

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลการให้คำปรึกษาคอบครัวต่อทักษะการสื่อสารในครอบครัวของนักเรียน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร รายงานและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. การสื่อสารในครอบครัว

1.1 การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลของบุคคล รวมทั้งการสื่อถึงกันทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และความต้องการต่อกัน

1.2 การสื่อสารแบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ การสื่อสารโดยใช้ภาษาถ้อยคำ และการสื่อสารโดยใช้ภาษาท่าทาง

1.3 การสื่อสารในครอบครัวมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างบุคลิกภาพและอุปนิสัยของสมาชิกในครอบครัว ช่วยให้ครอบครัวสามารถปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดสัมพันธภาพอันแน่นแฟ้นภายในครอบครัว และเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เจริญเติบโตเป็นคนดี และมีคุณค่าต่อสังคม

1.4 การสื่อสารที่ล้มเหลวขาดประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในครอบครัว เกิดปัญหาทางด้านอารมณ์ ปัญหาสุขภาพจิต จนอาจเกิดการก่อตัวของโรคทางจิต มีการใช้ความรุนแรง เกิดความแตกแยกในครอบครัว และเมื่อไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือแก้ไข ปัญหาอาจจะรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาดังคมต่อไป

1.5 การพัฒนาพฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัว เป็นสิ่งจำเป็นที่สมาชิกจะต้องร่วมมือกันในการสื่อสาร ให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน เกิดความไว้วางใจ รักใคร่ผูกพัน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2. ครอบครัวและการให้คำปรึกษาคอบครัว

2.1 ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนที่มีจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อยู่ร่วมกัน ผูกพันสัมพันธ์กันทั้งทางสายเลือด ทางด้านเศรษฐกิจและจิตใจ

2.2 สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวมีปัญหาหรือทำหน้าที่บกพร่อง ได้แก่ การขาดทักษะการสื่อสารที่ดี

2.3 การช่วยเหลือครอบครัว ให้สามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารในครอบครัวได้วิธีหนึ่งคือ การให้คำปรึกษาคอบครัว

3. การให้คำปรึกษาครอบคลุมความทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์ มุ่งพัฒนาให้สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารที่ชัดเจน เปิดเผย ไม่อ้อมค้อม ตรงประเด็น เกิดความเข้าใจตรงกัน สามารถรับรู้และแสดงอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการต่อกันได้อย่างเหมาะสม

การสื่อสารในครอบครัว

แนวความคิดและความหมายของการสื่อสาร

ในการศึกษาความหมายของการสื่อสารในครอบครัว จำเป็นที่จะต้องทราบถึงแนวความคิดและความหมายของการสื่อสาร ซึ่งมีผู้ให้ความหมายการสื่อสารไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ดิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2533, หน้า 15–20) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง โดยให้แนวความหมายของคำว่าสื่อสาร 5 นัยด้วยกัน ได้แก่

1. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง และต่อไปเรื่อย ๆ ไม่เคยหยุดนิ่ง

2. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ย้อนกลับมาไม่ได้ การสื่อสารที่เกิดขึ้นในอดีตมีอิทธิพลต่อปัจจุบันและส่งผลไปยังอนาคต เราไม่สามารถสร้างอดีตขึ้นมาได้อีก

3. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวในความคิด บุคคลที่กำลังสื่อสารกันอยู่นั้นจะต้องมีการเคลื่อนไหวในความคิดอยู่ตลอดเวลา และจะต้องเอาประสบการณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทำให้การสื่อสารเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนเพราะเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้า อารมณ์ ความเชื่อ และความรู้สึก ซึ่งการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทางจิตวิทยา และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

4. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่จะต้องมียุติสัมพันธ์ การสื่อสารของบุคคลเป็นการนำเอาประสบการณ์มารวมกันเข้า การส่งและการแปลความหมายไม่อาจสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้ถ้าไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอกของแต่ละบุคคล ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันเป็นสิ่งที่มียุติสัมพันธ์ต่อการตีความในการสื่อสารของบุคคลแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

4.1 ปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคล (intrapersonal interaction) เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายนอกกับภายในของแต่ละบุคคลเฉพาะตัว เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างเสริมประสบการณ์ บุคคลจะตีความสิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้นเหมือนหรือแตกต่างไปจากบุคคลอื่น ก็เนื่องมาจากปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคล

4.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal interaction) เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่านั้น เป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เพราะ

แต่ละคนย่อมต้องมีการปรับปฏิสัมพันธ์ภายในตัวบุคคลของตน ให้สามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี

5. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่จะต้องมีบริบท มีความเกี่ยวข้องกับเวลาและสถานที่ หรือกาลเทศะ สภาพการณ์ของการสื่อสารต้องอาศัยการรับรู้ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ด้วย

สวานิด ยมาภัย (2526, หน้า 12) ให้นิยามว่าการสื่อสาร หมายถึง การติดต่อกันระหว่างมนุษย์ เพื่อให้สามารถรับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกันและเกิดการตอบสนองต่อกัน

ปรมะ สตะเวทิน (2526, หน้า 14) สรุปความหมายของการสื่อสารว่าเป็น กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร (message) จากผู้ส่งสาร (sender) ไปยังผู้รับสาร (receiver) โดยผ่านสื่อ (channel)

บุษบา สุธีธร (2529, หน้า 251) ให้ความหมายของการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารอย่างน้อยสองคน หรือเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลในกลุ่มเล็ก ๆ ก็ได้ ซึ่งบุคคลในกลุ่มทุกคนสามารถร่วมมีบทบาทเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

คมเพชร ฉัตรสุภากุล (2530, หน้า 119) นิยามการสื่อสาร หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งทำการติดต่อกับบุคคลหนึ่ง หรือมากกว่าหนึ่งคนหรือเป็นกลุ่ม เพื่อส่งข่าวสาร ข้อเท็จจริง รายละเอียดหรือข้อมูลบางอย่างโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้บุคคลหรือกลุ่มคนที่ได้รับการติดต่อนั้น ได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ และเข้าใจความหมายตรงกันกับผู้ทำการสื่อสาร

สังคม ภูมิพันธ์ (2530, หน้า 13) ให้ความหมายของการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารที่บุคคลสองฝ่ายร่วมกันกระทำการโต้ตอบกัน ผลัดเปลี่ยนบทบาทในการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งบรรลุเป้าหมายในการสื่อสาร

อรอนงค์ อินทรจิตร และ นรินทร์ กรินชัย (2538, หน้า 287) นิยามการสื่อสาร หมายถึง การส่งสารหรือข้อมูล (message) จากฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร (sender or communicator) ซึ่งมีแหล่งข้อมูล (source) ด้วยวิธีการในรูปแบบต่าง ๆ ไปยังอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (receiver or audience) โดยที่ผู้รับสารรับสารนั้นแล้ว อาจมีการย้อนตอบกลับข้อมูลหรือไม่ก็ตาม

เกศศิริ บุญญะอดิชาติ (2541, หน้า 21) ให้นิยามว่าการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการของมนุษย์ในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ ความคิดเห็นและอารมณ์ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันและเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาย้อนกลับไม่ได้ ซึ่งกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบสำคัญคือ ผู้ส่งสาร ตัวสารและผู้รับสาร เป็นองค์ประกอบหลักในการติดต่อสื่อสารในรูปแบบที่ง่ายที่สุด

ของการสื่อสาร และการสื่อสารทั้งเชิงวัจนะและอวัจนะ ต่างก็มีส่วนสำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล

สุพิศ รนขาว (2542, หน้า 37) นิยามว่าการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลทั้งทางด้านความคิด ความรู้สึก และความต้องการซึ่งกันและกัน โดยใช้ทั้งภาษาอวัจนะ และภาษาท่าทาง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

จากแนวความคิดและความหมายของการสื่อสารที่กล่าวทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่าการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลของบุคคล รวมทั้งการสื่อถึงกันทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการต่อกัน โดยผลัดเปลี่ยนบทบาทกันในการเป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ด้วยภาษาอวัจนะและภาษาท่าทาง

ประเภทของการสื่อสาร

ประเภทของการสื่อสารและองค์ประกอบสำคัญที่สามารถบอกพฤติกรรมในการสื่อสารได้อย่างชัดเจน มีดังนี้

สังคม ภูมิพันธ์ (2530, หน้า 13) ได้แบ่งประเภทของการสื่อสารโดยใช้ช่องทางในการสื่อสารเป็นเกณฑ์จะสามารถแบ่งการสื่อสารได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. การสื่อสารเชิงวัจนะ (verbal communication) หรือการใช้ภาษาอวัจนะ คือ การสื่อสารโดยใช้คำพูดในการติดต่อ
2. การสื่อสารเชิงอวัจนะ (non-verbal communication) หรือการใช้ภาษาท่าทาง คือ การสื่อสารความคิดหรือข่าวสารใดไปยังผู้รับโดยมิได้ใช้คำพูด ด้วยการแสดงออกทาง สีหน้า และการแสดงท่าทาง

หุ้ย จำปาเทศ (2533, หน้า 61 - 63) กล่าวถึง การใช้ภาษาคำพูดและภาษาสีหน้าท่าทางไว้ดังนี้

1. ภาษาคำพูด (verbal language) หรือภาษาพูด เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง มีน้ำเสียงหนักเบาแสดงถึงความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้พูด และสามารถบรรยายให้เห็นภาพพจน์ได้เป็นอย่างดี
2. ภาษาสีหน้าท่าทาง (body language or non-verbal language) เป็นภาษาที่มีความหมายด้วยตัวของมันเอง มักใช้ควบคู่ไปกับภาษาพูดเพื่อให้ภาษาที่ใช้มีประสิทธิภาพเห็นเป็นจริงเป็นจังขึ้นมา ภาษาสีหน้าท่าทางที่สำคัญที่สุดก็คือ ภาษาสีหน้าท่าทางที่แสดงออกจากใบหน้าและสายตา เพราะจะแสดงถึงส่วนลึกหรือความรู้สึกที่อยู่กันบึ้งได้ ซึ่งมีตัวอย่างของการใช้ภาษาสีหน้าท่าทาง ดังนี้

2.1 ภาษาจากสายตา เช่น การแสดงความรู้สึกโดยใช้สายตา สามารถบอกได้ถึงความรักและไม่ชอบ ต้องการความช่วยเหลือหรือไม่แยแส เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนลึกของความรู้สึกภายใน

2.2 ภาษาจากการแสดงออกทางใบหน้า เช่น การเลิกคิ้ว การทำจมูกย่น การขม การขบกราม กัดฟัน เป็นต้น ก็ย่อมแสดงความรู้สึกได้มากเช่นกัน

2.3 ภาษาจากมือ เช่น การบิดมือ การกำมือแน่น การหักนิ้วเบา ๆ หรือการทำมือเป็นรูปต่าง ๆ นับเป็นภาษาเช่นเดียวกัน

2.4 ภาษาจากร่างกาย เช่น การยืน ยืนแบบผู้มีอำนาจ ยืนแบบผู้ค้อยกว่า ยืนแบบทออาลัย ยืนแบบเบื่อหน่าย หรือ การนั่งไขว่ห้างก็มีความหมายเช่นกันว่ามีความเคารพหรือมีความเป็นกันเองต่อคู่สนทนามากน้อยแค่ไหน หรือ การนั่งเท้าคาง การนั่งเหม่อลอย การนอนก่ายหน้าผาก นอนขดคุดคู้ นอนอย่างสบาย ล้วนแล้วแต่แสดงถึงความรู้สึกได้ด้วยเช่นกัน

การแสดงออกทางภาษาพูดและภาษาท่าทางมีอิทธิพลอย่างมากในการสื่อสาร ถ้าเราสามารถเข้าใจภาษาทั้งสองได้สอดคล้องเหมาะสม การสื่อสารพันธหรือการสื่อความหมายกัน ก็จะประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย

จากการศึกษาของแมค ครอสกี และคนอื่น ๆ (Mc Croskey & others, 1971 อ้างถึงใน อรุณีประภา หอมเศรษฐี, 2528, หน้า 121) พบว่า การสื่อความหมายโดยการคุยกันต่อหน้าใช้ภาษาพูด (วัจนะ) เพียงร้อยละ 35 ที่เหลือเป็นการสื่อสารโดยไม่ใช้ภาษาพูด (อวัจนะ)

สวนิต ยมาภัย (2521, หน้า 65 – 67 อ้างถึงใน สุพิศ รนขาว, 2542, หน้า 41) ได้ทำการวิเคราะห์พบว่า ทั้งภาษาคำพูดและภาษาท่าทางนี้มีความสัมพันธ์กันถึง 5 ลักษณะด้วยกันคือ

1. ซ้ำกัน หมายถึง การแสดงออกในเชิงอวัจนะที่ทำให้เกิดความหมายซ้ำกับคำพูด เช่น พยักหน้าพร้อมกับพูดว่า “ใช่”

2. แแย้งกัน หมายถึง การแสดงออกในเชิงอวัจนะที่แย้งกับคำพูด เช่น ชมว่าสวยโดยไม่หันมามองดูเลย

3. แทนกัน หมายถึง การที่อวัจนภาษาทำหน้าที่แทนวัจนภาษาโดยสิ้นเชิง เช่น เมื่อพระภิกษุรับนิมนต์ ท่านจะตอบรับด้วยอาการคุชฌิ (นั่ง) อย่างไรก็ตามบางครั้งอวัจนภาษาก็ไม่สามารถทำหน้าที่แทนได้

4. เสริมกัน หมายถึง การที่อวัจนภาษาทำหน้าที่เพิ่มหรือเสริมน้ำหนักให้แก่คำพูด โดยเฉพาะคำพูดที่แสดงอารมณ์ หรือแสดงภาพให้เห็นจริงจัง ซึ่งอาจทำได้โดยใช้การแสดงออกบนใบหน้าและดวงตา เป็นต้น ในทำนองเดียวกันบางที่วัจนภาษาก็ช่วยเสริมความชัดเจนให้แก่อวัจนภาษาได้ด้วย

5. เน้นกัน หมายถึง การใช้อวัยวะภาษาช่วยเน้นจุดสำคัญที่ต้องการสื่อ ซึ่งอาจทำได้ โดยการบังคับเสียงให้ดังขึ้นกว่าเดิม การเคลื่อนไหวมือและขา การเคลื่อนไหวศีรษะ เป็นต้น

ความหมายของการสื่อสารในครอบครัว

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในครอบครัว มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กาลวิน และบรอมมิล (Galvin & Brommel, 1991, p. 3 อ้างถึงใน นิสารัตน์ ทองอุปการ, 2538, หน้า 9) นักวิชาการด้านการสื่อสารครอบครัว ได้กล่าวเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัวว่า การสื่อสารจะเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกันทำให้เกิดความใกล้ชิดผูกพัน และการปรับตัวของครอบครัว เนื่องจากการปรับตัวที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความเข้าใจในความหมายต่าง ๆ ร่วมกัน รวมทั้งการสื่อสารยังใช้ในกระบวนการจัดเลาทางสังคม (socialization) ซึ่งทำหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครอบครัว นอกเหนือจากหน้าที่ในการให้ความรักปกป้องคุ้มครองและหน้าที่ทางเศรษฐกิจ

เพียร์สัน (Pearson, 1989, p. 16) กล่าวถึง การสื่อสารในครอบครัวว่ามีลักษณะเป็น สัญลักษณ์ (symbolic) ในการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว มีการใช้ทั้งคำพูดและท่าทาง คำพูดที่ใช้ในการสื่อสารนั้นคือ สัญลักษณ์ทางภาษาด้อยคำ (verbal symbols) และท่าทางการเคลื่อนไหวร่างกาย การสวมใส่เสื้อผ้า ตำแหน่งที่พูด การสัมผัส การประสานสายตา การแสดงออกทางสีหน้าและอื่น ๆ เป็นสัญลักษณ์ทางภาษาท่าทาง (non-verbal symbols)

การสื่อสารในครอบครัว เป็นการสื่อสารที่เริ่มต้นจากการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง และสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวว่าเป็นอย่างไร การสื่อสารจะมีการเปลี่ยนแปลงตามการรับรู้ของตนเอง ในการเลือกใช้คำพูดและท่าทางในการติดต่อกับคนอื่น และการที่เราตีความจากการสื่อสารของบุคคลอื่น ๆ ซึ่งการสื่อสารในครอบครัวจะขึ้นอยู่กับภูมิหลัง ประสบการณ์และความมีคุณค่าในตนเอง

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2540, หน้า 31) กล่าวถึง องค์ประกอบของการสื่อสารในครอบครัวว่า การพูดคุยหรือการสื่อสารกันนั้น ทั้ง 2 ฝ่ายที่คุยกัน นอกจากการสื่อสารกันด้วยคำพูดแล้ว ยังอาศัยสิ่งที่ไม่ได้เป็นคำพูดคือ ส่วนของภาษาท่าทาง และการสื่อสารที่ดีจะต้องใช้องค์ประกอบทางภาษาท่าทางทั้ง 5 ประกอบเข้าด้วยกัน เช่น

การสบสายตา จะทำให้การพูดจาได้เข้าใจกันได้ง่ายขึ้น และยังช่วยให้เกิดการระงับอารมณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการพูดคุยกัน

สีหน้า สีหน้าที่รับฟังหรือยิ้มแย้มแจ่มใส ย่อมดีกว่าการแสดงสีหน้าเฉยเมย หรือบึ้งตึง นอกจากนี้การสังเกตสีหน้าของฝ่ายคู่สนทนา ทำให้เราทราบความรู้สึกได้คิดว่าเขากำลังโกรธ กังวล น้อยใจ เสียใจ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เราเลือกที่จะพูดจากับเขาได้อย่างเหมาะสม

ท่าทาง ท่าทางที่แสดงออกซึ่งการรับฟังและทำให้ผู้สนทนาอยากพูดด้วย ได้แก่ การผงกศีรษะรับฟัง การโน้มตัวเข้าหา คนที่ใช้อารมณ์จะแสดงอีกลักษณะหนึ่ง เช่น กอดอก ยืนตัวแข็ง เป็นต้น

การสัมผัส เช่น การจับมือ จับต้นแขน การโอบกอด จะเกิดความรู้สึก เข้าใจ อบอุ่น รักใคร่ สนุกสนมได้เป็นอย่างดี

ระยะห่าง การพูดคุยจะดีขึ้นหากทั้งสองฝ่ายพูดคุยกันในระยะใกล้กัน การพูดคุยในระยะห่าง จะทำให้ต้องใช้เสียงดัง และไม่มีการสบตา จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ง่าย

อุมาพร ตรีภคสมบัติ (2541, หน้า 41 - 42) สรุปว่า การสื่อสารมีสองแบบคือ การสื่อสารโดยใช้คำพูด และการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เนื้อหาของมันจะไม่เด่นชัด แต่ก็ยังเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญโดยการแสดงออกทางระดับเสียง คำพูดที่เลือกใช้ สีหน้าแววตา การประสานสายตาและท่าทาง เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้แบ่งเนื้อหาของการสื่อสารออกเป็น 2 ประเภทคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับวัตถุและการดำเนินชีวิตประจำวัน และเนื้อหาที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก ครอบครัวที่สื่อสารด้านวัตถุได้ดีอาจมีการสื่อสารทางด้านอารมณ์ไม่ดีก็ได้ แต่ครอบครัวที่มีการสื่อสารด้านวัตถุไม่ดีก็มักมีปัญหาการสื่อสารทางด้านอารมณ์ร่วมด้วยเสมอ

ในการประเมินประสิทธิภาพของการสื่อสารในครอบครัว จะต้องวิเคราะห์ใน 2 ด้าน ใหญ่ ๆ คือ ด้านเนื้อหาและจุดหมายปลายทาง ซึ่งการสื่อสารที่ดีนั้น ข้อมูลที่แลกเปลี่ยนกันจะต้องชัดเจนไม่คลุมเครือ เนื้อหาที่สื่อจะต้องตรงไปสู่บุคคลเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นโดยตรง ไม่อ้อมค้อมผ่านผู้อื่น เมื่อพิจารณาทั้งเนื้อหาและจุดหมายปลายทางของการสื่อสารแล้วสามารถแบ่งการสื่อสารในครอบครัวออกเป็น 4 แบบ คือ

1. เนื้อหาชัดเจนและตรงต่อบุคคลเป้าหมาย
2. เนื้อหาชัดเจนแต่ไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย
3. เนื้อหาไม่ชัดเจนแต่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย
4. เนื้อหาไม่ชัดเจนและไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย

ครอบครัวที่มีประสิทธิภาพจะสื่อสารได้ชัดเจนและตรงต่อบุคคลเป้าหมาย ถ้าการสื่อสารในครอบครัวมีความคลุมเครือและอ้อมค้อมมากเท่าใด ครอบครัวก็จะทำหน้าที่ได้ไม่ดีเท่านั้น ผู้ที่สื่อสารอย่างคลุมเครือและอ้อมค้อม จะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งสื่อกลับมาในลักษณะเดียวกัน ในครอบครัวปกติความสามารถในการสื่อสารแต่ละด้านจะแตกต่างกันไป บางครอบครัวมีการสื่อสารเกี่ยวกับปัญหาที่ขัดแย้งกัน อาจไม่ชัดเจนและไม่ตรงต่อบุคคลเป้าหมาย แต่ก็จะเป็นอยู่ในช่วงสั้น ๆ และไม่ทำให้เกิดปัญหาแต่อย่างใด

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การสื่อสารในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสรุปได้ว่า การสื่อสารในครอบครัวหมายถึง กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลของสมาชิกทุกคนภายในครอบครัว รวมทั้งการสื่อถึงกันทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการต่อกัน โดยผลัดเปลี่ยนบทบาทกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วยภาษาถ้อยคำ และภาษาท่าทาง

ความสำคัญของการสื่อสารในครอบครัว

อิรันท์ อนุวัชรวิวงศ์ (2529, หน้า 570) กล่าวว่า ครอบครัวคือกลุ่มปฏุมภูมิที่เป็นพื้นฐานและเก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติ คุณภาพชีวิตของบุคคลขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวอย่างมาก ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวมักเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพของการสื่อสารภายในครอบครัว ประสพการณ์การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวของแต่ละบุคคลจะส่งผลต่อบุคลิกภาพของบุคคลนั้นมากกว่าการสื่อสารจากประสบการณ์อื่น ๆ ในชีวิต และเช่นเดียวกัน พยอมน อิงคตานุวัฒน์ (2530, หน้า 168 - 170) กล่าวว่า การสื่อสารในครอบครัว เริ่มตั้งแต่ทารกอยู่ในท้องแม่ เมื่อแม่เริ่มตั้งครรภ์จะเกิดความผูกพันกับลูก ความผูกพันเป็นการสื่อสารกันระหว่างแม่กับลูก ซึ่งจะโยงผ่านแม่ไปยังผู้เป็นพ่อ ทันทิที่ทารกลืมตาเกิด การสื่อสารจะเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการตอบรับและการตอบสนองต่อกัน การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในชีวิต ซึ่งเด็กเมื่อครั้งยังเป็นลูกหากได้รับการสื่อสารที่ดี เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ก็จะเป็นพ่อแม่ที่ดีให้กับลูก เป็นวงจรอย่างนี้ต่อไปไม่รู้จบ

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2530, หน้า 59 - 89) กล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารกันระหว่างพ่อแม่กับลูกนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าพ่อแม่ไม่สามารถสื่อสารกับลูกหรือสื่อความหมายต่าง ๆ ถึงความต้องการของกันและกันได้ พ่อแม่จะเป็นบุคคลที่จะล้มเหลวในการเลี้ยงดูลูก ซึ่งการจะสร้างความสำเร็จของการสื่อสารในครอบครัวได้นั้น พ่อแม่ต้องรู้วิธีการสื่อสารที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของการเลี้ยงดูลูก ซึ่งจรรยา สุวรรณทัต (2530, หน้า 48 - 49) ให้คำแนะนำว่า พ่อแม่ควรสื่อสารกับลูกด้วยการดูแลเอาใจใส่และเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด คอยนำทางให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพี่น้อง เพื่อสร้างพื้นฐานสำคัญในการที่เด็กจะปฏิบัติกับบุคคลอื่น ซึ่งเมื่อพ่อแม่คอยช่วยเหลือดูแลลูกให้มีวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพตามวัย สื่อสารอย่างมีเนื้อหาสาระ สอดใส่ความคิดที่ถูกต้องและมีทักษะการใช้เหตุผล ลูกจะได้รับการพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม เข้าใจตนเองและผู้อื่น อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพที่สมบูรณ์แก่ลูก ลูกจะปฏิบัติต่อพ่อแม่ พี่น้องและเพื่อนฝูงอย่างเหมาะสมเช่นกัน และธีระ ชัยยุทธยรรยง (2539, หน้า 26) สรุปว่า พ่อแม่เป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาบุคลิกภาพของลูก เพราะพ่อแม่เป็นบุคคลที่มีความหมาย มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูและอยู่

ใกล้ชิดลูกมากที่สุด พ่อแม่จึงควรจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับลูก และองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งซึ่งขาดไม่ได้ก็คือการใช้คำพูดหรือการสื่อสารของพ่อแม่ที่มีต่อลูก จะมีส่วนช่วยสร้างบุคลิกภาพหรือสร้างนิสัยที่ดีให้แก่ลูกได้

เพียร์สัน (Pearson, 1989, p. 24) กล่าวถึง ข้อมูลของนักเรียนเกรด 6 ของโรงเรียน ฮานเนส (Hanes Middle School) ในวินสตัน ซาเล็ม (Winston - Salem) คาโรไลนาเหนือ (North Carolina) ได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารในครอบครัว โดยให้อาสาสมัครนักเรียนได้บอกความรู้สึกที่ดี และไม่ดีในครอบครัวของตน ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัว เช่น “ฉันรู้สึกดีที่แม่ของฉันให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำฉัน ฉันรู้สึกดีเมื่อวิกฤติการณ์ของครอบครัวหมดไป เมื่อแม่ของฉันชื่นชมฉัน ฉันรู้สึกเป็นคนที่โชคดี” , “ในบางครั้งที่เราได้เถียงกัน เราจะแก้ปัญหาได้เสมอ” , “ฉันรู้สึกดีต่อแม่ของฉัน ที่ท่านได้รับฟังเกี่ยวกับปัญหาของฉันในแต่ละวัน” , “ฉันรู้สึกดีเมื่อครอบครัวของเรามีการปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น และฉันรู้สึกแย่มากที่ครอบครัวของฉันไม่ลงรอยกันและไม่สนใจซึ่งกันและกัน” และ “เมื่อมีการสนทนาเกี่ยวกับปัญหาเป็นเวลาที่สนุกที่สุด เพราะเราสามารถที่จะค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาได้”

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่านอกจากการสื่อสารในครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูก และระหว่างพี่น้อง เป็นสิ่งสำคัญควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้ว การสื่อสารที่ดีระหว่างสามีภรรยาเป็นสิ่งที่สำคัญเริ่มแรกที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นก่อนและปฏิบัติควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวทุกคน ดังที่ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2540, หน้า 29 - 31) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวและการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งถ้าไม่ได้รับการแก้ไข จะกลายเป็นปัญหาลูกหลานต่อไป ในครอบครัวปัจจุบันการสื่อสารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่การสื่อสารที่ดีมักไม่เกิดขึ้น มักมีการสื่อสารที่ไม่ดีเกิดขึ้นเสมอ จากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ คู่สมรสส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องการสื่อสารมาก่อน และสาเหตุจากความขัดแย้งที่เป็นมานานและยาวนาน จนไม่อาจจะสื่อสารที่ดีต่อกันได้ ดังนั้นทักษะการสื่อสารในครอบครัวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของสถาบันครอบครัว ซึ่งนรินทร์ กรินชัย (2541, ปกหลัง) ระบุว่า จุดเริ่มต้นของปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ของคู่สมรสส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการติดต่อสื่อสารแบบทางเดียวที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน สามีภรรยาที่ไม่เคยแสดงความรู้สึกที่แท้จริงต่อกันเมื่ออยู่ร่วมกันมักจะมีผลกระทบต่อชีวิตคู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่คู่สมรสต้องพัฒนาวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ให้เกียรติยกย่องกัน และยอมรับซึ่งกันและกัน จะสามารถลดปัญหาที่มีอยู่ลงได้ เช่นเดียวกับ เกษม ดันติผลาชีวะ และ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2537, หน้า 236 – 237) กล่าวว่า การปรับตัวของกลุ่มสมรสเป็นความเครียดอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง ความขัดแย้งของกลุ่มสมรสถือเป็นเรื่องปกติของครอบครัวที่เกิดขึ้นได้เสมอเพราะต่างคนต่างความคิดและต่างพื้นฐานกัน แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นไม่ควรปล่อยให้กลายเป็นปัญหาเรื้อรังลุกลามใหญ่โตจนยากจะแก้ไข ซึ่งสาเหตุหนึ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งคือการสื่อสารระหว่างกัน ซึ่งครอบครัวควรมีทักษะการสื่อสารในครอบครัว ถ้าสมาชิกในครอบครัวพูดกันด้วยความเข้าใจกระชับชัดเจน มีความจริงใจ ไม่มีสิ่งใดขวางกั้นความรู้สึกของกันและกัน โอกาสของความขัดแย้งจะมีน้อย ซึ่งการสื่อสารทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาหากเริ่มต้นด้วยความไม่เข้าใจกันย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่ละฝ่ายต้องสื่อสารกัน แสดงความรู้สึกอย่างจริงใจและเปิดเผยใส่ใจต่อความรู้สึกนึกคิดของกันและกัน พร้อมทั้งจะสะท้อนความรู้สึกให้อีกฝ่ายทราบ จะเป็นการลดความกดดันที่เกิดขึ้น และทำให้มีความเข้าใจที่ดีต่อกันภายในครอบครัว

สายสุรี จุติกุล (2540, หน้า 13 - 20) กล่าวว่า ครอบครัวที่มีความสุขนั้นจะต้องมีความรักความอบอุ่นระหว่างกันและกัน ซึ่งความรักความอบอุ่นในครอบครัวจะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือการสื่อสารในครอบครัว ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต้องสื่อสารกันให้ได้ใจความที่ถูกต้องเหมาะสม แสดงออกทั้งคำพูดและกิริยาท่าทางที่บ่งบอกถึงความคิดที่ดีต่อกัน แสดงออกถึงความรักที่จะเพิ่มความอบอุ่นให้แก่กันและกัน และอุมาพร ครังคสมบัติ (254 , หน้า 63 -64) กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีคือการสื่อสารกันอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยจัดการกับปัญหาความเครียดที่เกิดในครอบครัว ไม่ให้รุนแรงจนกลายเป็นปัญหาวิกฤติต่อไป ซึ่งครอบครัวที่มีทักษะการสื่อสารที่ดีจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการบอกเล่าความรู้สึกและความต้องการต่อกัน ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจะมีมากขึ้น

สตินเนตต์ (Stinnett, 1983, pp. 27 – 28 อ้างถึงใน นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์, 2539, หน้า 39 – 40) ได้ระบุถึงคุณสมบัติของครอบครัวที่มีคุณภาพไว้ 6 ประการ การสื่อสารในครอบครัวเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งครอบครัวที่มีคุณภาพ จะมีวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี มีการสื่อความหมายกันโดยตรง มีเวลาสำหรับพูดกันเสมอ สมาชิกในครอบครัวมักเป็นผู้ฟังที่ดี มีความไว้วางใจต่อกัน เมื่อมีเรื่องขัดแย้งกัน สมาชิกในครอบครัวจะนำปัญหาความขัดแย้งมาพูดคุยกัน ไม่ปกปิดหรือเก็บไว้ในใจ แต่จะพยายามที่จะร่วมรับความรู้สึกของกันและกัน และพยายามหาทางเลือกหรือทางแก้ไขที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน เป็นการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีที่สร้างสรรค์

ฉิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2529, หน้า 574 - 576) กล่าวว่า การสื่อสารในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบต่าง ๆ ของข่าวสาร ตัวอย่างเช่น การถ่ายทอดข่าวสาร การทำงาน

ร่วมกัน การได้แข่ง การวางแผน การต่อรองกฎระเบียบ การเข้าหยอกเล่นหัว การเสริมแรง พฤติกรรม การผ่อนคลายความวิตกกังวล การร่วมทุกข์ร่วมสุข การพัวพัน เป็นต้น ครอบครัวมีส่วนร่วมเสริมความเป็นปึกแผ่นและการสร้างสรรค์ของสมาชิก แต่ในบางครอบครัวพฤติกรรม การสื่อสารบางลักษณะกลับมีส่วนทำให้เกิดความแตกร้าวระหว่างสมาชิก ภาวะที่จะเกิดผล ในทางลบนี้จะเกิดขึ้นเมื่อการสื่อสารไปข้องเกี่ยวกับการกระทบกระเทือนบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น มีการใช้ถ้อยคำพรูสวาท การใช้กำลัง การเพิกเฉยต่อกัน รูปแบบของพฤติกรรมเหล่านี้ ทำให้การสื่อสารในครอบครัวไม่อาจดำเนินไปได้ดีและเกิดปัญหาตามมา

ครอบครัวอาจดำเนินกิจกรรมการสื่อสารในรูปใดรูปหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา ดำรงไว้ซึ่งขวัญและกำลังใจของสมาชิก จัดการกับความขัดแย้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสื่อสารใน ครอบครัวจะดำเนินไปเพื่อจัดการกับการกิจต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบของการสื่อสารในครอบครัว ค่อไปนี้สามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้ครอบครัวปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

1. ครอบครัวทำหน้าที่เหมือนโรงเรียน อันเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทความรู้ได้ หลายวิธี พ่อแม่ควรตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้อยู่เสมอ เพราะการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการดำเนินชีวิต ที่เห็นได้ชัดเจนคือเด็กเล็ก ๆ ก่อนวัยเรียนจะเรียนรู้จากพ่อแม่อย่างมาก พ่อแม่จึง ควรเอาใจใส่ฝึกปรือให้ลูกเป็นคนใฝ่รู้ ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะลูกเท่านั้นที่ควรจะทำตัวเป็น “ผู้เรียน” คือ ใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอ แต่ทุกคนในบ้านสามารถเป็น “ผู้เรียน” ได้ทั้งสิ้น พ่อแม่เองก็เรียนรู้จากลูกได้ เช่นกัน

2. ครอบครัวทำหน้าที่เหมือนศาลสถิตยุติธรรม บางครั้งในครอบครัวมีความไม่ลงรอย กันเกิดขึ้น การแก้ปัญหาอย่างมีหลักเกณฑ์และยุติธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมี สมาชิกคนใดฝ่าฝืนกฎระเบียบของครอบครัว พ่อแม่ก็จะวินิจฉัยความถูกต้อง ตลอดจนอาจมีการ ลงโทษ แต่การลงโทษไม่ใช่เป้าหมายของการทำหน้าที่ในข้อนี้ แต่เป้าหมายในข้อนี้คือการควบคุม พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาเพื่อเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา บางปัญหาในครอบครัวเป็น ความผิดที่เห็นได้ชัด เช่น การลักขโมย การทำลายข้าวของ การไม่รับผิดชอบงานบ้าน ส่วนบาง ปัญหาเป็นเรื่องที่ทำให้พ่อแม่ไม่สบายใจ ได้แก่ การที่เด็กใช้สิทธิในการทำอะไรบางอย่างของ ตนเอง เช่น อ่านหนังสือในที่มืด ไม่จัดการสอนทุกวัน พ่อแม่ต้องจำแนกให้ชัดเจนว่าอะไร เป็นหน้าที่และอะไรเป็นสิทธิของเด็ก การไปลงโทษหรือพยายามควบคุมพฤติกรรมในเรื่องที่เป็น สิทธิของเด็กมากเกินไป จะเท่ากับไปลดทอนการเจริญเติบโตทางสติปัญญาของเขา เด็กจะขาด ความเชื่อมั่นต่อคำว่าความยุติธรรมในโลกกว้าง

3. ครอบครัวทำหน้าที่เหมือนที่ประชุม ทุกคนมีความคิด ความรู้สึก และทัศนคติ พฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวจึงเป็นรูปแบบพื้นฐานที่ดีที่สุดของการแสดงออก การทำให้

บ้านเป็นเสมือนที่ประชุม ซึ่งสนับสนุนให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ได้พูดสิ่งที่ออกมาจากใจ เมื่อคนหนึ่งพูดคนอื่นก็มีหน้าที่เป็นผู้ฟังที่ดีด้วย จุดสำคัญของพฤติกรรมการสื่อสารแบบนี้ คือมุ่งส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความคิดของเขา พยายามทำให้การสื่อสารในครอบครัวมีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทางมากยิ่งขึ้น อันเป็นวิธีการที่น่าเชื่อว่าน่าจะดีกว่าการสื่อสารทางเดียวจากพ่อแม่ถึงลูกเท่านั้น

4. ครอบครัวทำหน้าที่เสมือนคณะกรรมการ สมาชิกในครอบครัวควรจะดำเนินการให้พฤติกรรมการสื่อสารออกมาในรูปคล้ายกับเป็นคณะกรรมการในการแก้ปัญหาและตัดสินใจบ่อยที่สุดเท่าที่จะบ่อยได้ พฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวรูปนี้จะเป็นน้ำมันหล่อลื่นที่ทำให้การร่วมกันขบคิดปัญหาต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ในการนี้เด็กเล็กควรจะได้รับการอบรมสั่งสอนและส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของครอบครัว อย่างค่อยเป็นค่อยไปทีละน้อย จะทำให้เด็กมีความผูกพันและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว

5. ครอบครัวทำหน้าที่เป็นแหล่งนันทนาการ การสื่อสารด้วยการเล่นกับลูกมีความสำคัญมาก ทำให้การอาศัยอยู่ได้ชยาคาเดียวกันเป็นไปด้วยความสบายใจ สะดวกใจ และผูกพันรักใคร่กัน ถ้าสมาชิกในครอบครัวรู้สึกสนุกสนานในการแสดงออกต่าง ๆ อย่างที่มักมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนนั้น เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าครอบครัวนั้นมีบรรยากาศที่ดี ไม่ใช่อาศัยบ้านเป็นเพียงที่พักผ่อนนอนหลับและหุงหาอาหารกินเท่านั้น แต่บ้านควรเป็นที่ผ่อนคลายความตึงเครียดจากภารกิจประจำวัน ด้วยการสังสรรค์เสวนาประสาพ่อแม่ลูก ตลอดจนร่วมกันในการแสวงหาความบันเทิงต่าง ๆ จากเครื่องมือสื่อสารมวลชน และจากกิจกรรมที่นำความเพลิดเพลินมาให้

6. ครอบครัวทำหน้าที่เป็นกลุ่มพัฒนาตนเอง กระบวนการกลุ่มภายในครอบครัวสามารถส่งเสริมให้สมาชิก “เปิดอก” ถึงความรู้สึกต่าง ๆ ของตนเอง และ “ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” กับทั้งพยายามหาวิธีการที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปในการแก้ปัญหาส่วนตัวของแต่ละคน

เพียร์สัน (Pearson, 1989, p. 23) ระบุว่า การสื่อสารทำให้เราสามารถสร้างความเข้าใจและให้กำลังใจกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อสร้างความเป็นตัวของตัวเอง เพื่อจัดการกับความตึงเครียดและมีการตัดสินใจที่ดี สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการสร้างความพึงพอใจในครอบครัวให้มากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารในครอบครัวมีความสำคัญต่อสถาบันครอบครัวอย่างยิ่ง ซึ่งนอกจากจะมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังและหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีคุณค่าต่อสังคมแล้ว ยังเป็นสื่อหรือเป็นเครื่องมือสำคัญ อันจะก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งยังมีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือให้ครอบครัวทำหน้าที่ได้

อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งความเป็นปึกแผ่นและความสงบสุขของครอบครัวตลอดไป

การสื่อสารในครอบครัวกับสัมพันธภาพในครอบครัว

การสื่อสารระหว่างพ่อแม่กับลูก เริ่มต้นครั้งแรกทันทีหลังจากที่ทารกออกจากท้องแม่ การส่งเสียงร้อง การดิ้นเป็นการแสดงออกเพื่อการสื่อสารว่ามีชีวิตอยู่ มาแล้ว อยู่ที่นี่หรือขอความช่วยเหลือ ถือเป็นภาษาเบื้องต้นหรือภาษาแรกที่ใช้ในการติดต่อเพื่อให้ชีวิตคงอยู่รอด การตอบสนองต่อการสื่อสารของทารกด้วยการอุ้มชู กอดรัด พูดยุყ ให้น้ำให้อาหารหรือสัมผัสอย่างอ่อนโยน สมอบของเด็จะพัฒนาขึ้นเร็วกว่าเด็กที่ไม่ได้รับการอุ้มคลำ กอดจูบสัมผัส การตอบสนองต่อเด็กทุกครั้งเมื่อเด็กร้องขอความช่วยเหลือ เด็กจะรู้สึกอบอุ่น มีความสุขสบาย ได้กินอิ่ม นอนหลับ เด็กจะเกี่ยวโยงความสุขที่ได้จากการสื่อสารกับพ่อแม่เข้ากับการสื่อสารกับบุคคลอื่น เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจะมีความกล้าที่จะเข้าหาผู้ใหญ่เมื่อต้องการขอความช่วยเหลือ จะมองสังคมในแง่ดี และร่วมมือแก่สังคมเป็นอย่างดี มีความเชื่อมั่นในการสร้างความผูกพันแบบผูกจิตผูกใจ เพราะเชื่อมั่นว่าการสื่อสารกับโลกภายนอกคงจะได้ความร่วมมือ ได้รับความสุข ดังเช่นที่เคยได้รับจากพ่อแม่ เป็นการสร้างรากฐานของการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ลูกตั้งแต่เป็นทารก ถ้าหากพ่อแม่เลี้ยงลูกด้วยอารมณ์หงุดหงิด ตอบรับต่อเสียงร้องของทารกด้วยอารมณ์ที่ขาดความนุ่มนวล รุนแรง ทั้งการอุ้ม การวาง การให้อาหาร บางครั้งก็มีการบ่นคำทอไม่เต็มใจหรือปล่อยให้ร้องนานเกินควร เด็กร้องจนเสียงแห้งพ่อแม่ก็ยังไม่อุ้ม ประสบการณ์เหล่านี้ก็จะฝังใจเด็ก เด็กจะได้รับแต่ประสบการณ์ความเจ็บปวดทุกครั้ง เมื่อโตขึ้นเด็กจะเป็นผู้ใหญ่ที่มองสังคมในแง่ร้าย ค่อด้านสังคมไม่มีความรักความผูกพันกับใครอย่างจริงจัง รักใครไม่เป็น จะหลีกเลี่ยงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด เพราะมนุษยสัมพันธ์ที่ดีไม่เคยได้รับการปลูกฝังในจิตใจ สัมพันธภาพกับบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลรอบข้างในสังคมจะถูกปิดกั้นลง (พยอม อิงคตานุวัฒน์, 2530, หน้า 170 - 178)

จรรยา สุวรรณทัต (2530, หน้า 36 -39) กล่าวว่า พฤติกรรมของเด็กในแต่ละขั้นของการพัฒนา เป็นส่วนหนึ่งจากผลผลิตของความสัมพันธ์ที่เด็กมีกับพ่อแม่ หากความสัมพันธ์เริ่มแรกที่เด็กได้รับจากพ่อแม่มีแต่สิ่งดิงาม แม้จะมีวิกฤติการณ์ใด ๆ เกิดขึ้นเด็กจะมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาคับข้องใจได้ดีกว่าเด็กที่มีความสัมพันธ์ที่คลอนแคลนกับพ่อแม่ ซึ่งการสื่อสารที่เริ่มต้นด้วยการตอบสนองของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ที่ปฏิบัติต่อเด็กเป็นไปอย่างเหมาะสมกับอายุ พัฒนาการหรือบุคลิกภาพพื้นฐานของเด็กแล้ว เด็กจะสามารถพัฒนาความคิด การกระทำและพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เหมาะสมเช่นเดียวกัน อันจะนำไปสู่ความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพกับสมาชิกในครอบครัวและบุคคลอื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี

จรรยา สุวรรณทัต (2523, หน้า 54 - 56) กล่าวถึง ปัจจัยที่จะช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ได้แก่ บิดามารดาจะต้องพยายามเข้าใจในธรรมชาติของการเจริญเติบโต

และมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือลูกเมื่อเกิดปัญหา และการรักษาสัมพันธภาพระหว่างพ่อแม่และลูกคือ ความคงเส้นคงวาในพฤติกรรมการตอบสนองของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ที่เป็นไปอย่างตรงไปตรงมา มีเหตุผล และพ่อแม่มีการควบคุมอารมณ์ของตนเอง เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองความต้องการของบุคคล โดยมีจิตจำกัดที่ถูกกระทบกระเทือนจากปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจมีผลต่อการสื่อสาร เช่น อารมณ์ ความเหนื่อยหน่ายจากงานที่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้เกิดความไม่คงเส้นคงวาของปฏิกิริยาตอบสนองที่แตกต่างกันไป และจะส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพเด็กโดยตรง และศรีเรือน แก้วกังวาล (2530, หน้า 219) กล่าวว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่งที่ช่วยสร้างให้เด็กมีบุคลิกภาพที่สมบูรณ์และสุขภาพจิตดี ถ้าพ่อแม่รักใคร่กันดียกย่องนับถือกัน ทั้งพ่อแม่ต่างก็รักลูก เด็กก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีความสุข ถ้าแม่รักลูก แต่ทว่าจู้จี้ขี้บ่น ชอบตำหนิสามต่อหน้าลูก หรือพ่อแม่ทะเลาะเบาะแว้งกันบ่อยครั้งแล้วลูกจะขาดความมั่นคงทางจิตใจ ความบกพร่องของบุคลิกภาพ หรือความผิดปกติอื่น ๆ ก็อาจตามมา

สุพัฒนา เดชาดิวงษ์ ณ อยุธยา (2519, หน้า 20) แสดงความคิดเห็นว่า การที่จะช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวนั้น พ่อแม่ไม่ควรดู คำนิ ลงโทษ หรือเข้มงวดมากเกินไป เพราะการกระทำเหล่านี้ นอกจากจะทำให้เด็กเป็นคนขี้กลัว วิตกกังวลง่าย และอาจถึงกับนึกเกลียดชังพ่อแม่อยู่ในใจซึ่ง สุรีย์ วิภาสประทีป (2534, หน้า 25 - 28) สรุปองค์ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร ในเรื่องผลของการสื่อสารในครอบครัวกล่าวคือ การที่สมาชิกในครอบครัวสื่อสารระหว่างกันเข้าใจได้ตรงกัน มีการเปิดเผยตนเองและเป็นผู้ฟังที่ดี ความชัดเจนความกระชับแจ้งของการติดต่อสื่อสารจะมีผลดีต่อสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากมีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ตระหนักถึงความรู้สึกและความเข้าใจในสิ่งที่จะพูดต่อสมาชิกในครอบครัว คำนึงถึงความรู้สึกซึ่งกันและกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างเปิดเผย เมื่อมีเรื่องขัดแย้งจะนำความขัดแย้งมาพูดคุยไม่ปกปิดไว้ในใจ พยายามหาทางเลือกหรือทางแก้ไขที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน

วาชรูส (Wahlroos, 1983, p. 13 Cited in Pearson, 1989, p. 24) กล่าวว่า การประสบความสำเร็จของการทำงานด้านจิตวิทยาคลินิกหลายปี พบว่าการสื่อสารในครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงสัมพันธภาพในครอบครัว รวมทั้งด้านสุขภาพจิตและอารมณ์ของสมาชิกในครอบครัวด้วย

บาฮร์ (Bahr, 1989, pp. 13 -14 อ้างถึงใน สมพงษ์ ธนธัญญา, 2540, หน้า 191) กล่าวถึง การศึกษาปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว สามารถพิจารณาได้จากการกระทำระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยผ่านกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งอาศัยสัญลักษณ์และการแปล

163854

๓๐๖. ๘๕
๑๕๓๖
๑. 3

ความหมายการรับรู้ของแต่ละฝ่ายเป็นพื้นฐาน เมื่อสามีภรรยาเกิดปฏิสัมพันธ์ในทางลบ จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวได้ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดคือ การร่วมมือกันแก้ปัญหาความขัดแย้ง หันหน้ามาปรับความเข้าใจกันด้วยการใช้วิธีการติดต่อสื่อสารที่ดีต่อกัน จะเกิดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การร่วมกันแก้ไขความบกพร่องของกันและกัน พัฒนาให้แต่ละคนสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์จะเป็นการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวได้

ปราณี รามสูตร (2528, หน้า 86) กล่าวว่า การสื่อสารที่ดีในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพในครอบครัวโดยตรง กล่าวคือ หากพ่อแม่พูดคุยสื่อสารกับลูกอย่างรู้ใจ ให้ความเป็นกันเอง รับฟังปัญหาอย่างเห็นอกเห็นใจ พร้อมทั้งจะเป็นที่พึ่งแก่เด็ก เด็กจะเกิดความรู้สึกอบอุ่นตลอดจนเคารพนับถือและไว้วางใจ เมื่อเด็กประสบปัญหาก็ย่อมนำมาปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2528, หน้า 48 - 49) กล่าวว่า ในทางตรงกันข้าม หากที่บ้านไม่มีใครเป็นที่พึ่งพิง หรือให้ความรู้สึกที่เชื่อมั่นได้ เมื่อมีปัญหาเด็กก็ไม่ปรึกษาหารือกับใครกว่าคนในบ้านจะรู้ ปัญหานั้นก็บานปลายจนยากจะแก้ไขเสียแล้ว

นอกจากนี้ปริมาณการสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่มีผลต่อสัมพันธภาพในครอบครัว ดังที่ บุญบา สุธีธร (2529, หน้า 270) กล่าวว่า การที่มีการสื่อสารระหว่างกันน้อยหรือไม่มีการติดต่อสื่อสารกัน อันเนื่องมาจากถูกจำกัดด้วยเวลาหรือหน้าที่ เช่น พ่อแม่ที่ไม่เคยมีเวลาให้กับลูก เพราะสนใจแต่การประกอบอาชีพหรือให้เวลากับงานสังคมมากเกินไปจนไม่มีโอกาสได้พูดคุยอบรมสั่งสอนลูก ลักษณะเช่นนี้จะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างลูกกับพ่อแม่ เกิดความห่างเหิน ไม่เข้าใจกัน และอาจเกิดทัศนคติทางลบต่อกัน

ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัว คือ การสื่อสารอย่างมีคุณภาพซึ่งต้องควบคู่ไปกับปริมาณที่เพียงพออีกด้วย (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2528, หน้า 46)

สุพิศ รนขาว (2542, หน้า 47) กล่าวว่า สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อสมาชิกในครอบครัว การเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหของสมาชิกในครอบครัวได้ เนื่องจากครอบครัวต้องมีการติดต่อสื่อสารและปฏิบัติต่อกันทั้งระหว่างสามีกับภรรยา บิดามารดากับบุตร พี่กับน้องหรือระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลดีที่ตามมาดังนี้

1. สัมพันธภาพระหว่างสามีภรรยา เป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัว หากสามีภรรยารักใคร่ผูกพันกัน มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ปรับตัวเข้าหากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลและแก้ไขปัญหาดังกล่าวร่วมกัน ย่อมจะก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในครอบครัวและในทาง

ตรงกันข้ามหากสมาชิกมีรยาขาดความเห็นอกเห็นใจและขาดความรับผิดชอบร่วมกันแล้ว ย่อมจะเกิดความขัดแย้งระหว่างกันอยู่เสมอ ครอบครัวจะขาดความสงบสุขอันจะมีผลกระทบต่อบุตรหลานและสมาชิกทุกคนในครอบครัว (สเรย์ ศรีเพ็ญ, 2514, หน้า 81)

2. สัมพันธภาพระหว่างบิดามารดาและบุตร มีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และเมื่อมีบุตรความสัมพันธ์ในครอบครัวก็เพิ่มขึ้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรตามมา และความสัมพันธ์นี้จะแน่นแฟ้นคืออยู่เสมอถ้าบิดามารดาทำตัวเป็นหลักความรักใคร่ผูกพันของบิดามารดานั้น จะส่งผลไปสู่สัมพันธภาพอันแน่นแฟ้นระหว่างบิดามารดาและบุตรไปโดยปริยาย (ฝน แสงสิงแก้ว, 2510, หน้า 100)

3. สัมพันธภาพระหว่างพี่น้อง เมื่อบิดามารดาให้กำเนิดบุตรคนที่ 2 และคนต่อ ๆ มา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องย่อมเกิดขึ้น สัมพันธภาพระหว่างพี่น้องจะดีหรือไม่ จะแนบแน่นเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในครอบครัว อันประกอบด้วยสัมพันธภาพพื้นฐานและลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา ที่จะให้เวลาดูแลเอาใจใส่ ใช้ความอดทน ใช้เหตุผล และพยายามทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัว เพื่อให้เกิดความรักผูกพันและเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างพี่น้อง (ทวิวิธ รัตนคม และคณะ, 2512, หน้า 104)

4. สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นการรวมความสัมพันธ์ใน 3 ข้อแรกเข้าด้วยกัน ดังที่ ฮาวิกเฮิร์ท (Harvighurst, 1962, p. 63 อ้างถึงใน สมพงษ์ ธนัญญา, 2540, หน้า 195 – 196) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน มีการเผชิญหน้าซึ่งกันและกัน หากความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวดำเนินไปด้วยดี ความขัดแย้งในครอบครัวก็จะไม่เกิดขึ้น หรือถ้าเกิดขึ้นก็จะไม่รุนแรงเหมือนกับครอบครัวที่สมาชิกขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการใช้การสื่อสารในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ จะก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ซึ่งสมาชิกควรสื่อสารกันให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ และควรรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้อย่างแนบแน่น ทั้งระหว่างสมาชิกกับภรรยา ระหว่างบิดามารดากับบุตร ระหว่างพี่น้อง และระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว จะทำให้ครอบครัวมีวิธีการจัดการกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคม เกิดความสงบสุขในครอบครัว

การสื่อสารในครอบครัวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน

จรรยา สุวรรณทัต (2530, หน้า 54 - 55) กล่าวว่า กระบวนการสื่อสารเป็นกระบวนการพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ การสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยใช้การสื่อสารที่ให้ความรู้และความเข้าใจตรงกันระหว่างสมาชิกของครอบครัว จึงเป็นเรื่อง

สำคัญอย่างยิ่ง หากการสื่อสารหรือการสื่อความมีความสมบูรณ์ โดยสมาชิกพยายามใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ระหว่างกัน มีการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ เหมาะสมกับวัย และประสบการณ์ของผู้รับ มีการพิจารณาเลือกใช้สารในการสื่อกันอย่างเหมาะสม และกระตุ้นให้เกิดความคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์ ความสำเร็จของการสื่อสารภายในครอบครัวจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และนอกจากนี้ก็ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ราบรื่น ซึ่งเป็นฐานสำคัญที่สุดในการรองรับการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวง ที่จะเกิดขึ้นภายในครอบครัว โดยเฉพาะการพัฒนาในสิ่งที่เรา ยึดถือว่าเป็นคุณภาพและเป็นคุณค่าของมนุษย์ ที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชน

พยอม อิงคตานุวัฒน์ (2530, หน้า 169 - 219) กล่าวว่า การที่จะทำให้ได้เยาวชนที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่มีความสำคัญมากคือการสื่อสารในครอบครัว ซึ่งพ่อแม่จะต้องตอบสนองต่อลูกอย่างเหมาะสมตั้งแต่แรกเกิด เนื่องจากการสื่อสารตอบรับของพ่อแม่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนา ด้านต่าง ๆ ของลูก เป็นการวางรากฐานแก่ลูกให้เป็นเด็กหรือเยาวชนที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสารพื้นฐานที่พ่อแม่ต้องคำนึงถึง และควรจัดการให้เหมาะสมมีดังนี้

1. เวลา สิ่งที่ทำให้การสื่อสารในครอบครัวเป็นไปอย่างสม่ำเสมอได้ หรือเกือบจะไม่มี การสื่อสารกันในบางครอบครัวก็คือเวลา เนื่องจากพ่อแม่ต้องออกไปประกอบอาชีพทั้งสองคน ถึงมีเวลาบ้างก็เป็นเวลาที่พ่อแม่เหนื่อยต้องการพักผ่อน หรือถ้าพ่อแม่ไม่เหนื่อยอยากเล่นกับลูกบ้าง แต่ลูกหลับแล้ว บางครั้งลูกปลุกขึ้นมาลูกอาจร้องจนเป็นเหตุให้พ่อแม่ไม่พอใจ โดยพ่อแม่ไม่คิดว่าเป็นการสื่อสารที่ผิดเวลา หรือเมื่อลูกกำลังเล่นเพลินอยู่แต่พ่อแม่อยากเล่นด้วยก็เป็นการขัดจังหวะ ก็จะเกิดปฏิกิริยาทำนองเดียวกัน ดังนั้นการสื่อสารที่มีข้อจำกัดทางด้านเวลา หรือสื่อสารผิดเวลาจะเกิดผลเสีย และผลที่สำคัญที่สุดคือการไม่มีเวลาสร้างสรรค์กันเลย จนทำให้ไม่รู้ใจซึ่งกันและกัน มีการถามไถ่ด้วยประโยคเดิม ๆ เด็กจะเบื่อ บางครั้งอาจจะหลบหน้าเพราะไม่อยากฟัง โดยเฉพาะเด็กที่เรียนไม่ดีจะไม่อยากให้พ่อแม่ถามผลสอบ จึงหลีกเลี่ยงการสนทนา ทำให้ได้เยาวชนที่ไม่มีคุณภาพ เนื่องจากเด็กไม่รู้ว่าจะสื่อสารได้อย่างไรเมื่อพ่อแม่ไม่มีเวลาให้ตั้งแต่แรก

2. การใช้โทรทัศน์เข้ามาเป็นสื่อล่อหลอกให้ลูกอยู่นิ่ง ไม่ไปเที่ยวเล่นที่ไหนจนเด็กไม่ค่อยได้สื่อสารกับใคร การให้เด็กดูโทรทัศน์เป็นเวลานาน แทนที่จะใช้เวลาว่างกันในครอบครัวให้มาก ทำให้การสื่อสารกันยังลดลงไปทุกที และยังมีปัญหาที่ตามมาคือ ในโทรทัศน์มักมีโฆษณาที่เป็นอาหารและของเล่นล่อใจเด็ก เด็กจะรบเร้าเอาสิ่งของต่าง ๆ จนเกิดความขัดแย้งตามมาเสมอ ซึ่งความขัดแย้งถึงแม้จะเล็กน้อย ก็มีผลทำให้มนุษย์สัมพันธ์พื้นฐานทางสังคมไม่พัฒนา โดยเมื่อในบ้านพัฒนาไม่ได้ สังคมก็ยังไม่พัฒนาเช่นกัน

3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ในการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารที่ดีของครอบครัว เนื่องจากแต่ละวันพ่อแม่ต้องเสียเวลาในการเดินทาง ต่างฝ่ายต่างเหนื่อยมีเวลาคุยกันน้อย การสื่อสารระหว่างพ่อแม่และลูกจึงลดน้อยลงทุกวัน

4. อุปสรรคของการสื่อสาร คือพ่อแม่บางคนใช้คำพูดมากมาย ตำหนิขวักไขว่ไม่ตรงประเด็น หรือคอยย้ำเรื่องที่ผ่านไปแล้วบ่อยๆ ซึ่งหากลูกทำอะไรผิดสักอย่าง ลูกจะไม่อยากเข้าใกล้เพราะกลัวถูกตำหนิ หรือที่ยิ่งกว่าคือการกำหนดหน้าผู้อื่นจะทำให้ลูกคอยหนีห่าง

เมื่ออุปสรรคเหล่านี้ได้รับการจัดการที่เหมาะสมแล้ว พ่อแม่ควรปฏิบัติกับลูกอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง และควรใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เพื่อการสื่อสารต่อกัน การเล่นกับลูกก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการสื่อสารในครอบครัว เพราะทำให้มีการสื่อสารกันทั้งภาษาพูดและภาษาท่าทาง อันจะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้แก่ลูก และเมื่อมีเวลาพบปะกันในครอบครัว จะก่อให้เกิดผลดีต่อสมาชิกทุกคน ได้แลกเปลี่ยนเรื่องราวระหว่างกันได้แสดงความรักและความห่วงใยต่อกัน แบ่งความรับผิดชอบร่วมกัน ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาภายในครอบครัว โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้มีโอกาสระบายความคับข้องใจ รู้สึกอบอุ่นใจ มีคนรับฟังเรื่องราว มีที่พึ่งพิง ครอบครัวจะมีสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้น เด็กและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาเป็นเยาวชนที่มีคุณภาพของสังคม

ดวงกมล เวชบรรยงรัตน์ และประกายรัตน์ ศรีสอ้าน (2535, หน้า 703 - 704) กล่าวว่า การสื่อสารนับเป็นสิ่งที่จำเป็นที่พ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้อง จะต้องใช้อยู่ตลอดเวลาในการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนให้เติบโตขึ้นอย่างเต็มตามศักยภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา การสื่อสารที่เหมาะสมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่นั้นจะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ซึ่งถือเป็นแนวทางส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาไปในแนวทางอันพึงประสงค์ การสื่อสารดังกล่าวเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งที่เป็นวจนภาษาและอวจนภาษา รวมทั้งเกี่ยวข้องเมื่อเด็กอยู่ในครอบครัวและในสังคม สภาพแวดล้อมที่เด็กสัมผัสนั้นสามารถสื่อความหมายไปยังการรับรู้ของเด็ก ผู้ใหญ่จึงควรทราบและเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กมีโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ อันจะเป็นพื้นฐานและพลังสำคัญในการพัฒนาสังคมต่อไป

กระบวนการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนควรเริ่มต้นจากการสื่อสารในครอบครัว เพราะทุกคนเกิดและอยู่อาศัยในบ้าน และทุกคนเริ่มรู้จักกระบวนการสื่อสารตั้งแต่วัยเยาว์ยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดา เมื่อทารกคลอดออกมาสิ่งแรกที่ทำได้ก็คือ การร้องไห้ เป็นการบอกให้รู้ว่าทารกมีชีวิตอยู่ ซึ่งการร้องไห้ของทารกถือเป็นการสื่อสารขั้นแรกของมนุษย์ การร้องไห้หรือการคิน ในระยะแรกนี้พ่อแม่จะต้องตอบสนองด้วยการอุ้ม พูดยิ้ม ให้นม ให้อาหาร อาบน้ำ การกระทำของพ่อแม่ทำให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพในแง่ของความไวเนื้อเชื่อใจ เมื่อเด็กมีความไวเนื้อ

เชื่อใจ ก็จะไว้วางใจบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดโดยเฉพาะแม่ ทำให้สามารถสื่อสารกับแม่ได้อย่างมีความสุข ซึ่งนำไปสู่การสื่อสารกับบุคคลอื่น ต่อมาเมื่อเด็กโตขึ้นก็จะพัฒนาด้านภาษาท่าทางหรืออวัจนภาษา โดยใช้กิริยาท่าทางแสดงออกถึงอารมณ์ต่าง ๆ จนเด็กอายุประมาณ 2 ปี เด็กจะมีพัฒนาการทางภาษาสมบูรณ์ที่สุด คือใช้ภาษาพูดหรืออวัจนภาษา ในครอบครัวใดถ้าการสื่อสารมีการขาดตอน เช่น ยังสนทนากันไม่จบเรื่องพ่อแม่ก็เปลี่ยนความสนใจไปยังเรื่องอื่น ถ้าทำบ่อย ๆ ก็จะทำให้เด็กพัฒนาการคิดไปในแนวทางที่ขาดความต่อเนื่องและกระจัดกระจาย ซึ่งอาจนำไปสู่อาการหนึ่งของโรคจิตได้

ธีระ ชัยยุทธบรรยง (2539, หน้า 27-30) ระบุว่าการศึกษาที่ดีที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกนั้น จะสามารถสร้างบุคลิกภาพหรือสร้างนิสัยที่ดีแก่ลูกได้ตามลักษณะต่าง ๆ บางประการดังนี้

1. เมื่อต้องการเปลี่ยนนิสัยของลูก พ่อแม่ควรละเว้นคำพูดคำหยาบ ประชดประชัน พร่ำบ่น ข่มขู่ เยาะเย้ย คุกคาม แกล้ง เปรียบเทียบกับผู้อื่น หรือตีราคาในตัวเด็ก สิ่งที่พ่อแม่พึงกระทำต่อลูกก็คือพ่อแม่ต้องใช้คำพูดในเชิงสร้างสรรค์ ให้ลูกได้คิดถึงเหตุผลและต้องเป็นคำพูดที่สื่อความรู้สึกนำเหตุผล เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำหรือไม่กระทำ สามารถแยกแยะว่าอะไรควรกระทำ อะไรไม่ควรกระทำ ทำแล้วรู้สึกอย่างไร เพราะอะไร โดยเฉพาะน้ำเสียง และคำพูดของพ่อแม่จะต้องสื่อแสดงความรักอันอบอุ่น ความวางใจในตัวลูก ไม่ใช่แสดงความเกรี้ยวกราด รำคาญ เพราะเด็กรับรู้ได้ตามสติปัญญาและความเข้าใจของเขา หากพ่อแม่ใช้คำพูดเชิงสร้างสรรค์กับลูกก็ช่วยให้ลูกมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง มีเหตุผล รู้จักประเมินความรู้สึกทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มองเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

2. เมื่อต้องการให้ลูกเลิกพูดปด พ่อแม่ควรละเว้นคำพูดคำหยาบ ข่มขู่ ผิดหวัง ขำแค้น หรือเอะอะโวยวายเกินเหตุเมื่อลูกประพฤติในทางไม่สุจริต ซึ่งจะทำให้เด็กไม่กล้ายอมรับผิด หลีกเลี่ยงความจริงและพูดปดมากยิ่งขึ้น สิ่งที่พ่อแม่พึงกระทำต่อลูกก็คือ พยายามให้ลูก เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ไว้วางใจด้วยการรับฟังอย่างเข้าอกเข้าใจไม่ว่าจะเป็นข่าวดี หรือข่าวร้ายก็ยินดีรับฟังทั้งสิ้น ไม่ดุ ไม่ผิดหวัง ไม่ขำแค้น ไม่ตั้งคำถามที่เอะอะโวยวาย ไม่คาดคั้นคำมั่นสัญญา พยายามเน้นในสิ่งที่ครอบครัวยึดถือ และให้ลูกเห็นความสำคัญของคนในครอบครัวที่มี พ่อแม่ หากพ่อแม่ใช้คำพูดที่เหมาะสมกับลูกแล้วจะช่วยให้ลูกเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ ไว้วางใจพ่อแม่ จะเข้าใจสิ่งที่ตนกระทำ และละอายต่อผลการกระทำของตน ยึดค่านิยมของพ่อแม่มาใช้ปฏิบัติสำหรับตน มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น

3. เมื่อต้องการให้ลูกร่วมมือและมีความรับผิดชอบ พ่อแม่ควรละเว้นคำพูดเชิงออกคำสั่ง คาดคั้น ประณาม ยังจะทำให้ลูกต่อต้าน พ่อแม่ควรใช้วิธีขอร้อง ทำนองขอความช่วยเหลือ ลูกจะ รู้สึกภาคภูมิใจที่พ่อแม่เห็นความสำคัญ หากพ่อแม่ใช้คำพูดเชิงขอร้องสื่อสารกับลูก ลูก

จะให้ความร่วมมือและมีความรับผิดชอบในงานที่ต้องกระทำ เกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองลงมือกระทำและจะเป็นคนมีเหตุผล

สมพงษ์ ฐนัญญา (2540, หน้า 192) สรุปว่าสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ครอบครัวจะถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมและการอบรมเลี้ยงดู ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตพึ่งพาตัวเองได้ บิดามารดาและบุคคลในครอบครัวจะคอยดูแลเอาใจใส่ สร้างความสัมพันธ์กับเด็กและเยาวชน และเป็นแบบอย่างที่หล่อหลอมความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม การเรียนรู้ ภาษา พัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม การปฏิบัติตนตามความเชื่อทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวนั้นถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการสื่อสารในครอบครัว

จากข้อมูลดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าการสื่อสารในครอบครัวมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่พ่อแม่จะต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารและนำวิธีการสื่อสารมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศของความรักใคร่ผูกพัน ห่วงใยซึ่งกันและกัน เกิดความสัมพันธ์อันแนบแน่นในครอบครัว เพื่อสร้างรากฐานสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตเต็มตามศักยภาพทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ยังความสงบสุขและความก้าวหน้าของครอบครัวต่อไป

ปัญหาที่เกิดจากความบกพร่องของการสื่อสารในครอบครัว

การสื่อสารที่ผิดปกติดังกล่าวทำให้เกิดความตึงเครียดอย่างมากต่อสมาชิกในครอบครัว เช่นการสื่อสารแบบ Double-bind ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เนื้อหาที่เป็นคำพูด (verbal) และเนื้อหาที่ไม่ใช่คำพูด (nonverbal) มีความขัดแย้งกัน ซึ่งเดอ วิโต (De Vito, 1994 อ้างถึงใน อุมพร ตรีจกสมบัติ, 2541, หน้า 64) กล่าวว่า Double-bind message มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ที่เข้มข้น double-bind message เกิดขึ้นระหว่างคนสองคนที่มีความสัมพันธ์เข้มข้น (intense relationship) คู่กันเช่น สามี-ภรรยา, แม่-ลูก, เจ้านาย-ลูกน้อง และระหว่างเพื่อนสนิท ความสัมพันธ์ดังกล่าวจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นการสื่อสารและการตอบสนองของแต่ละฝ่ายจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้
2. การตอบสนองที่ขัดแย้งกัน เนื้อหาของการสื่อสารแบบนี้มีความขัดแย้งกันในลักษณะเนื้อหาที่เป็นคำพูดจะเป็นไปในเชิงบวก แต่เนื้อหาที่เป็นการกระทำจะเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งการสื่อสารเนื้อหาที่ขัดแย้งกัน อาจเกิดขึ้นในบทสนทนาเดียวกันหรือเกิดในเวลาที่แตกต่างกันก็ได้

3. ภาวะที่ไม่มีทางออก ในความสัมพันธ์อันเข้มข้นนี้ บุคคลไม่สามารถหนีหรือมีทางออก เช่นลูกไม่สามารถหนีไปจากการสื่อสารอันมีเนื้อหาที่ขัดแย้งที่แม่สื่อให้คนตลอดเวลา หรือสามีภรรยาที่ไม่สามารถหนีจากการสื่อสารที่ขัดแย้งกัน เนื่องจากการแต่งงานเป็นข้อผูกมัด ทำให้สมาชิกเกิดความเครียด เพราะไม่ว่าจะตอบสนองอย่างไรก็ไม่อาจเป็นที่พอใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

4. มีการลงโทษ การไม่ตอบสนองตามที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการ จะเกิดการลงโทษตามมา เช่น เมื่อสามีไม่ตอบสนองที่ภรรยาต้องการ ภรรยาอาจจะเฉยเมยหรือแสดงท่าทีไม่พอใจ ในกรณีนี้ พ่อแม่สื่อกับลูกแบบนี้ จะก่อให้เกิดความวิตกกังวลและปัญหาทางอารมณ์ของลูกตามมา

5. เกิดขึ้นบ่อยครั้ง การสื่อสารแบบ Double – bind ทำให้เกิดปัญหาเพราะมันเกิดขึ้นบ่อย จนบุคคลเกิดความกังวลเรื้อรัง เพราะไม่ว่าจะตอบสนองอย่างไรก็ผิดเสมอ และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถหนีจากสถานการณ์อันสับสนนี้ได้ สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะเด็กจะมีปัญหาสุขภาพจิตตามมา เพราะเด็กไม่สามารถหาทางออกได้ เด็กไม่เข้าใจเหตุผลที่พ่อแม่สื่อกับตนแบบนี้ และไม่สามารถตั้งคำถามต่อพ่อแม่ได้ว่าทำไมพ่อแม่จึงทำแบบนี้ หรือบอกว่าลูกสับสนและไม่เข้าใจสิ่งที่พ่อแม่พูด ซึ่งการสื่อสารแบบนี้พบในครอบครัวของผู้ป่วยโรคจิตเภทและโรคซึมเศร้า แต่ไม่ได้หมายความว่า การสื่อสารที่ผิดปกตินี้จะเป็นสาเหตุของโรคทางจิต แต่ถึงสำคัญก็คือการสื่อสารแบบนี้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลอย่างเรื้อรัง อาจทำให้ผู้มีความเปราะบางอยู่แล้วเกิดความเครียดมากขึ้นไป

Double – bind อาจเกิดเพราะบุคคลต้องการสื่อความคิดหรือความรู้สึก 2 อย่างที่ขัดแย้งกัน ซึ่งรอย และซอเยอร์ (Roy & Sowyers , 1986 อ้างถึงใน อุมพร ศรัทศสมบัติ, 2541, หน้า 66) พบว่าเนื้อหาที่มีความขัดแย้งกันระหว่างการสื่อสารที่ใช้คำพูดและไม่ใช้คำพูดทำให้เกิดความเครียดสูง โดยวัดจากอัตราการเต้นของหัวใจและการเคลื่อนไหวของร่างกาย และพบว่าเนื้อหาที่มีความขัดแย้งกันในเชิงลบ (inconsistent negative message) เช่น คำพูดแสดงความพอใจ แต่สีหน้าท่าทางกลับแสดงความโกรธจะทำให้เกิดความเครียดมากที่สุด

จรรยา สุวรรณทัต (2530, หน้า 50 -54) กล่าวถึง อันตรายที่เกิดขึ้นเนื่องจากความบกพร่องในความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับทารก การสื่อสารที่ผิดปกติ (แบบ 2 นัย) และความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ผิดปกติที่มีลักษณะเป็นโรค (pathologic) ทั้ง 3 ประการนี้มีผลการศึกษาค้นคว้าทางด้านจิตเวช พบว่า มีความสำคัญอย่างมากต่อการสื่อสารภายในครอบครัวซึ่งความบกพร่อง 3 ประการนี้มีความสัมพันธ์กัน และผลจากความบกพร่องต่าง ๆ นี้ จะทำให้เด็กหรือบุคคลกลายเป็นผู้บกพร่องทางจิตได้ โดยเฉพาะงานศึกษาเรื่องความบกพร่องในความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับทารก พบว่าทารกจะแสดงอาการไม่รับรู้แม่ของตนว่าเป็นคนหนึ่ง หรืออีกอาการหนึ่งที่รุนแรงกว่า คืออาการที่ทารกไม่สามารถแยกตัวเองออกจากแม่ เพื่อเป็นตัวของตัวเองได้

อาการทั้งสองอย่างเกิดจากความสัมพันธ์ที่ผิดปกติระหว่างแม่กับทารกตั้งแต่แรกเกิด ปัญหาที่มีลักษณะเช่นนี้ จะมีผลทำให้เกิดความสัมพันธ์และอาการที่ผิดปกติตามมา

ส่วนการสื่อสารที่ผิดปกติ (แบบ 2 นัย) ในลักษณะที่ข่าวสารสองอย่างมีความขัดแย้งกัน โดยข่าวสารอย่างหนึ่งซึ่งเป็นคำพูด แต่มีความขัดแย้งกับการกระทำจะก่อให้เกิดโรคที่เรียกว่า จิตเภทการสื่อสาร ถ้าพ่อแม่ใช้การสื่อสารที่ผิดปกติกับลูกบ่อยครั้ง เด็กจะรู้สึกสับสนหรือตัดสินใจไม่ได้ว่าตนเองควรกระทำเช่นไร ทำตามอย่างไรดีจึงจะถูก เด็กอาจจะเกิดอาการผิดปกติในการสื่อสารได้ในที่สุด

ส่วนประการที่ 3 คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ผิดปกติ ซึ่งได้มีการวิจัยแบบศึกษาย้อนหลัง พบความสัมพันธ์ที่ผิดปกติในครอบครัวของผู้ป่วยจิตเภท พบความสัมพันธ์ที่ผิดปกติของครอบครัว 2 ลักษณะคือ

1. Marital Schism หรือ Marital Separation or Schismatic ครอบครัวอย่างนี้พ่อแม่มักทะเลาะเบาะแว้งกัน มีการแสดงความก้าวร้าวต่อกัน ทำให้ลูกตัดสินใจไม่ได้ว่าจะเข้าข้างฝ่ายใด เด็กจะมีปัญหาในการเทียบเคียงพฤติกรรมว่าควรลอกเลียนแบบใคร

2. Marital Skew หรือความเอียงไปทางใดทางหนึ่งของการสมรส ครอบครัวลักษณะนี้ พ่อและแม่มีความแปรปรวนทางจิตใจ คนใดคนหนึ่งจะเป็นคนที่เด่นมีอิทธิพลในครอบครัวและอีกฝ่ายหนึ่งยอมทำตาม ไม่มีปากเสียงอะไรเลย และไม่มีเวลาพอในการที่จะจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ความสัมพันธ์ขาดความสมดุล เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ซึ่งปัญหานี้พบว่า เกิดขึ้นมากในคนไข้ที่เป็นโรคจิต ลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเช่นนี้เป็นต้นเหตุของการเกิดโรค อันเป็นการยากที่จะทำการแก้ไขสำหรับผู้ที่เป็นไปแล้ว แต่อาจใช้เป็นเครื่องสังวรณ์ให้ครอบครัวได้ระลึกถึงต้นเหตุสำคัญนี้ด้วย

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2540, หน้า 36 - 38) กล่าวว่า การสื่อสารที่ดีจะสามารถแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวได้ ถ้าครอบครัวขาดการพูดคุยหรือขาดการสื่อสารที่ดีต่อกัน ความขัดแย้งจะเริ่มสะสมและลุกลามเป็นปัญหาต่อไป ซึ่งผลจากความล้มเหลวของการสื่อสารในครอบครัวจะก่อให้เกิดปัญหาดัง ๆ ดังนี้

1. การใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีหลายรูปแบบ ทั้งการทำร้ายคู่สมรส ทำร้ายเด็กและผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะใช้ความรุนแรงโดยใช้กำลังหรือการทอดทิ้งไม่ดูแล การข่มขืนคู่สมรส การมีเพศสัมพันธ์ในครอบครัวโดยญาติพี่น้องกระทำกับเด็ก ทำให้เด็กได้รับบาดเจ็บทางจิตใจอย่างมากจากการกระทำ ซึ่งปัญหาความรุนแรงเหล่านี้เป็นผลมาจากสภาพครอบครัวที่มีปัญหาเรื้อรังสะสมมานาน เด็กที่เติบโตมาในสภาพเช่นนี้จะดูดซับเอาความรุนแรงเอาไว้ในตนเองและจะเป็น

ผู้ถ่ายทอดความรุนแรงไปยังลูกหลานของคนในอนาคต ปัญหาเหล่านี้ไม่อาจหาทางออกได้ด้วยวิธีง่าย ๆ หรือจัดการกันเองในครอบครัว จำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือจากสังคมภายนอก

2. ความแตกแยกในครอบครัว มีหลายรูปแบบทั้งการมีภรรยาน้อย การหย่าร้างทางอารมณ์ หรือทั้งสามีภรรยาไม่มีความสัมพันธ์หรือความผูกพันฉันท์สามีภรรยาต่อไป ไม่ว่าในด้านของอารมณ์หรือความสัมพันธ์ทางเพศ แต่ยังคงอยู่ด้วยกันด้วยเหตุผลต่าง ๆ บางคู่อ้อยู่กันแบบเฉยเมยเย็นชาต่อกัน บางครั้งก็ทะเลาะกันอย่างรุนแรง หรือบางคู่อีกแยกทางกันหรือหย่าร้างกัน ซึ่งมักมีสาเหตุจากการขัดแย้งที่รุนแรง ทะเลาะวิวาทกันหรืออาจทำร้ายร่างกายกันมาก่อน ซึ่งต่างก็สะสมความรู้สึกขมขื่น ร้าวรานใจไว้ รวมทั้งลูก ๆ ก็จะได้รับผลร้ายทางจิตใจ เกิดเป็นผลเสียด้วยกันทุกฝ่าย

3. ปัญหาครอบครัว อาจเกิดขึ้นในลักษณะการมีปัญหาเกี่ยวกับพ่อแม่ของฝ่ายตรงข้าม จะก่อให้เกิดปัญหาลำบากใจ อึดอัดใจด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย การยุติปัญหาได้หรือปัญหาจะลุกลามต่อไป ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างคู่สามีภรรยา หรือปัญหาครอบครัวอาจเกิดจากความขัดแย้งของพ่อแม่แล้วไปแสดงออกที่ลูก เช่นการที่มีวิธีการเลี้ยงลูกไม่ตรงกัน เด็กจะสับสนและมีปัญหา ถ้าความขัดแย้งเกิดขึ้นรุนแรง เด็กจะรู้สึกวิตกกังวลขาดความอบอุ่น ขาดแรงจูงใจที่จะเรียนหนังสือ หรือบางครั้งปัญหาของพ่อแม่ก็มาลงที่ลูก ลูกบางคนกลายเป็น “แพะรับบาป” เช่น ลูกคนที่เรียนไม่เก่ง หรือมีปมด้อยอื่น ๆ และบางครั้งปัญหาเรื้อรังทำให้พ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหันมาผูกพันกับลูกแทน ทำให้เกิดการแบ่งฝ่ายในครอบครัว

4. ปัญหาสังคม ปัญหาครอบครัวเมื่อไม่ได้รับการแก้ไข ในที่สุดจะกลายเป็นปัญหาออกไปนอกครอบครัว กลายเป็นปัญหาสังคมเช่น

4.1 เด็กเร่ร่อน สาเหตุจากครอบครัวที่แตกแยก หรือใช้ความรุนแรง เด็กมักจะมาจับกลุ่มกัน ไม่มีอาชีพ อาจพักผ่อนตามข้างถนน ได้สะพาน หรือสวนสาธารณะ เสี่ยงต่อการใช้สารเสพติด ถูกทำร้ายทางเพศหรือถูกชักจูงไปประกอบมิจาชีพ

4.2 การคิดสารเสพติด สภาพครอบครัวที่ไม่อบอุ่นหรือมีปัญหาจะทำให้เด็กออกจากบ้านมาหาทางออกกับเพื่อน ซึ่งเพื่อนก็มักจะเป็นเด็กที่มีปัญหาคู่กัน อาจจะไปสู่การหาทางออกที่ผ่อนคลายนเองโดยใช้สารเสพติด

4.3 ขวอาชญากร อาจจะเป็นปัญหาที่ลุกลามมาจากการเร่ร่อนและคิดสารเสพติด หรือเด็กอาจยังอยู่ในครอบครัว แต่ถูกชักจูงโดยเพื่อนหรือแก๊งอาชญากรรม

4.4 ปัญหาทางเพศในวัยรุ่น เมื่อเด็กไม่มีความอบอุ่นในครอบครัวก็มีแนวโน้มที่จะไปหาความรักความผูกพันกับคนนอกบ้าน มีเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นเนื่องจากการขาดประสบการณ์ ขาดการควบคุมตนเอง ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการป้องกันจนเกิดปัญหาลักษณะต่าง ๆ ทั้ง

การตั้งครกในวัยรุ่นหญิง การทำแท้งผิดกฎหมาย การคิดเชื่อเอดส์ที่จะกลายเป็นปัญหาเรื้อรังในสังคมต่อไป

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2543, หน้า 22) กล่าวว่า บ่อยครั้งการขัดแย้งกันในครอบครัวนั้น เกิดจากการที่คู่กรณีไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่ หรือลูก ใช้ภาษาที่ไม่สร้างสรรค์สื่อออกมา หรือสื่อออกมาแล้ว แต่ไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของผู้พูด ซึ่งแทนที่จะกลายเป็นผลดีหรือเกิดความเข้าใจมากขึ้นในครอบครัว ก็กลับกลายเป็นผลเสียที่อาจทำความแตกร้างให้เกิดกับจิตใจของสมาชิกมากยิ่งขึ้น

ฮาลเวกซ์ และคณะ (Hahlweg & others, 1987; Weissman & others, 1987 อ้างถึงใน อุมพร ศรีสสมบัติ, 2541, หน้า 64) กล่าวถึง การสื่อสารที่ไม่เหมาะสมโดยเฉพาะคำพูดคำทรมาน หรือการดำเนินวิพากษ์วิจารณ์จะทำให้เกิดความรู้สึกในทางลบ เช่น โกรธ เสียใจ สับสน ทั้งยังทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามารถในการปรับตัวของครอบครัวลดลง การใช้คำพูดเชิงลบหรือมีเจตคติเชิงลบต่อคนในครอบครัว อาจทำให้สมาชิกเกิดความเครียดมากเกินไป ซึ่งอาจเกิดอาการกำเริบขึ้นสำหรับผู้ป่วยบางคนที่เป็นโรคจิตเภทและโรคซึมเศร้าทั้งเด็กและผู้ใหญ่

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการสื่อสารที่ขาดประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่ขัดแย้งสับสน เกิดปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาทางด้านอารมณ์จนอาจถึงอาการของโรคทางจิตที่ตามมา โดยเฉพาะความล้มเหลวของการสื่อสารในครอบครัวจะบั่นทอนความมั่นคงของครอบครัวโดยตรง จนอาจเป็นผลให้ครอบครัวแตกสลายได้ในที่สุด

การพัฒนาพฤติกรรมสื่อสารในครอบครัว

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2529, หน้า 581) กล่าวว่า การสื่อสารในครอบครัวอาจจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หรือขาดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านต่างๆ ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ถ้าการสื่อสารเป็นไปตามที่พึงประสงค์ เรียกว่า “การสื่อสารที่มีสุขภาพดี” (healthy communication) ถ้าไม่เป็นไปตามที่พึงประสงค์เรียกว่า “การสื่อสารที่ขาดสุขภาพดี” (unhealthy communication) การประเมินการสื่อสารในครอบครัวสามารถประเมินได้จากสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวพูดถึงหรือไม่พูดถึง วิธีการที่สมาชิกพูดถึงสิ่งเหล่านั้น ระดับอารมณ์ วิธีการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและวิธีการแสดงอำนาจ การที่จะกล่าวว่าการสื่อสารในครอบครัวใดมี “สุขภาพดี” หรือ “ขาดสุขภาพดี” โดยไม่คำนึงถึงค่านิยมส่วนบุคคลหรือค่านิยมของสังคมนั้นเป็นเรื่องยาก แต่ก็อาจกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ ว่าการสื่อสารที่มีสุขภาพดีนั้นควรจะเป็นไปในทางสร้างสรรค์ สมาชิกในครอบครัวรู้สึกอบอุ่นเป็นกันเอง มีความสมบูรณ์พูนสุขและมีความยุติธรรมสำหรับทุกคน

จรรยา สุวรรณทัต (2529, หน้า 58 - 60) ได้เสนอแนะแนวทางบางประการแก่พ่อแม่ในการสื่อสารกับเด็กเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกันไว้ดังนี้

1. ควรแสดงให้เด็กรับรู้ได้ว่าพ่อแม่สนใจและเต็มใจที่จะให้ความช่วยเหลือทุกเวลาที่เด็กต้องการ
2. ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความหรือบอกเล่าทุกครั้งที่เด็กต้องการ
3. ในการสื่อสารกับเด็กต้องให้เกียรติเด็กโดยใช้ความสุภาพ ไม่พูดขัดคอหรือใช้วาจาที่จะทำให้เด็กรู้สึกตัวเองต่ำ้อย
4. ในการให้แรงเสริมกับเด็ก ควรใช้วิธีการสนับสนุนด้วยคำพูดหรือการวิจารณ์ทางบวก
5. ในการสื่อสารกับเด็กควรยึดเหตุผลเป็นหลัก ไม่ควรใช้อารมณ์กับเด็ก
6. เมื่อเด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ควรใช้คำถามที่ช่วยให้เด็กเกิดความผ่อนคลาย และควรใช้คำถามว่า “เกิดอะไรขึ้น” แทนที่จะใช้คำถามว่า “ทำไมจึงเกิดขึ้น”
7. ควรทำให้เด็กรู้สึกได้ว่าพ่อแม่ยอมรับเขา และจะอยู่เคียงข้างเขาเสมอเมื่อการกระทำนั้นถูกต้อง
8. ในการสื่อสารจะต้องพิจารณาเวลาและโอกาสที่เหมาะสม เช่น ในกรณีที่ต้องการตักเตือนเด็ก พ่อแม่ควรเลือกสภาพการณ์ที่เป็นส่วนตัวมากกว่ากระทำต่อหน้าคนมาก ๆ
9. ไม่ควรใช้อำนาจในการสื่อสารกับเด็ก ควรใช้คำพูดจริงใจมากกว่าพูดในลักษณะการออกคำสั่ง

ซึ่งการสื่อสารกับเด็กนั้น พ่อแม่จะต้องคำนึงถึงทั้งเนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อ และวิธีการสื่อ โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็ก

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2528, หน้า 45 - 50) กล่าวว่า ปัญหาการสื่อสารในครอบครัว นอกจากจะมีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาให้กันแล้ว บางครอบครัวอาจมีเวลา และมีปริมาณการสื่อสารกันสูงหรือมีโอกาสคุยกันได้มาก แต่ก็ขาดความกลมเกลียวเป็นปึกแผ่นในครอบครัว เนื่องจากขาดคุณภาพของการสื่อสารที่ดี เนื่องจากการพูดคุยกันระหว่างพ่อแม่ หรือระหว่างพ่อแม่กับลูก เพียงแค่คุยกันโดยไม่ได้นำถึงองค์ประกอบอื่นที่สำคัญแต่อย่างใด ซึ่งเรื่องความเป็นอยู่ในครอบครัว สมาชิกทุกคนต้องพึ่งพากัน ประสานสัมพันธ์กันทางด้านความเป็นอยู่และทางด้านจิตใจ ครอบครัวจึงจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ สิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างและเสริมให้สมาชิกในครอบครัวเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านความรู้สึกนึกคิดและจิตใจ ได้แก่ การพูดคุยกันอย่างมีคุณภาพ ซึ่งควรจะมีขึ้นมาพร้อม ๆ กับปริมาณของการสื่อสารที่เพียงพอ วิธีการสื่อสารพูดคุยกันตามประสา พ่อ - แม่ - ลูก ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญบางประการดังนี้

1. การพูดคุยต้องอาศัยทักษะและความตั้งใจแน่วแน่ แต่การฟังต้องอาศัยทักษะและความตั้งใจที่แน่วแน่และต้องใช้พลังงานมากกว่า การสื่อสารทั่วไปผู้พูดย่อมต้องการการตอบสนองจากผู้ฟังในทางที่พึงประสงค์ เมื่อไม่มีการฟังหรือฟังอย่างเหนื่อยหน่ายไม่เอาใจใส่ การสื่อสารจะไม่ราบรื่น ดังนั้นความกระตือรือร้นในการฟังที่ดี อาจจะแสดงออกโดย แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือถามในสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องที่ลูกเล่าอย่างตั้งใจ โดยอย่าเอาความคิดของตัวเองมาเป็นตัวตัดสินประเมินค่า

2. เข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของแต่ละฝ่าย คือการเข้าใจ เข้าใจเขามาได้ใจเรา เข้าใจอารมณ์และรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งต้องอาศัยการไหวรู้ลึก ว่าอีกคนหนึ่งกำลังรู้สึกอย่างไร มีอารมณ์แบบไหนในขณะนั้น ในการตอบสนองต้องเป็นไปในลักษณะแทนที่ความรู้สึกของกันและกันได้ บางครั้งลูกอาจจะเล่าเรื่องที่ชวนข้องใจ เพื่อต้องการให้พ่อแม่ทราบว่าเขารู้สึกอย่างไร ซึ่งไม่จำเป็นที่พ่อแม่จะต้องไปแก้ความผิดความรู้สึกของลูก การตอบสนองด้วยความเห็นใจกัน โดยสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด ทำให้ลูกรู้ว่าพ่อแม่เข้าใจความรู้สึกของเขา รวมทั้งกิริยาท่าทางในการรับฟัง อาจจะแสดงออกโดยการสัมผัสเพิ่มเติมเพื่อให้ลูกมีความรู้สึกอบอุ่น หากพ่อแม่ไม่อาจเป็นที่พึ่งพิงทางอารมณ์และความรู้สึกของลูกได้ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาตามมา ดังที่ได้พบเห็นตัวอย่างในยุคปัจจุบันอย่างมากมาย

3. ไม่เบื่อหน่ายหรือทำให้ใครเบื่อหน่ายต่อการสื่อสารกัน เมื่อคู่สมรสหรือสมาชิกในครอบครัวพบเห็นกันทุกวัน มักจะให้ความสำคัญแก่กันและกันน้อยลง ทำทีเฉยเมยเย็นชาจึงมีเพิ่มมากขึ้น อาจจะไม่ใช่ใจที่จะพูดกันเท่าที่ควรหรือไม่ยินดียินร้ายกับเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเบื่อหน่ายต่อการสื่อสารพูดคุยภายในบ้าน หรือการสนองตอบไม่ตรงประเด็น พูดจาขัดคอกัน พูดเรื่องไม่มีแก่นสารหรือสาระ การกระทำดังกล่าว นอกจากจะเป็นที่ขัดเคืองของคนในบ้านแล้ว อาจจะไปเป็นที่เบื่อหน่ายของคนภายนอกครอบครัวด้วย ซึ่งมีพ่อแม่บางคนคิดมุ่งปรับวิธีการสื่อสารเพื่อการทำงานเพื่อการสมาคมกับผู้อื่น แต่กลับละเลยที่จะนำมาใช้กับครอบครัวโดยไม่เห็นเป็นเรื่องสำคัญ สิ่งที่ถูก ๆ ได้รับจากพ่อแม่คือการสั่งสอน ด้วยถ้อยคำ ชั่ว ๆ ดุด่า ซึ่งไม่ได้หมายความว่าลูกจะไม่เห็นคุณค่าคำสั่งสอน แต่ลูกคงอยากให้พ่อแม่ได้มองสภาพการณ์แวดล้อมอย่างต้องแท้มากยิ่งขึ้น

การที่จะทำให้ครอบครัวกลมเกลียวรักใคร่มีความสุข เป็นเรื่องที่ปฏิบัติได้และมีความคุ้มค่า โดยการสื่อสารอย่างมีคุณค่าต่อกัน พูดจากันประสา พ่อ – แม่ – ลูก ด้วยความรักใคร่กัน ตั้งใจรับฟังอีกฝ่ายพูดอย่างจริงจัง เข้าถึงจิตใจกันอย่างแท้จริง และตั้งใจเสริมสร้างคุณภาพในการสื่อสารอย่างจริงจัง รวมทั้งต้องไหวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในครอบครัว จะทำให้เราสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ทันทั่วทั้ง ในเวลาที่เหมาะสม ซึ่งหลักการทั้ง 3 ประการ

ประสานเข้ากับการไหวทัน ย่อมทำให้การพูดจากันในครอบครัวเป็นไปด้วยดี มีคุณค่า พัฒนาความรักความสามัคคี อันเป็นความสุขที่ทุกครัวเรือนปรารถนา

ปาปาเลีย และ โอลด์ (Papalia & Olds, 1993, p. 551 อ้างถึงใน ฤกษ์ศรี คำชาย, 2542, หน้า 78 – 79) กล่าวว่า ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูกวัยรุ่นเกิดขึ้นได้เสมอ และสามารถลดความขัดแย้งลงได้ ถ้าพ่อแม่และลูกใช้บทบาทของการสื่อสารกันอย่างเหมาะสม ซึ่งมีข้อเสนอแนะสำหรับพ่อแม่และลูกวัยรุ่นไว้หลายประการ สำหรับพ่อแม่ควรปฏิบัติดังนี้

1. สนใจให้เต็มที่เมื่อลูกพูด หยุดกิจกรรมที่กำลังทำในขณะนั้น ฟังอย่างสงบและทำความเข้าใจประเด็นที่ลูกพูด
2. พูดกับลูกด้วยน้ำเสียงและท่าทีที่นุ่มนวล พยายามเข้าใจความรู้สึกของลูก ถึงแม้จะไม่ยอมรับพฤติกรรมที่ลูกทำ และเปิดโอกาสให้ลูกถามได้
3. หลีกเลี่ยงการดูถูก ประชดหรือถากถางในสิ่งที่ลูกพูด ฟังลูกก่อนแล้วจึงเสนอความคิดเห็นของเรา
4. ช่วยลูกให้เกิดความมั่นใจในตนเอง โดยให้ลูกได้ทำในสิ่งที่ชอบและต้องการ
5. ไม่จับผิดลูก และให้ลูกมีส่วนในการตัดสินใจในครอบครัว
6. เข้าใจลูกถึงการท้าทายความคิดเห็นของพ่อแม่ ว่าเป็นเพราะธรรมชาติของการแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง

สำหรับลูกมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. หลีกเลี่ยงการเห็นพ่อแม่เป็นศัตรู โดยทั่วไปพ่อแม่ทำทุกอย่างเพราะรักลูกมากที่สุด แม้ว่าการแสดงความรักเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ลูกไม่เห็นด้วย
2. ตระหนักว่าพ่อแม่ก็เป็นคน ๆ หนึ่งที่มีความคิด ความรู้สึกและความต้องการเป็นของตนเอง
3. ฟังพ่อแม่ด้วยใจเปิดกว้าง พยายามมองสถานการณ์มุมเดียวกับที่พ่อแม่มอง
4. เล่าให้พ่อแม่ฟังว่าเรารู้สึกอย่างไร เพื่อที่ท่านจะได้เข้าใจเรามากขึ้น
5. รับผิดชอบต่องานของเราทั้งที่โรงเรียนและที่บ้านเพื่อพ่อแม่จะได้ไว้วางใจและปล่อยให้เราทำตามที่ต้องการ
6. ให้ข้อเสนอแนะด้วยท่าทางที่สุภาพ เมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงลัทธิใด ๆ ในครอบครัว
7. แสดงความเคารพต่อพ่อแม่เหมือนที่อยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่คนอื่น ๆ เช่น อยู่กับครูในชั้นเรียนหรืออยู่กับพ่อแม่ของเพื่อน

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2540, หน้า 32 - 39) กล่าวว่า เมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้งเกิดขึ้นในครอบครัว การจัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ด้วยการสื่อสารทางบวก สมาชิกในครอบครัวจะสื่อทั้งความคิด ความรู้สึกและความต้องการของตนเองต่อกัน จะทำให้ชีวิตครอบครัวเกิดความผาสุก หากใช้การสื่อสารทางลบด้วยการตอบโต้ใช้อารมณ์เข้าหากัน หรือเก็บกดไม่พูดจากัน พูดจากันแบบคลุมเครือ มีการดูคำว่าการ่าว คำเหน็ดเคียน ใช้อยู่คำหยาบคาย มักจะก่อให้เกิดความขัดแย้งที่ติดเยื่อ กลายเป็นปัญหาเรื้อรังและรุนแรงขึ้นต่อไป ทักษะการสื่อสารในครอบครัว จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทุกครอบครัวควรเรียนรู้ด้วยวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้ดังนี้

1. บอกความรู้สึกนึกคิดของตนเอง หรือ “I messages” ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ทำให้อีกฝ่ายเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องว่าผู้พูดมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ไม่เกิดการตีความหรือเข้าใจผิดกัน

2. ถามและรับฟังความคิดเห็นของอีกฝ่าย การบอกความรู้สึกนึกคิดของผู้พูด เป็นการสื่อสารจากผู้พูดไปยังอีกคนหนึ่ง ซึ่งการสื่อสารที่ดีจะต้องมีการสื่อสาร 2 ทาง การเป็นผู้ที่สามารถรับฟังให้เข้าใจว่าอีกฝ่ายมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

3. การแสดงความรักชื่นชมและขอบคุณ แม้ความหวานชื่นในชีวิตจะลดลงไป เมื่อคนเรายู่ด้วยกันไปนาน ๆ แต่สัมพันธภาพที่ดีก็ยังคงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งทักษะการสื่อสารที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือการแสดงความรักชื่นชมและขอบคุณ

การสื่อสารเมื่อความรู้สึกนึกคิดไม่ตรงกัน เป็นการสื่อสารเพื่อแก้ไขความขัดแย้งทั่วไปในชีวิต ในสถานการณ์ที่คู่สมรสเผชิญกับสิ่งที่มีความคิดเห็นหรือความต้องการไม่ตรงกัน นอกจากจะสื่อสารกันอย่างสร้างสรรค์แล้ว ควรใช้วิธีการที่มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

1. การบอกความรู้สึกของตนเอง
2. ระบุพฤติกรรมที่ตนไม่ชอบหรือไม่เห็นด้วย
3. ขอร้องหรือถามความคิดเห็นเพื่อหาทางออกร่วมกัน

การสื่อสารเมื่ออีกฝ่ายกำลังอารมณ์ไม่ดี ซึ่งเมื่อฝ่ายหนึ่งใช้วิธีการสื่อสารที่ดีแล้ว แต่อีกฝ่ายยังตอบสนองในทางใช้อารมณ์ เป็นสถานการณ์ที่ล่อแหลมต่อการขยายความขัดแย้งให้รุนแรงและทำร้ายจิตใจซึ่งกันและกัน ควรใช้วิธีการสื่อสารที่สร้างสรรค์ เพื่อลดความกดดันจนกระทั่ง ทั้ง 2 ฝ่าย กลับไปอยู่ในสถานะที่สื่อสารกันได้ตามปกติ ซึ่งสถานการณ์ที่สมาชิกในครอบครัว พึงระมัดระวัง ได้แก่

1. เมื่อฝ่ายหนึ่งโกรธหรือกดดันโดยไม่มีสาเหตุเกี่ยวข้องกับอีกฝ่ายโดยตรง เช่น มีความเครียดจากการทำงานหรือเหนื่อยจากการเดินทางแล้วพูดคุยด้วยท่าทางขุ่นเคือง

2. เมื่ออีกฝ่ายตอบสนองต่อการสื่อสารในลักษณะการสื่อสารทางลบ เช่น โกรธ เชาฐี ประชดประชัน หมายความว่า เมื่อฝ่ายหนึ่งได้พยายามสื่อสารที่ดีแล้ว แต่อีกฝ่ายยังตอบสนองทางลบ

การแก้ไขสถานการณ์ที่ตึงเครียดนั้นสามีภรรยาควรฝึกฝนใช้การสะท้อนความรู้สึกของอีกฝ่ายที่ตนเองสังเกตได้ในขณะนั้น เพื่อแสดงความเห็นใจให้รู้ว่าเราเข้าใจเขา

การสื่อสารกับลูกวัยรุ่น เป็นปัญหาใหญ่มาก เพราะวัยรุ่นส่วนใหญ่มักจะไม่ยอมรับความหวังดีของพ่อแม่ การสื่อสารกับลูกวัยรุ่นหากยังคงใช้การสอนโดยตรงลูกอาจจะเบื่อไม่ยอมรับและอาจต่อต้าน วิธีการถ่ายทอดค่านิยมให้กับลูกจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสาร 2 ทาง ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญในการคุยกับลูกดังนี้

1. บอกความรู้สึกของพ่อแม่ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นมากกว่าการสั่งสอนหรือตำหนิลูก เพราะการบอกความรู้สึกจะไม่ทำให้เกิดการโต้แย้ง ซึ่งถ้าสั่งสอนหรือตำหนิ ลูกจะได้แย้งได้ ถ้าบอกความรู้สึก ลูกจะรับฟังและเข้าใจความรู้สึกของพ่อแม่

2. บอกสิ่งที่พ่อแม่อยากให้เกิดขึ้น แทนที่จะบอกให้ลูกทำอะไร ควรใช้คำพูดที่ทำให้ลูกไม่รู้สึกรำคาญ

3. ถามความเห็นของลูก เพื่อแสดงว่าเรารับฟังและยอมรับในตัวเขา ลูกก็จะหันมาพูดกับพ่อแม่ในฐานะบุคคลที่เข้าใจกัน การใช้อารมณ์หรือการต่อต้านของลูกจะลดลง และพ่อแม่ไม่ควรตั้งความหวังว่าลูกจะรับฟังหรือจะปฏิบัติตามโดยไม่มีเงื่อนไข การถามความเห็นของลูกแสดงว่าพ่อแม่ยอมรับอย่างจริงใจในความคิดความอ่านของลูก ซึ่งการคุยลักษณะนี้จะทำให้ลูกรู้จักใช้เหตุผล มีการประนีประนอม และคงความนิยมในตัวผู้ใหญ่ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้มีความสำคัญสำหรับวัยรุ่นที่จะพัฒนาขึ้นเป็นผู้ใหญ่

ในปัจจุบัน ปัจจัยที่จะช่วยเสริมแก่นของลูกให้แข็งแกร่งที่จะต้านกับอิทธิพลภายนอกได้ ก็คืออาศัยการสนทนาที่ดีต่อกัน และการให้ลูกรู้จักตัดสินใจและแก้ปัญหา ซึ่งพ่อแม่ต้องรู้จักการถามคำถามปลายเปิดกับลูกมากกว่าการถามคำถามปลายปิด ที่ลูกจะรู้สึกว่าคุณบังคับ การให้ลูกได้ตัดสินใจและมีพ่อแม่คอยให้คำแนะนำบ้าง จะช่วยให้ลูกรู้จักคิดและมีเหตุผล ส่วนปัญหาสังคมอันเป็นปลายเหตุของปัญหาคู่สมรสและครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ในระยะยาวสามารถป้องกันได้โดยการแก้ไขปัญหาคู่สมรสด้วยการสื่อสารที่ดีเสียแต่เนิ่น ๆ ของคู่สมรสที่เพิ่งเริ่มสร้างครอบครัวนั่นเอง

จากข้อมูลดังกล่าว จะพบว่าการพัฒนาพฤติกรรมสื่อสารในครอบครัวให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมนั้น พ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัวควรใช้ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ ทักษะการถาม การฟัง การแสดงกริยาท่าทาง ซึ่งควรตั้งอยู่บนพื้นฐาน

ของความจริงใจ รวมทั้งการเลือกใช้จังหวะของเวลาที่เหมาะสม จะสามารถดำรงไว้ซึ่งความเป็น ปึกแผ่นของครอบครัวได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในครอบครัว

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในครอบครัว สามารถรวบรวมผลงานวิจัยได้ดังนี้

ศิริพร สิริยากุล (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติของบุตรวัยรุ่นที่มีต่อรูปแบบ การสื่อสารในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 635 คน โดยใช้แบบวัดการสื่อสารในครอบครัวและ แบบวัดทัศนคติต่อการสื่อสารในครอบครัวที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง พบว่า บุตรวัยรุ่นที่ได้รับรูปแบบ การสื่อสารในครอบครัวแตกต่างกันมีทัศนคติต่อการสื่อสารในครอบครัวแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้งในส่วนของการสื่อสารจากบิดามารดา บิดามีการสื่อสาร เิงบวกและเชิงลบในครอบครัวน้อยกว่ามารดาที่ระดับ .01 บุตรวัยรุ่นตอนปลายมีการรับรู้ การสื่อสารเชิงบวกในครอบครัวน้อยกว่าบุตรวัยรุ่นตอนต้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งในส่วนของการสื่อสารจากบิดาและการสื่อสารจากมารดา บุตรวัยรุ่นตอนปลายมีการรับรู้ การสื่อสารเชิงลบในครอบครัวไม่แตกต่างจากบุตรวัยรุ่นตอนต้นทั้งในส่วนการสื่อสารจากบิดา และการสื่อสารจากมารดา บุตรวัยรุ่นหญิงมีการรับรู้การสื่อสารเชิงบวกในครอบครัวมากกว่าบุตร วัยรุ่นชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยผลในส่วนของการสื่อสารจากบิดามีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนผลการสื่อสารจากมารดามีนัยสำคัญที่ระดับ .01 นอกจากนี้บุตรวัยรุ่นหญิงมีการรับรู้ การสื่อสารเชิงลบในครอบครัวไม่แตกต่างจากบุตรวัยรุ่นเพศชาย ทั้งในส่วนของการสื่อสาร จากบิดา และการสื่อสารจากมารดา

ศิริพร พูลรักษ์ (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว ที่มีต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กและวัยรุ่น โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กและวัยรุ่นที่กำลังศึกษา อยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 6 และอุดมศึกษาชั้นปีที่ 2 ในเขตกรุงเทพมหานครที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ จำนวนทั้งหมด 1,044 คน พบว่าเด็กและวัยรุ่นที่ได้ รับการสื่อสารในครอบครัวแตกต่างกันมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่อผู้อื่นทางสังคมแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม พบว่า ไม่แตกต่าง กัน

ทัศนากานต์ ดวงรัตน์ (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทการสื่อสารในครอบครัวกับ การตัดสินใจแปลงเพศ พบว่า การสื่อสารในครอบครัวของกลุ่มชายแปลงเพศ มีการสื่อสารใน

ครอบครัวแบบปล่อยมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มที่ไม่เปิดเผยการเป็นรักร่วมเพศมีการสื่อสารในครอบครัวแบบผสมมากที่สุด กลุ่มชายแปลงเพศจำนวนครึ่งหนึ่งทำการสื่อสารกับครอบครัวก่อนตัดสินใจแปลงเพศ และมักมีจำนวนเกินครึ่งที่ทำการสื่อสารกับครอบครัวหลังจากแปลงเพศแล้ว และชายแปลงเพศที่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบปิดจะไม่ปรึกษากับสมาชิกในครอบครัวถึงการตัดสินใจแปลงเพศของตน ซึ่งในกลุ่มที่ทำการสื่อสารกับสมาชิกครอบครัวจะได้รับผลดีหลาย ๆ ด้าน หลังการแปลงเพศ

เกศศิริ บุญญะอดิชาติ (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการสื่อสารในครอบครัวและการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่น ในกรุงเทพมหานครโดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนวัยรุ่น จำนวน 415 คน และกำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 6 ปีการศึกษา 2540 อาศัยอยู่กับบิดามารดา พบว่า นักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับการสื่อสารในครอบครัวแตกต่างกัน มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งในส่วนการสื่อสารจากบิดาและมารดา และรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดคือการสื่อสารในรูปแบบที่มีการสื่อสารเชิงบวกปริมาณมาก และการสื่อสารเชิงลบปริมาณน้อย

สุพิศ รนขาว (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของชะเทียร์ ต่อการสื่อสารในครอบครัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้าน บ่อไทย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่านักเรียน บิดาและมารดาที่ได้รับการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของชะเทียร์ มีการสื่อสารในครอบครัวดีขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

เจacob (Jacob, 1975 อ้างถึงใน จรรยา สุวรรณทัต, 2529, หน้า 56) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวกับโรคทางจิตของเด็ก พบว่า ครอบครัวที่มีคนป่วยกับครอบครัวปกติมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ในด้านความรู้สึกใคร่ใกล้ชิดกันระหว่างบุตรกับบิดามารดา โดยครอบครัวปกติจะมีการประเมินค่าของสมาชิกในครอบครัวในทางที่ดี มีการพูดและใช้อารมณ์ขันในครอบครัว แสดงความรู้สึกต่อกันในทางบวก รู้จักปลดปล่อยความเครียด และที่สำคัญมีการสื่อสารในด้านการสนับสนุนกันมากกว่าครอบครัวที่มีบุตรป่วยเป็นโรคจิต นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวปกติยังมีการวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวหาเยาะหยัน เสียดลิตกันน้อยกว่าในครอบครัวที่มีผู้ป่วยโรคจิตอีกด้วย

เกลเซอร์ (Glaser, 1977 อ้างถึงใน ศิริพร สิริยากุล, 2534, หน้า 20) ได้ศึกษาลักษณะการสื่อสารระหว่างบิดามารดากับบุตรวัยผู้ใหญ่ตอนต้นที่ป่วยเป็นโรคจิตเภท จำนวน 10 ครอบครัว ทำการศึกษาโดยใช้หยดหมึกหลายภาพเป็นสถานการณ์กระตุ้น แล้วยึดลักษณะ

การสื่อสารใน 3 สภาวะ คือ สภาวะที่วัดสมาชิกครอบครัวทีละคน วัดบิดามารดาด้วยกัน และบิดามารดากับบุตร โดยบันทึกเสียงไว้ แล้วนำมาวิเคราะห์ภายหลัง ผลการศึกษาพบว่าครอบครัวที่มีผู้ป่วยจิตเภทนั้นมีการสื่อสารที่ผิดปกติมากกว่าในครอบครัวที่ไม่มีผู้ป่วย กล่าวคือ ในครอบครัวที่มีการสื่อสารที่ผิดปกติจะมีการเปลี่ยนหัวข้อในการสนทนาน้อยๆ และพยายามที่จะเบนประเด็นของการสื่อสารไปที่เรื่องเกี่ยวกับครอบครัว และการสื่อสารที่ผิดปกตินี้พบได้จากการวัดทั้ง 3 สภาวะ นอกจากนี้ในการทำวิจัยนี้เพื่อตรวจสอบสมมติฐานที่ขัดแย้งกัน 2 ประการ สมมติฐานแรกคือ การสื่อสารที่ผิดปกติของบิดามารดาเป็นสาเหตุของโรคจิตเภท ส่วนสมมติฐานที่สองคือการมีเด็กป่วยโรคจิตเภททำให้สมาชิกอื่นในครอบครัวต้องสื่อสารด้วยอย่างผิดปกติ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ในสภาพที่บิดามารดาถูกวัดเป็นคู่ตามลำดับนั้นมีการสื่อสารที่ผิดปกติมากกว่าเมื่ออยู่ในสภาพการวัดที่บิดามารดาและบุตรอยู่ร่วมกัน ทั้งในครอบครัวที่มีผู้ป่วยและครอบครัวปกติ เกลเซอร์ จึงสรุปว่า ผลการวิจัยนี้สนับสนุนสมมติฐานข้อแรก

ซิลเบอร์เบิร์ก (Silberberg, 1977 อ้างถึงใน เกศศิริ บุญญะอดิชาติ, 2540, หน้า 34) ได้ศึกษาพฤติกรรมการพูดและคุณภาพของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรวัยรุ่นที่มีปัญหาทางอารมณ์ 10 ครอบครัว ดิคาซาเสฟติด 10 ครอบครัว และครอบครัวปกติอีก 10 ครอบครัว โดยทำการสัมภาษณ์ชนิดที่มีคำถามเป็นโครงสร้างกำหนดไว้ ครอบครัวละ 1 ชั่วโมง และมีผู้ตัดสิน 3 คน นั่งอยู่หลังกระจกที่เห็นทางเดียว พบว่า ครอบครัวปกติแตกต่างจากครอบครัวผิดปกติหลายประการในหลายด้าน ได้แก่ การปรักปรำเด็กว่าเป็นต้นเหตุของปัญหภายในครอบครัว ความชัดเจนในการสื่อสาร ปริมาณปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ความสามารถในการตัดสินใจร่วมกัน ความร่วมมือและอิสระในการแสดงออก นอกจากนี้ยังมีข้อที่น่าสนใจเกิดอยู่ประการหนึ่งคือ ครอบครัวของเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์กับครอบครัวของเด็กที่ดิคาซาเสฟติด มีความคล้ายคลึงกันในด้านต่าง ๆ ที่ศึกษาดังรายละเอียดที่กล่าวไว้ข้างต้น

ยูโซฟ (Yusoff, 1984 อ้างถึงใน เกศศิริ บุญญะอดิชาติ, 2540, หน้า 34) ทำการศึกษาเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 3 ตัว คือ การสื่อสารของบิดามารดากับบุตรวัยรุ่น มโนภาพแห่งตนของบุตรวัยรุ่น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครองของนักเรียนและนักเรียนระดับ 8 จากโรงเรียนมัธยมในประเทศมาเลเซีย จำนวนทั้งสิ้น 341 คู่ ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารของบิดามารดากับบุตรวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับมโนภาพแห่งตนของบุตรวัยรุ่น และการสื่อสารของบิดามารดากับบุตรวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วย นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มบุคคลวัยรุ่นที่มีมโนภาพแห่งตนสูง จะมีการรับรู้เกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัวในทางบวกมากกว่ากลุ่มที่มีมโนภาพแห่งตนต่ำ ผลการศึกษาทั้งหมดมีความเชื่อมั่นได้ทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05

ครอบครัวและการให้คำปรึกษาครอบครัว

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว และการให้คำปรึกษาครอบครัว ดังนี้

ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมและจัดเกลาพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ มีผู้ให้ความหมายของครอบครัวไว้ อย่างหลากหลายดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2538, หน้า 167) ระบุความหมายของครอบครัวว่าเป็นสถาบัน สังคมที่ประกอบด้วย สามิ ภรรยาและบุตร เป็นต้น

สมาคมสหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ (2524, หน้า 86) ได้ให้ความหมายของครอบครัวในแง่ของสังคมว่า ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่รวมอยู่ในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวพันทางสายโลหิตหรือทางกฎหมาย แต่มีปฏิริยาสัมพันธ์กัน ให้ความรัก และความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ลูกของลูกจ้างอยู่ในบ้านเดียวกัน เจ้าของบ้านเลี้ยงดูให้ความเอาใจใส่ ความรัก กันนับว่าเด็กนั้นเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวในแง่สังคม ความสัมพันธ์นั้นอาจจะแน่นแฟ้นมั่นคงหรือไม่ กระชับสันคลอนหรือร้าวรานแต่ยังไม่ถึงแตกแยก ก็ยังนับเป็นครอบครัวอยู่

ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2529, หน้า 570) ให้นิยามว่า ครอบครัว หมายถึง บ้านหรือ การมีที่อยู่อาศัยร่วมกันประการหนึ่ง กับมีปัจจัยการบริโภคร่วมกันอีกประการหนึ่ง โดยบุคคลที่อยู่ร่วมกันจะประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก เป็นแกน อาจจะมีเพียงเท่านี้ที่เรียกว่าครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) หรืออาจจะมีสมาชิกอื่น เช่น เขย สะใภ้ หลาน เหลน ที่เรียกว่าครอบครัวขยาย (extended family) ก็ได้ ทั้งนี้สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต และมีความรู้สึกรักผูกพันโดยผ่านพฤติกรรมการสื่อสาร

โสภา ขปิลมณัน (2534, หน้า 2 - 2) นิยามว่า ครอบครัวคือ กลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคน ขึ้นไปที่มาอยู่ร่วมกันโดยการสมรส ด้วยความผูกพันทางสายโลหิต หรือด้วยความผูกพันอื่น ๆ โดยอยู่ร่วมกันในครัวเรือนเดียวกันหรือแยกกันอยู่ก็ได้ และสมาชิกทุกคนในครอบครัว จะมีปฏิริยาสัมพันธ์ต่อกันในด้านความรัก ความเอาใจใส่ มีจิตผูกพันกัน ให้การอบรมดูแลความ ประพฤติ และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536, คำนำ) ให้นิยามว่า ครอบครัวเป็น สถาบันมูลฐานของมนุษยชาติ เป็นหน่วยขนาดเล็กที่สุดของสังคม และมีความใกล้ชิดกับสมาชิก

ของสังคมมากที่สุด ครอบครัวจะเป็นผู้สร้างและกำหนดสถานภาพของสมาชิก กำหนดคตินิธิและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันและต่อสังคม นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นสถาบันแห่งแรกในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม อบรมปลูกฝังกล่อมเกลาให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (2538, หน้า 49) ได้นิยามว่าครอบครัวคือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิต ร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย และทางสายโลหิต ครอบครัวบางครอบครัวอาจมีลักษณะเป็นข้อยกเว้นบางประการจากดังกล่าวก็ย่อมได้

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2540, หน้า 1) ระบุว่าครอบครัวในความหมายทางจิตวิทยา หมายถึง สถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบัน สถาบันสังคมภายนอกจะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติให้กับสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่มีชีวิตเกิดขึ้นในครอบครัว

สายสุรี จุติกุล (2540, ความนำ) นิยามว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูทารกให้อยู่รอด หล่อหลอมและสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ตลอดจนสร้างค่านิยม เจตคติ อุปนิสัยและบุคลิกลักษณะ

เกษม ดันดิผลาชีวะ และกุลยา ดันดิผลาชีวะ (2540, หน้า 209) ให้นิยามว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุด ประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดทางสายเลือด ทางการทำงาน ทางอารมณ์และมีการเอื้ออาทรเลี้ยงดูกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวคือตัวบ่งชี้สุขภาพจิตและชีวิตของคน

พอเวอร์นี และฟินช์ (Poverny & Finch, 1988 อ้างถึงใน อุมพร ตรังสมบัติ 2541, หน้า 2) ระบุว่า The United States Bureau of the Census (1988) แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำนิยามว่า ครอบครัว (family) เป็นกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยการเกิด การแต่งงาน หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะครัวเรือนที่นอกเหนือไปจากนี้ถือว่าไม่ใช่ครอบครัว

กู๊ด (Goode, 1982 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 1) นิยามว่า ครอบครัวหมายถึง การที่ชายและหญิงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา มีความรับผิดชอบร่วมกัน แบ่งงานและหน้าที่กันทำตามความเหมาะสม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านการเงิน อาหาร สิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกัน และเมื่อมีบุตรธิดาก็ทำหน้าที่ของบิดามารดาให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่ ดูแลให้ได้รับความอบอุ่นและปลอดภัย และ

หากมีบุตรธิดามากกว่าคนหนึ่ง บิดามารดาก็ต้องอบรมสั่งสอนให้ลูกรู้บทบาทหน้าที่ของการเป็นพี่น้อง ให้รู้จักแบ่งปันดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

มอฮาดัม (Moghadam, 1992 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2538, หน้า 39) นักต่อสู้เพื่อสตรีร่วมสมัย ให้ความคิดเห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันขั้นปฐมภูมิสำหรับการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและชายในสังคม เป็นที่ปลูกฝังพฤติกรรมด้านการจำแนกงานว่าเพศใดควรทำอะไร สร้างกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศ สร้างและถ่ายทอดบทบาทของเพศในสังคม การแบ่งแยกความสูงต่ำระหว่างเพศถูกสร้างขึ้น ถ่ายทอดและดำรงรักษาไว้ โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นประจำทุกวัน

จากความหมายของครอบครัวที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ครอบครัวหมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน สัมพันธ์กันโดยการเกิด การแต่งงาน การรับเป็นบุตรบุญธรรม หรือการอาศัยอยู่ร่วมกันและมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมอุปนิสัย บุคลิกภาพและกำหนดบทบาทของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยผ่านกระบวนการสื่อสารในครอบครัว

ครอบครัวในการวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มคนที่มีจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปอยู่ร่วมกัน ผูกพันสัมพันธ์กันทั้งทางด้านสายเลือด เศรษฐกิจและจิตใจ ประกอบด้วยสามีภรรยาและบุตรอย่างน้อย 2 คน

ภารกิจของครอบครัว

ครอบครัวเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการคือ

1. เพื่อดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ การมาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเดียวกันของชายและหญิง มีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อเกิดลูกหลานสืบต่อวงศ์ตระกูล สามารถใช้ชีวิตทางเพศและพัฒนาไปสู่ภาวะทางเพศที่เหมาะสม

2. เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ครอบครัวมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิต อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า การดูแลรักษายามป่วยไข้ และจัดหาสิ่งจำเป็นอื่น ๆ รวมไปถึงการปกป้องคุ้มครองบุคคลให้พ้นจากอันตรายภายนอก

3. เพื่อการพัฒนาบุคคลในด้านต่าง ๆ ครอบครัวมีหน้าที่ให้การศึกษอบรมแก่สมาชิกถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมของสังคม รวมทั้งช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่นมีการสร้างลักษณะที่มั่นคง การสร้างความผูกพันกับผู้อื่น รวมทั้งสามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข

4. เพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ ครอบครัวเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจ (economic - unit) ทำหน้าที่ในด้านการผลิต หรือให้ได้มาซึ่งรายได้เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยน และจัดหา มาซึ่งสิ่งจำเป็นต่าง ๆ

การปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจจะแตกต่างกันไปในแต่ละ ครอบครัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติ ศาสนาและปัจจัยอื่น ๆ ในสังคม นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวยังเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น ในอดีตครอบครัวมีหน้าที่เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่ต้องเลี้ยงตนเองให้ได้ การแต่งงานจึงเป็นความเหมาะสมทางด้าน เศรษฐกิจมากกว่าความรักแบบหนุ่มสาว บทบาทของสมาชิกทั้งผู้ใหญ่และเด็กต้องเป็นไปเพื่อ เศรษฐกิจ การมีลูกก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้แรงงานมาช่วยในการผลิต นอกจากนี้ในอดีต ครอบครัวยังเป็นหน่วยสังคมที่เพียงพอในตัวเองสามารถจัดหาสิ่งต่าง ๆ ให้สมาชิกได้ ทั้งทาง เศรษฐกิจ การเงิน การศึกษา ความต้องการทางอารมณ์ และความต้องการด้านอื่น ๆ ในชีวิต ประจำวัน แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไป หน้าที่หลาย ๆ อย่างที่ครอบครัวเคย รับผิดชอบ ถูกแบ่งไปตามส่วนต่าง ๆ ของสังคม หน่วยเศรษฐกิจได้ย้ายจากครอบครัวไปอยู่ตาม แหล่งผลิตอื่น ๆ เช่น บริษัท โรงงาน แหล่งการศึกษาย้ายไปอยู่ตามโรงเรียน ในสังคมยุคนี้การ แพทย์เจริญก้าวหน้าขึ้น อัตราการตายของทารกลดลง ครอบครัวไม่จำเป็นต้องมีลูกมาก คู่สมรส จึงมีเวลาและมีพลังเพิ่มขึ้น สำหรับการพัฒนาตนเองและสมาชิกภายในครอบครัวให้ก้าวไปสู่ สักยภาพสูงสุด บทบาทของสามีภรรยาในปัจจุบันก็มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ไม่ตายตัวเหมือน สมัยก่อน (อุมาพร ครังคสมบัติ, 2541, หน้า 3)

รูปแบบของครอบครัว

ครอบครัวอาจแบ่งได้เป็นหลายรูปแบบ รูปแบบของครอบครัวที่พบบ่อยมีดังนี้

1. ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูกที่อาศัยอยู่ ในครอบครัวเดียวกัน
2. คู่สมรสที่ไม่มีบุตร (childless couples) ประกอบด้วย สามีและภรรยา
3. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว (one - parent หรือ single - parent family) ประกอบด้วยลูก และพ่อหรือแม่ที่ต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสอีก ฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต หย่าร้าง หรือแยกทางไป หรือแม่ที่เลี้ยงดูลูกนั้นเป็นแม่ที่ไม่ได้แต่งงาน เป็นต้น
4. ครอบครัวบุญธรรม (adoptive family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร บุญธรรม
5. ครอบครัวที่มีการแต่งงานใหม่ (reconstituted family) ประกอบด้วย หญิงชาย ที่มาอยู่ร่วมกัน โดยฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายเป็นหม้ายหรือมีการหย่าร้างมาก่อน

6. ครอบครัวขยาย (extended family) ประกอบด้วยเครือญาติตั้งแต่ 3 ชั่วคนขึ้นไป ที่มีความสัมพันธ์กันโดยการเกิดหรือการแต่งงานมาอยู่ร่วมกัน (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 254, หน้า 4)

ครอบครัวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ

ครอบครัวมิได้มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาบุคคลให้ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผ่านประสบการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน แบ่งปันกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งระหว่างบุคคลภายในครอบครัวเองและระหว่างบุคคลกับสังคมภายนอก

แรกเริ่มที่ทารกเกิดมานั้น ทารกยังไม่มีบุคลิกลักษณะเฉพาะตัว มีเพียงศักยภาพทางชีวภาพที่ได้มาจากพันธุกรรม เมื่อระยะเวลาผ่านไป ความเป็นบุคคลของทารกจะค่อย ๆ พัฒนาขึ้นตามลำดับ จากกระบวนการที่ทารกมีปฏิสัมพันธ์กับแม่ ขยายวงไปสู่ปฏิสัมพันธ์กับพ่อ และสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว เมื่อเด็กเติบโตขึ้น มีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น ก็จะเกิดการเรียนรู้และตั้งสมประสบการณ์มากขึ้น นำไปสู่การหล่อหลอมเอกลักษณ์เฉพาะตัวในที่สุด

ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานแห่งการแลกเปลี่ยน สิ่งสำคัญที่แลกเปลี่ยนกันก็คือความรัก โดยเริ่มต้นจากพ่อแม่ซึ่งเป็นผู้ให้ และลูกซึ่งเป็นผู้รับในระยะแรก ถ้าการแลกเปลี่ยนความรักเป็นไปในบรรยากาศที่พึงพอใจมีทั้งการให้และการรับในสัดส่วนที่เหมาะสม พัฒนาการของบุคคลก็จะเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดเป็นความรู้สึกไว้วางใจบุคคลในครอบครัว เอื้ออาทรต่อกัน และพร้อมจะเสียสละให้แก่กัน แต่ถ้าสิ่งเหล่านี้ดำเนินไปอย่างไม่เหมาะสมก็จะก่อให้เกิดความรู้สึกทุกข์ใจ คับข้องใจ ความขมขื่น และความเกลียดชังเกิดขึ้น ความรู้สึกทางลบที่เกิดขึ้นในครอบครัวจะมีความรุนแรงยิ่งกว่าที่เกิดขึ้นในสังคมหน่วยอื่น

ประสบการณ์แต่ละวันที่ได้รับภายในครอบครัวนั้น มีผลต่อสุขภาพจิตของบุคคลเป็นอย่างมาก ประสบการณ์ดังกล่าวอาจทำให้เกิดความสุขและความมั่นคง หรืออาจทำให้เกิดความทุกข์และความเปราะบางในบุคคลก็ได้ ครอบครัวเป็นเวทีที่บุคคลจะเรียนรู้เกี่ยวกับความรัก คุณค่าของตนเอง ความนับถือ และความเชื่อมั่นในตนเอง รวมทั้งความหวังในชีวิตและพลังที่จะก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ในทางกลับกัน ครอบครัวอาจเป็นเวทีที่บุคคลจะเรียนรู้เกี่ยวกับความเกลียดชัง ความด้อยค่าของตนเอง ความสงสัยในตนเอง ความสิ้นหวังในชีวิต การถอยหนี และไม่กล้าที่จะเผชิญหน้ากับสิ่งใด ๆ เลยก็ได้

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นขั้นบันไดขั้นต้นแห่งการพัฒนาบุคคล และการสร้างสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข การรณรงค์แก้ปัญหาสังคมที่กระทำอยู่ในปัจจุบัน ไม่อาจจะสำเร็จได้ถ้าปราศจากการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

(อุมาพร ตรีงคสมบัติ, 2541, หน้า 9 - 10)

ความหมายของการให้คำปรึกษาคครอบครัว

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจเบื้องต้นในการใช้คำ ระหว่างการให้คำปรึกษาคครอบครัว (family counselling) และครอบครัวบำบัด (family therapy) ซึ่งจะใช้ในความหมายเดียวกันและใช้แทนกันตามความเหมาะสม ซึ่งพายโตรเฟสซาร์ และคนอื่น ๆ (Pietrofesa, Hoffman & Splete, 1984; Belkin, 1988 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 18) กล่าวว่า ความแตกต่างระหว่างคำทั้งสองก็มีอยู่บ้างแต่ในแง่ของความเหมือนกันจะมีมากกว่า และแพทเทอร์สัน (Patterson, 1959 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 18) กล่าวว่าอย่างไรก็ตามเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันในวงการวิชาชีพว่าทั้งสองคำใช้แทนกันได้ และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่าจิตบำบัดครอบครัว ในความหมายเดียวกับการให้คำปรึกษาคครอบครัวและครอบครัวบำบัด ส่วนคำว่าผู้ให้คำปรึกษาคครอบครัว นักให้คำปรึกษาคครอบครัว และนักครอบครัวบำบัด จะใช้ในความหมายเดียวกันและแทนกันตามความเหมาะสม

การให้คำปรึกษาคครอบครัว (family counselling) เป็นการให้คำปรึกษาลักษณะหนึ่งที่น่ามุ่งให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว มีผู้ให้ความหมายของการให้คำปรึกษาคครอบครัวไว้ดังนี้

เมธินันท์ ภิญโญชน (2539, หน้า 21 - 22) สรุปว่า การให้คำปรึกษาคครอบครัว หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว ไม่เฉพาะสมาชิกคนใดคนหนึ่งที่ถูกกล่าวว่ามีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เพราะถือว่าครอบครัวเป็นระบบ ๆ หนึ่ง ปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบครอบครัวจึงเป็นของส่วนรวม และเป็นความรับผิดชอบของบุคคลในครอบครัวที่จะต้องร่วมมือกันหาทางแก้ไข โดยความช่วยเหลือของนักให้คำปรึกษาคครอบครัวที่มีคุณสมบัติส่วนตัวมีวิชาชีพที่เหมาะสม เพื่อที่จะให้ครอบครัวอยู่ในสถานะที่สมดุล และทำหน้าที่ของครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นแนวทางที่จะพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้มีความเป็นตัวของตัวเองสามารถสื่อสารได้ดี และสามารถสร้างสัมพันธภาพและปรับตัวได้ดีทั้งในครอบครัวและสังคมภายนอก

อุมาพร ตรีงคสมบัติ (2541, หน้า 80) นิยามว่า จิตบำบัดครอบครัว (family therapy) คือ การบำบัดที่รวมเอาบุคคลที่มีความผูกพันในฐานะเป็นครอบครัวเข้ามาร่วมด้วย เป็นการบำบัดทั้งครอบครัว ไม่ใช่เฉพาะผู้ป่วยเพียงคนเดียว ครอบครัวในที่นี้หมายถึง บุคคลที่ผู้ป่วยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดซึ่งได้แก่ พ่อแม่ สามีหรือภรรยา ลูก ญาติพี่น้อง และบางครั้งอาจรวมไปถึงมิตรสหายด้วย

จิตบำบัดครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงการนำคนทั้งครอบครัวมานั่งพร้อมกันและทำการแทรกแซงโดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เท่านั้น แท้จริงแล้วจิตบำบัดครอบครัวยังเป็นแนวความคิดที่มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับและนำมาซึ่งความเข้าใจใหม่ ๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ แนวความคิดดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากสมัยก่อนที่เคยมองว่า ปัญหาอยู่ที่ “ภายใน” ตัวบุคคลและต้องแก้ไขเฉพาะบุคคลนั้น จิตบำบัดครอบครัวมองว่าปัญหาอยู่ที่ “ภายนอก” ตัวบุคคล คือที่บริบท (context) และต้องแก้ที่นั่น คำว่าบริบทหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมผู้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว สังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ความคาดหวัง ฯลฯ เนื่องจากบริบทที่สำคัญที่สุดของบุคคลคือครอบครัว ดังนั้นการนำครอบครัวมาร่วมในการบำบัดรักษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง

โอคุน และแรพพพอร์ท (Okun & Rappaport, 1980, pp. 31 – 32 อ้างถึงใน เมรินิธร์ ภิญญชน, 2539, หน้า 19) นิยามว่า การให้คำปรึกษาครอบครัว คือการให้คำปรึกษาประเภทหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความช่วยเหลือครอบครัว โดยปฏิบัติต่อครอบครัวในฐานะเป็นระบบ ๆ หนึ่ง และมองปัญหาหรือความบกพร่องในหน้าที่ของครอบครัวว่า มาจากระบบครอบครัวไม่ไหลมาจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งของครอบครัว อาการที่ผิดปกติหรือเป็นปัญหาของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความตึงเครียดที่กำลังเกิดขึ้นในระบบครอบครัวหรือระบบสังคมภายนอก เพราะนักให้คำปรึกษาครอบครัวเชื่อว่า เราไม่สามารถแยกบุคคลออกมาจากสังคมที่เขาหรือเธออาศัยอยู่ได้

ทัชมัน (Tashman, 1983, pp. 27 – 28 อ้างถึงใน เมรินิธร์ ภิญญชน, 2539, หน้า 19) ได้นิยามการให้คำปรึกษาครอบครัวหรือครอบครัวบำบัดอย่างกว้าง ๆ กล่าวคือครอบครัวบำบัดโดยทั่วไปเป็นวิธีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว ที่ใช้คำว่าโดยทั่วไป เพราะบางครั้งต้องให้ความช่วยเหลือระบบย่อย (subsystem) ของครอบครัว เช่น ระบบพ่อแม่ (parent subsystem) หรือพี่ ๆ (older sibling subsystem) อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่ นักครอบครัวบำบัดจะพบครอบครัวทั้งครอบครัวในระยะแรก ๆ ซึ่งนับเป็นระยะสำรวจ นักครอบครัวบำบัดบางคนอาจพบพ่อแม่ในครั้งแรก บ้างก็พบกันทั้งครอบครัวตั้งแต่แรกเริ่มเลย รวมทั้งเด็กเล็ก ๆ นั่นคือทั้ง ครอบครัวจะต้องได้พบกับนักครอบครัวบำบัดอย่างน้อยหนึ่งครั้ง ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ใน ครอบครัวขณะที่มีทารกอยู่ด้วย อาจจะช่วยให้ นักครอบครัวบำบัดได้เห็นเงื่อนไขของปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัว ที่จริงแล้วไม่ได้เป็นเรื่องยากที่จะให้เด็กมีส่วนร่วมในช่วงเวลาพบนักครอบครัวบำบัดเลย เพียงแต่ว่านักครอบครัวบำบัดแต่ละคนจะรู้สึกสะดวกใจแค่ไหน

บิกส์ (Biggs, 1994, p. 99 อ้างถึงใน เมรินิธร์ ภิญญชน, 2539, หน้า 2) ให้นิยามว่า การให้คำปรึกษาครอบครัว (family counselling) คือ การให้คำปรึกษาที่เน้นที่จะปฏิบัติต่อ

ครอบครัวโดยส่วนรวม การให้ความช่วยเหลือจึงมีเป้าหมายที่จะพยายามปรับเปลี่ยน เพื่อปรับปรุง สัมพันธภาพในครอบครัวให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น

บรูโน (Bruno, 1989, p. 138) ให้ความหมายของครอบครัวบำบัด หรือการให้คำปรึกษาครอบครัวว่า หมายถึง กระบวนการให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว ไม่ใช่บุคคล เพียงคนเดียวในครอบครัวที่มีพฤติกรรมที่มีปัญหา ซึ่งสมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมในการบำบัด เพื่อ การประเมินถึงรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวนั้น ๆ ที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดพฤติกรรม ที่มีปัญหา ครอบครัวบำบัดเป็นวิธีการทางจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ซัวเบอร์ (Saubert, 1993, p. 16) สรุปความหมายของครอบครัวบำบัด หมายถึง การให้ ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว โดยที่มีสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 2 คนขึ้นไปเข้ารับ การบำบัด เช่น การให้ความช่วยเหลือระหว่างแม่และลูก พ่อแม่กับลูก หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ใน ครอบครัว ซึ่งในการให้ความช่วยเหลือโดยใช้ครอบครัวบำบัด ต้องพิจารณาในประเด็นดังนี้คือ ให้ความช่วยเหลือทั้งครอบครัวไม่เฉพาะสมาชิกคนใดคนหนึ่งที่มีปัญหา เพราะสมาชิกในครอบ ครว้ทุกคนมีส่วนได้รับความทุกข์จากปัญหาของครอบครัว สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในการ บำบัด ใช้การสังเกตครอบครัวเพื่อการวินิจฉัยทางด้านอารมณ์และพฤติกรรมที่เป็นปัญหา หรือทาง ด้านความผิดปกติของบุคลิกภาพ ซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้นมักเกิดจากครอบครัวที่ ทำหน้าที่ บกพร่อง ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว นักบำบัดต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกทุกคนใน ครอบครัว และต้องเข้าใจครอบครัวทั้งทางด้านอารมณ์และทางด้านกายภาพ และมี จุดมุ่งหมายของการให้ความช่วยเหลือ ครอบครัวเป็นจุดศูนย์กลางที่นักบำบัดต้องเกี่ยวข้องกับ ด้วย ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการของครอบครัวบำบัด

ครอบครัวบำบัด เป็นวิธีการที่ทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์แตกต่างกับการให้ คำปรึกษารายบุคคลที่จะพิจารณาพฤติกรรมที่มีปัญหานั้นว่า มีอิทธิพลจากเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งเป็น การมองปัญหาในแนวเส้นตรง (linear causality) ในการให้ครอบครัวบำบัดจะพิจารณาพฤติกรรม ว่าเป็นผลมาจากระบบครอบครัว ซึ่งเป็นการมองปัญหาแบบวงกลม (circular causality)

เสาวภา สรานพกุล (2539, หน้า 21) นิยามว่า ครอบครัวบำบัด คือ การทำจิตบำบัด ทั้งครอบครัวไม่ใช่เฉพาะผู้ป่วยคนเดียว แต่ครอบครัวบำบัดไม่ได้เป็นเพียงการนำผู้ป่วยและ ครอบครัวมานั่งพร้อมกันในห้องแล้วใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการทำจิตบำบัดเท่านั้น ครอบครัวบำบัด ยังเป็นแนวคิดที่อธิบายปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมที่มองว่าปัญหา เกิดขึ้นที่ผู้ป่วยต้องแก้ที่ผู้ป่วยเท่านั้น

อุทิศ รนขาว (2542, หน้า 15) สรุปว่า การให้คำปรึกษาครอบครัวเป็นกระบวนการ ให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัว ไม่เฉพาะคนใดคนหนึ่งที่ถูกกล่าวว่ามีพฤติกรรมที่เป็น

ปัญหา โดยปฏิบัติต่อครอบครัวในฐานะระบบ ๆ หนึ่ง เพื่อให้ครอบครัวทำหน้าที่อย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถสื่อสารได้ดีและสร้างสัมพันธภาพและปรับตัวได้ดีทั้งในครอบครัวและสังคม

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการให้คำปรึกษาครอบครัวหรือครอบครัวบำบัดเป็นกระบวนการให้ความช่วยเหลือครอบครัวทั้งครอบครัวให้อยู่ในสภาวะที่สมดุล สามารถปฏิบัติบทบาทและหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการปรับตัวเข้าหากัน แสดงพฤติกรรมต่อกันอย่างเหมาะสม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ความเป็นมาของการให้คำปรึกษาครอบครัว

ความเป็นมาของการให้คำปรึกษาครอบครัวในระยะเริ่มแรกไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มเมื่อไรและที่ไหน มาเริ่มมีหลักฐานครั้งแรกราว ๆ ปี 1950 ว่ามีการเคลื่อนไหวในกลุ่มผู้ให้คำปรึกษาครอบครัว ซึ่งเมรินเทอร์ ภินญชน (2539, หน้า 49) ได้สรุปความเป็นมาตามช่วงสมัย โดยกล่าวถึงการเคลื่อนไหวที่สำคัญ 6 ช่วงเวลา ดังนี้

1. ช่วง ค.ศ. 1940 – 1950 มีการเคลื่อนไหวที่สำคัญ ๆ เป็นต้นว่า กลุ่มจิตวิเคราะห์ขยายการให้ความช่วยเหลือผู้มีปัญหาทางอารมณ์ทุกประเภท รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือครอบครัว การนำทฤษฎีระบบทั่วไปเข้ามาใช้ในวงการครอบครัวบำบัด การวิจัยบทบาทของครอบครัวที่มีต่อการเป็นโรคจิตเภท การกำเนิดวิชาชีพการแนะแนวเด็กและการให้คำปรึกษาคู่สมรสและความสนใจด้านการใช้เทคนิคในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว

2. ช่วง 1950 เป็นช่วงที่มีการศึกษาและหาวิธีปฏิบัติต่อครอบครัวที่มีผู้ป่วยจิตเภท

3. ช่วง 1960 เป็นช่วงที่มีการนำเอาแนวคิดของทฤษฎีระบบมาใช้ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง

4. ช่วง 1970 เป็นช่วงของการพัฒนาเทคนิคและสาธิตวิธีการให้ความช่วยเหลือครอบครัวแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย

5. ช่วง 1980 เป็นช่วงที่วิชาชีพครอบครัวบำบัดได้รับความนิยมและยอมรับอย่างกว้างขวาง สมาคมวิชาชีพด้านครอบครัวบำบัดมีสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

6. ช่วง 1990 เป็นช่วงที่วิชาชีพครอบครัวบำบัดขยายความนิยมและได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยดูได้จากจำนวนของสมาชิกของสมาคมวิชาชีพด้านครอบครัวบำบัดเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตลอดจนมีทฤษฎีการให้คำปรึกษาครอบครัวใหม่ ๆ เกิดขึ้นด้วย

จะเห็นได้ว่า การให้คำปรึกษาครอบครัวได้พัฒนามาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 50 ปี และกำลังพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ ทั้งด้านการพัฒนาเทคนิคและวิธีการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว

ด้านการนำหลักการของการให้คำปรึกษารอบครัวไปประยุกต์ใช้กับประชากรกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือครอบครัว เป็นต้น

อุมาพร ตรังคสมบัติ (2534, หน้า 337) กล่าวถึง ครอบครัวบำบัดว่า เป็นจิตบำบัดแบบใหม่ que เริ่มต้นในสหรัฐอเมริกาประมาณ 40 ปีมาแล้ว ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดต่าง ๆ เริ่มมาจากการศึกษารอบครัวของผู้ป่วยโรคจิตเภท และครอบครัวของเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ ผู้บุกเบิกทางด้านนี้ กล่าวโดยย่อ ๆ ได้แก่ นาธาน แอคเคอแมน (Nathan Ackerman) เป็นผู้ให้ความสำคัญเรื่องของจิตใต้สำนึกของคนในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกันและมีอิทธิพลต่อกันตลอดเวลา (unconscious process) เมอร์เรย์ โบเวน (Murray Bowen) เน้นถึงความผูกพันทางด้านอารมณ์มากเกินไปในครอบครัว จนบุคคลไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง (undifferentiated family ego mass) จอร์จ เบทสัน (George Bateson) เน้นเรื่องการสื่อสารแบบผิดปกติที่เรียกว่า สัมพันธสองนัย (Double - bind) ซึ่งพบในครอบครัวของผู้ป่วยจิตเวช และซัลวาดอร์ มินูชิน (Salvador Minuchin) เน้นเรื่องความสำคัญของขอบเขต (boundary) ของแต่ละบุคคลในครอบครัว นอกจากนี้ก็ยังมีผู้บุกเบิกอีกหลายคน เช่น เวอร์จิเนีย ซะเทียร์ (Virginia Satir)

ในยุคเริ่มต้นของครอบครัวบำบัดได้รับการต่อต้านอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากนักจิตวิเคราะห์ และนักจิตบำบัดแบบอิงจิตวิเคราะห์ แต่ในปัจจุบันครอบครัวบำบัดกำลังได้รับความนิยอย่างสูง สถาบันฝึกอบรมจิตบำบัดแนวนี้รวมทั้งสถาบันวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวได้เกิดขึ้นมากมายทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา และแพร่หลายไปในยุโรป ขณะนี้แนวคิดนี้กำลังขยายไปในเอเชีย เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่นและประเทศไทย

กระบวนการในการให้คำปรึกษารอบครัว

การให้คำปรึกษารอบครัวสามารถทำได้ในหลายลักษณะ แต่กระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญและการดำเนินการที่เหมาะสม จะช่วยให้การให้ความช่วยเหลือครอบครัวประสบความสำเร็จ หากขาดการวางแผนที่ถูกต้องอาจทำให้เกิดความล้มเหลวได้

เกลดดิ้ง (Gladding, 1995 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 51 - 52)

สรุปว่า ส่วนใหญ่กระบวนการให้คำปรึกษารอบครัวประกอบด้วย 3 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่

1. ระยะแรก (Initial Session (S)) ในระยะแรกนี้ ภารกิจสำคัญที่ผู้ให้คำปรึกษารอบครัวต้องกระทำคือ การสร้างสายสัมพันธ์ และกำหนดโครงสร้างของการให้คำปรึกษาดังสมมติฐานว่าจะไรกำลังเกิดขึ้นในครอบครัวนั้น ดำรงการรับรู้ที่มีต่อปัญหาจากสมาชิกในครอบครัว สังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของครอบครัว เช่น สมาชิกในครอบครัวแต่ละคน

ติดต่อสื่อสารกันอย่างไร ใครพูดกับใครอย่างไร ประเมินสิ่งที่จะต้องดำเนินการ เช่น จะมีการส่งต่อ (referral) หรือไม่ ต้องมีการทดสอบทางจิตวิทยาอะไรหรือไม่ ก่อนเริ่มต้นการพบกันครั้งแรก จะต้องมีการตกลงนัดหมายสำหรับการพบกันครั้งต่อไป หากมีสิ่งที่ยอมรับมาให้ครอบครัวไปดำเนินการหรือลองปฏิบัติยอมทำได้ ผู้ให้คำปรึกษารอบครัวควรเขียนความประทับใจที่มีต่อครอบครัวทันทีที่การพบกันสิ้นสุดลง

2. ระยะกลาง (Middle Phase) ในระยะกลางของการให้ความช่วยเหลือ เป็นระยะที่ผู้ให้คำปรึกษารอบครัวใช้เทคนิคต่าง ๆ กับครอบครัว กระตุ้นให้ครอบครัวทำงานหนัก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งเอาไว้ และส่วนใหญ่แล้วการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในกระบวนการแก้ปัญหา มักเกิดขึ้นในระยะนี้ ผู้ให้คำปรึกษารอบครัวควรชี้ให้ครอบครัวเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ถึงแม้จะเล็กน้อยก็ตาม ส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวกล้าที่จะลองกระทำพฤติกรรมใหม่ ๆ ผู้ให้คำปรึกษารอบครัวจะต้องมีบทบาทที่กระตือรือร้น ให้การแนะนำส่งเสริม ให้ครอบครัวมีแหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนที่เหมาะสม

3. ระยะสุดท้าย (Termination) ก่อนจะถึงระยะสุดท้าย ผู้ให้คำปรึกษาต้องวางแผนร่วมกับครอบครัวถึงการยุติการให้คำปรึกษา การเตรียมการที่จะยุติการให้คำปรึกษาทำได้โดยลดความถี่ของการพบกันลง และเปิดทางให้ครอบครัวกลับมาพบอีกเมื่อครอบครัวต้องการ และการยุติควรจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การกล่าวถึงการยุติการให้คำปรึกษา การสรุปผลของการให้คำปรึกษา อภิปรายถึงเป้าหมายระยะยาว ทำนายและหาทางป้องกันแก้ไขที่จะไม่ให้ปัญหา กลับคืนมาอีกในอนาคต และติดตามผลการให้คำปรึกษาอยู่เป็นระยะ ๆ ถึงแม้การให้คำปรึกษาจะยุติไปแล้ว

อุมาพร ครังคสมบัติ (2541, หน้า 104) กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ควรคำนึงถึงในกระบวนการจัดบำบัดครอบครัวทั้ง 3 ระยะ ดังนี้

1. ระยะต้น สิ่งสำคัญที่สุดในระยะนี้มี 3 ประการ ประการที่หนึ่งคือ ทำให้ครอบครัวเกิดความรู้สึกร่วมมือในการบำบัดรักษาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ประการที่ 2 คือ วิเคราะห์ให้เข้าใจปัญหาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะให้ครอบครัวเข้าใจวงจรแห่งปฏิสัมพันธ์ และ ประการที่ 3 คือ แก้ปัญหาแรงกดดันที่เกิดขึ้น เพื่อไม่ให้ครอบครัวยุ่งเหยิงวุ่นวายเกินไป แต่ให้ความสงบพอที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาระยะต่อไปหรือฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นในระยะต่อมา การนัดพบกับครอบครัวในระยะนี้มักเป็นสัปดาห์ละครั้ง ถ้ามีปัญหารุนแรงก็อาจเป็นสัปดาห์ละ 2-3 ครั้งหรือรับผู้ป่วยไว้ในโรงพยาบาล

2. ระยะกลาง ในระยะนี้ปัญหาหรืออาการที่ทำให้ครอบครัวต้องมาพบผู้บำบัดได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นแล้ว เวลาส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาคضاياความสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับลึก ใน

ตอนท้ายของระยะนี้เมื่อครอบครัวเข้าใจตนเองมากขึ้นและมีทักษะดีขึ้น ครอบครัวก็จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่บทบาทของผู้บำบัดจะลดลงโดยจะให้การชี้แนะเป็นครั้งคราวเมื่อจำเป็น

3. ระยะสุดท้าย ในระยะนี้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไขจนหมดสิ้นแล้ว ครอบครัวมีการปรับตัวดีขึ้นและแก้ไขความขัดแย้งที่มีได้มากขึ้น ผู้บำบัดจะเริ่มนัดครอบครัวห่างขึ้นเรื่อย ๆ อาจเป็นเดือนละครั้งหรือสองเดือนครั้ง เพื่อเตรียมครอบครัวให้พร้อมสำหรับการหยุดทำจิตบำบัดในแต่ละครั้งที่พบกันก็จะมีการประเมินว่า ครอบครัวสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นใหม่ได้หรือไม่ สิ่งสำคัญที่ต้องระลึกถึงเสมอคือ ต้องหัดให้ครอบครัวแก้ปัญหาเอง ผู้บำบัดต้องไม่รีบเข้าไปช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำ มิฉะนั้นครอบครัวก็จะเกิดความเคยชินที่จะต้องพึ่งพาผู้บำบัดอยู่เสมอ และแก้ไขปัญหาคด้วยตนเองไม่ได้

การบำบัดครอบครัวมักจะสิ้นสุดลงง่ายกว่าการบำบัดเฉพาะบุคคล ทั้งนี้เพราะความรู้สึกพึ่งพาผู้บำบัดจะไม่รุนแรงเท่าไร บางครั้งเมื่อสิ้นสุดการบำบัดทั้งครอบครัวแล้ว อาจมีการบำบัดเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะคู่ต่อไป เช่น เมื่อปัญหาระหว่างพ่อแม่ดีขึ้นแล้ว แต่ลูกยังคงมีปัญหาบางประการอยู่ ผู้บำบัดอาจจะต้องนัดพบลูกต่อ ในทางกลับกันถ้าปัญหาของลูกดีขึ้น แต่ปัญหาของพ่อแม่ยังมีอยู่ ก็อาจทำการบำบัดคู่สมรสต่อก็ได้

แม้ว่าจะสิ้นสุดการบำบัดไปแล้ว แต่ผู้บำบัดส่วนใหญ่จะเปิดโอกาสให้ครอบครัวมาพบอีกเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดความเครียดภายในครอบครัว เนื่องจากการก้าวจากวงจรชีวิตตอนหนึ่งไปสู่อีกตอนหนึ่ง

การให้คำปรึกษาครอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์

ประวัติของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์

เมรินิธร์ ภินณฺชน (2539, หน้า 98) ได้กล่าวถึง ประวัติของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์ ไว้ว่า เวอร์จิเนีย ซะเทียร์ (Virginia Satir) เกิดและเติบโตมาในครอบครัวเกษตรกร ในรัฐวิสคอนซิน (Wisconsin) มีชีวิตอยู่ระหว่างปี 1916 – 1988 เสียชีวิตเมื่ออายุได้ 72 ปี ซะเทียร์มีลักษณะเด่นไปจากเด็กคนอื่น ๆ คือ เมื่ออายุเพียง 3 ขวบ ก็สามารถเรียนรู้ที่จะอ่านและเมื่ออายุ 11 ปี มีความสูงเท่ากับผู้ใหญ่ ความสูงของเธอเกือบ 180 เซนติเมตร ซะเทียร์เป็นเด็กขี้โรคและขาดเรียนบ่อย แต่ก็เป็นเด็กเรียนดี ทางด้านการศึกษาซะเทียร์จบปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐวิสคอนซินในปี 1936 และต่อมาในปี 1948 ได้รับปริญญาโทด้านสังคมสงเคราะห์จิตเวช (psychiatry social work) จากมหาวิทยาลัยแห่งชิคาโก (University of Chicago) หลังจากจบการศึกษาได้เริ่มต้นอาชีพของเธอด้วยการสอนเด็กพิการและเด็กปัญญาเลิศ ต่อมาช่วง 1955 – 1958 ซะเทียร์ได้มา

ตอนที่สถาบันจิตเวชแห่งรัฐอิลลินอยส์ (Illinois State Psychiatric Institute) ในเมืองชิคาโก ในปี ค.ศ. 1959 จะเทียร์ได้เข้าร่วมกับสถาบันเอ็มอาร์ไอ (MRI : Mental Research Institute) ที่เมืองพาโลอัลโต (Palo Alto) รัฐแคลิฟอร์เนีย (California) งานหลักของสถาบันเอ็มอาร์ไอ (Mental Research Institute) ส่วนใหญ่ประกอบด้วยการทำวิจัยด้านความสัมพันธ์ของปฏิสัมพันธ์ ในครอบครัวกับสุขภาพ และความเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว หลังจากอยู่ที่สถาบัน เอ็มอาร์ไอเป็นเวลาหนึ่งปี จะเทียร์ได้เปิดโครงการฝึกอบรมการให้คำปรึกษารอบครัว ซึ่งสถาบัน เอ็มอาร์ไอประกาศว่า เป็นโครงการฝึกอบรมการให้คำปรึกษารอบครัวโครงการแรกในประเทศ สหรัฐอเมริกา

เกลดดิ้ง (Gladding, 1995 อ้างถึงใน เมรินินท์ ภิญญชน, 2539, หน้า 99) กล่าวเพิ่มเติมว่า ขณะที่จะเทียร์ยังคงให้ความช่วยเหลือครอบครัวโดยอาศัยพื้นฐานของทฤษฎีระบบและการสื่อสาร และได้เพิ่มหลักการของทฤษฎีเกสตัลท์ที่เน้นการเจริญเติบโต (growth) และการตระหนักรู้ (awareness) ในปี 1961 จะเทียร์ได้ย้ายไปทำงานที่สถาบันเอสซาเลน (Esalen) ในเมืองบิกเซอร์ (Big Sur) รัฐแคลิฟอร์เนีย ที่สถาบันแห่งนี้ให้ความสำคัญเรื่องการเจริญเติบโต (growth) ความรู้สึก (feelings) และการตระหนักรู้ (awareness) ซึ่งตรงกับความสนใจ และในโอกาสนี้จะเทียร์ได้ทำงานเกี่ยวข้องกับฟริตซ์ เพิลส์ (Fritz Pearls) ผู้นำของทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบเกสตัลท์ ก่อนที่เขาจะย้ายไปอยู่ที่บริติช โคลัมเบีย ประเทศแคนาดา อย่างไรก็ตาม จะเทียร์ก็ไม่ได้รับเอาหลักการของเกสตัลท์มาใช้ทั้งหมด แต่รับเอาความเชื่อของเกสตัลท์ในบางประการ เช่น เรื่องของประสบการณ์ (experiencing concept) เรื่องการตระหนักรู้ (awareness) และความรู้สึก (feelings) ที่เกิดขึ้นที่นี่และเดี๋ยวนี้ (here and now)

จะเทียร์มีชื่อเสียงอย่างกว้างขวางทั้งในสหรัฐอเมริกาและในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เขียนหนังสือชื่อ “Conjoint Family Therapy” ในปี ค.ศ. 1964 หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างสูง และมีส่วนอย่างมากที่ทำให้จะเทียร์ได้รับเชิญให้ไปบรรยายเชิงปฏิบัติการมากขึ้น ในขณะเดียวกันเธอก็ยังคงผลิตงานเขียนและสาริตทฤษฎีการให้คำปรึกษารอบครัวจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิตใน ค.ศ. 1988 (เมรินินท์ ภิญญชน, 2539, หน้า 99)

แนวคิดสำคัญของการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย จะเทียร์

ทฤษฎีการให้คำปรึกษารอบครัวของเวอร์จิเนีย จะเทียร์ จัดอยู่ในทฤษฎีให้คำปรึกษารอบครัวกลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม (Experiential and Humanistic Family Therapy) ซึ่งมีพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายกันในเรื่องประสบการณ์ (the experiential) และมนุษยนิยม (Humanistic) แต่มีเอกลักษณ์ในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวต่างกัน จึงสามารถแยกได้เป็น

สองกลุ่มย่อย กล่าวคือกลุ่มแรกเป็นกลุ่มเน้นประสบการณ์ (The Experiential Model) มีคาร์ล ไวท์เทเกอร์ (Carl Whitaker) เป็นผู้นำ และกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่เน้นมนุษยนิยม (The Humanistic Model) อันมีเวอร์จิเนีย ชะเทียร์เป็นผู้นำคนสำคัญ (Goldenberg & Goldenberg, 1991 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญจน, 2539, หน้า 96) การที่จัดกลุ่มย่อยทั้งสองกลุ่มอยู่ภายใต้ทฤษฎีการให้คำปรึกษาเดียวกัน เนื่องจากทั้งสองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งทั้งสองกลุ่มพัฒนามาจากแนวคิดของจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยมและภวนิยม (Humanistic Existential Psychology) (Gladding, 1995 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญจน, 2539, หน้า 96) ซึ่งจะเห็นว่าผู้นำของทฤษฎีการให้คำปรึกษาครอบครัวกลุ่มนี้ ได้รับอิทธิพลและนำเอาหลักการสำคัญของทฤษฎีการให้คำปรึกษากลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt Therapy) ละครทางจิต (Psychodrama) การให้คำปรึกษาแบบยึดบุคคลเป็นศูนย์กลาง (Client – Centered Therapy) มาใช้ (เมธินันท์ ภิญจน, 2539, หน้า 96 - 97)

ทฤษฎีการให้คำปรึกษากลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม (Experiential and Humanistic Family Therapy) มีความเชื่อว่า บุคคลในครอบครัวไม่ตระหนักรู้ในอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง หรือหากมีการตระหนักรู้บุคคลก็จะเก็บกดอารมณ์เหล่านั้นเสีย การไม่แสดงความรู้สึกนี้ทำให้เกิดบรรยากาศของความเฉื่อยชาทางอารมณ์ (emotional deadness) ซึ่งส่งผลกระทบต่ออาการต่าง ๆ ในการแสดงออกของสมาชิกของครอบครัว ในบรรยากาศเช่นนี้สมาชิกในครอบครัวจะ หลีกเลียงที่จะมีปฏิสัมพันธ์กัน และใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในเรื่องงานหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับครอบครัว (Satir, 1972 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญจน, 2539, หน้า 100) ลักษณะพฤติกรรมเหล่านี้ต่อมามักทำให้เกิดปัญหาในครอบครัว

การจัดการกับปัญหาดังกล่าว ผู้ให้คำปรึกษาจะเน้นเรื่องความไวในการรับรู้ความรู้สึก (sensitivity) และแสดงความรู้สึก (feeling expression) ให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว การแสดงความรู้สึกอาจแสดงได้ทั้งโดยวาจาและท่าทาง (verbal and nonverbal manner) นอกจากนั้นนักทฤษฎีการให้คำปรึกษากลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม ยังให้ความสำคัญต่อความเป็นปัจจุบัน (here and now) การเผชิญหน้า (encounter) การเจริญเติบโต (growth) และการตอบสนองที่เป็นปัจจุบัน ประสบการณ์ขณะที่สมาชิกครอบครัวกำลังเผชิญอยู่ในครอบครัว เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงสุขภาพจิตของครอบครัว ผู้ให้คำปรึกษาครอบครัวกลุ่มทฤษฎีนี้เชื่อว่า ครอบครัวที่มีสุขภาพจิตที่ดีคือ ครอบครัวที่มีการสื่อสารสัมพันธ์กันอย่างเปิดเผยและมีชีวิตชีวา ครอบครัวเช่นนี้จะสนับสนุนและให้กำลังใจสมาชิกในครอบครัวให้แสดงความรู้สึกและความต้องการส่วนตัวในลักษณะต่าง ๆ ขณะที่ครอบครัวที่มีหน้าที่ของครอบครัวบกพร่องจะพยายาม หลีกเลียงที่จะเปิดเผยอารมณ์และความรู้สึกที่สมาชิกมีต่อกัน และมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไม่ยืดหยุ่น

ดังนั้นผู้ให้คำปรึกษากลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม จึงใช้วิธีการให้ความช่วยเหลือ
 ครอบครัวย โดยการพัฒนาการตระหนักรู้ตนเอง (self awareness) ท่ามกลางสมาชิกคนอื่น ๆ
 ในครอบครัวผ่านการกระทำหรือการแสดงออกที่เป็นปัจจุบัน (through action in the here and
 now) (เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 100)

เมธินันท์ ภิญโญชน (2539, หน้า 99) สรุปว่า นอกจากอิทธิพลของทฤษฎีการให้
 คำปรึกษาแบบเกสตัลท์ (Gestalt Therapy) แล้ว ทฤษฎีของเซเทียร์ยังได้รับอิทธิพลจากทฤษฎี
 อื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีกลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ทฤษฎีระบบ (System
 Theory) ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory) ทฤษฎีการวิเคราะห์การสื่อสารสัมพันธ์ระหว่าง
 บุคคล (Transactional Analysis) ทฤษฎีการให้คำปรึกษาของโรเจอร์ (Rogerian Therapy) ทฤษฎี
 ของไบเวน (Bowenian Therapy) จะเห็นว่าถึงแม้เซเทียร์รับเอาแนวคิดของทฤษฎีอื่น ๆ อย่าง
 กว้างขวางมาใช้ แต่ทฤษฎีของเธอก็มีเอกลักษณ์ที่เด่นในแง่ของการให้ความสำคัญเรื่องอารมณ์
 ความรู้สึก (emotive & affective) และความเป็นปัจจุบัน (here and now) ในลักษณะของทฤษฎี
 กลุ่มมนุษยนิยมที่มีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมพัฒนาบุคคลให้มีความภูมิใจในตนเอง (self-esteem)

ทฤษฎีระบบ (System Theory)

บิกส์ (Biggs, 1994, p. 99 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 20-21)
 กล่าวถึง ความคิดพื้นฐานที่สำคัญที่ใช้ในการให้คำปรึกษาครอบครัว ประกอบด้วยส่วนสำคัญ
 3 ประการคือ

1. ระบบ (system) ครอบครัวยถือเป็นระบบหนึ่งที่เรียกว่าระบบครอบครัว (family system) และมีคุณสมบัติสำคัญ 3 ลักษณะ อันประกอบด้วย
 - 1.1 ทั้งหมดหรือส่วนรวม (wholeness) หมายถึง บุคคลทุกคนในครอบครัวทั้ง
 ครอบครัวย และความสัมพันธ์ที่ทุกคนมีซึ่งกันและกัน
 - 1.2 ความสัมพันธ์ (relationship) หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิก
 ในครอบครัว ผู้ให้คำปรึกษาครอบครัวมักจะสำรวจความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยตั้งคำถามว่า
 ครอบครัวยเป็นอย่างไรบ้าง มีอะไรเกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในครอบครัว
 - 1.3 อีควิฟินัลลิตี้ (equifinality) หมายถึง การให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่อยู่ใน
 ลักษณะที่เป็นปัจจุบันที่เรียกว่า “ที่นี่และเดี๋ยวนี้ (here and now)” เพราะสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหา
 ในครอบครัวสามารถดูได้จากปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่เกิดขึ้นในขณะนั้น
2. สามเหลี่ยมสัมพันธ์ (triangles) เป็นอุปสรรคพื้นฐานต่อความสัมพันธ์ของระบบ
 ครอบครัวย และเป็นสิ่งที่ทำให้ระดับความตึงเครียดทางอารมณ์ของระบบครอบครัวเพิ่มมากขึ้น
 หรือลดลง พฤติกรรมที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวจะถูกรับมองว่า เป็นวิธีการที่ช่วยให้เกิด

ความใกล้ชิด หรือห่างเหินกันในระบบครอบครัว การวิเคราะห์ลักษณะของสามเหลี่ยมสัมพันธ์ และการให้ความช่วยเหลือที่จะเปลี่ยนระบบ ถือเป็นสิ่งสำคัญในการให้คำปรึกษาครอบครัว การพิจารณาสามเหลี่ยมสัมพันธ์ที่เกิดในครอบครัวขยาย (extended family) ให้ดูจากความแตกต่างของคนแต่ละรุ่นแต่ละวัย (different generation) และในครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ดูได้จากความสัมพันธ์ของพ่อ แม่ และลูก

3. การป้อนกลับ (feedback) ในครอบครัวหมายถึง กระบวนการปรับตัวในครอบครัว การป้อนกลับมีสองลักษณะคือ การป้อนกลับทางลบ (negative feedback) และการป้อนกลับทางบวก (positive feedback) การป้อนกลับทางลบ หมายถึง กระบวนการที่ปัญหาในครอบครัวได้รับการแก้ไขเพื่อให้สภาพการณ์ต่าง ๆ ในครอบครัวกลับเข้าสู่สภาพที่มีประสิทธิภาพดั้งเดิม และการป้อนกลับทางบวก หมายถึง กระบวนการที่ผลักดันให้ครอบครัวเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคน

โดยเฉพาะการพิจารณาครอบครัวในฐานะที่เป็นระบบ ๆ หนึ่งนั้น ได้รับอิทธิพลมาจากลูวิก ฟอน เบอเทอแลนฟี (Luwig Von Betalanffy) นักชีววิทยาชาวอเมริกาซึ่งเป็นผู้ริเริ่มความคิดและตั้งเป็นทฤษฎี เรียกว่า ทฤษฎีระบบทั่วไป (General Systems Theory) ทฤษฎีนี้มีรากฐานความคิดมาจากการนำความรู้เบื้องต้นทางฟิสิกส์มาใช้อธิบายความสัมพันธ์ ความเกี่ยวพันของบุคคล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาครอบครัวและการให้ความช่วยเหลือครอบครัว ตลอดจนผู้มาขอคำปรึกษาทั่วไป (Murry, 1975 Gladding, 1995; Haley, 1970; Laquer, 1968 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญ, 2539, หน้า 6)

ระบบ (a system) คือ กลุ่มของหน่วยต่าง ๆ (units) ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน แต่ละหน่วยอยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ผลของการกระทำร่วมกันจะออกมาในลักษณะของส่วนรวมทั้งหมด (a whole) ซึ่งมีความหมายมากกว่าการนำส่วนประกอบย่อย ๆ ที่เป็นอิสระมารวมกัน ดังนั้นลักษณะสำคัญของระบบคือ ส่วนรวมทั้งหมด หมายถึงผลของการกระทำร่วมกันอย่างต่อเนื่องของหน่วยย่อย ๆ (Goldenberg & Goldenberg, 1991 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญ, 2539, หน้า 6)

แลคเกอร์ (Laqueur, 1968 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญ, 2539 หน้า 6-7) อธิบายว่าทฤษฎีระบบเปรียบผู้มาขอคำปรึกษาแต่ละคนเหมือนระบบย่อย (subsystem or unit) หน่วยหนึ่งสังกัดอยู่ในระบบที่ใหญ่กว่าหรือเหนือกว่า (higher order system) ระบบที่ใหญ่กว่าหรือสูงกว่านั้นอาจเป็นพ่อแม่ (dyad) ซึ่งเปรียบเป็นระบบย่อยอีกหน่วยหนึ่ง สังกัดอยู่ในระบบใหญ่ที่เรียกว่า ระบบครอบครัว (family system) และในทำนองเดียวกันระบบครอบครัว ซึ่งเป็นระบบที่ใหญ่กว่าซึ่งรวมระบบย่อยสองหน่วยคือ หน่วยที่มีสมาชิกในครอบครัว และหน่วยที่มีพ่อแม่

เป็นสมาชิก ก็ยังเป็นระบบย่อยของระบบชุมชน (community system) ที่เป็นระบบที่ใหญ่กว่าและสูงกว่า ดังนั้นเมื่อมีปัญหาของบุคคลและครอบครัวเกิดขึ้น ควรให้ความสนใจในเรื่อง ปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนทางสังคมในระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย

ฟาร์โม และเฮลีย์ (Farro, 1970; Haley, 1963 อ้างถึงใน เมธินันท์ ภิญโญชน, 2539, หน้า 7) มีความเห็นว่า การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่มีปัญหาหรือมีการผิดปกติต่าง ๆ นั้น ก็เพื่อให้ระบบครอบครัวคงอยู่ได้ ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือควรมุ่งเปลี่ยนหรือแก้ไขที่ระบบย่อยและระบบใหญ่ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านปฏิสัมพันธ์ ซึ่งจะส่งผลให้พฤติกรรมของบุคคลในระบบนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งที่ต้องพิจารณาในการให้ความช่วยเหลือได้แก่ การดูที่วิธีการที่สมาชิกในครอบครัวติดต่อกันซึ่งกันและกัน พิจารณาว่ามีการสื่อสารกันอย่างไร ในครอบครัวนั้น หรือพิจารณาว่าโครงสร้าง บรรยากาศ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในแต่ละครอบครัวเป็นอย่างไร แทนที่จะมุ่งเน้นสมาชิกครอบครัวคนใดคนหนึ่งที่ถูกระบุว่ามีความผิดปกติที่เป็นปัญหา

มินูชิน (Minuchin, 1974 อ้างถึงใน อุมพร ศรีคงสมบัติ, 2541, หน้า 16-17) กล่าวถึงคุณสมบัติของระบบครอบครัวทางชีวภาพไว้ดังนี้

1. ครอบครัวเป็นระบบเปิดทางสังคมและวัฒนธรรม (open - social - cultural system) ระบบครอบครัวที่ปกติจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและติดต่อสื่อสารกับระบบภายนอกอยู่เสมอ และยังได้รับแรงกระทบจากระบบภายนอกตลอดเวลา เช่น จากโรงเรียน ที่ทำงานและระบบเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น
2. ครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง (transformation) ตลอดเวลา และจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ผ่านจากวงจรชีวิตตอนหนึ่งไปยังอีกตอนหนึ่ง เช่น จากครอบครัวที่เพิ่งแต่งงานไปสู่ครอบครัวที่มีลูกเล็ก ลูกวัยรุ่นจนลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่แยกครัวเรือนออกไป
3. ครอบครัวมีการจัดระบบภายใน เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลและมีความต่อเนื่อง (continuity)
4. ครอบครัวมีการสื่อสาร ทั้งระหว่างระบบย่อยภายในครอบครัวเองและกับระบบภายนอก
5. ครอบครัวมีกฎที่สมาชิกต้องถือปฏิบัติ กฎจะควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและการปฏิบัติหน้าที่ภายในครอบครัวให้มีประสิทธิภาพ เพื่อความคงอยู่ และในวงจรชีวิตแต่ละคน ครอบครัวจะต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเหล่านี้ให้เหมาะสมอยู่เสมอ
6. ครอบครัวมีขอบเขตทั้งระหว่างบุคคลในครอบครัวด้วยกันเอง และระหว่างครอบครัวกับระบบภายนอกอื่น ๆ ถ้าขอบเขตไม่ชัดเจนหรือทับซ้อน ก็จะส่งผลกระทบถึงเสถียรภาพและพัฒนาการของครอบครัวได้

กฎแห่งระบบครอบครัว

ระบบจะดำรงอยู่ได้ต้องมีวิถีปฏิบัติที่เป็นรูปแบบแน่นอน หรือมี "กฎ" คอยควบคุมอยู่ โดยเฉพาะกฎแห่งโครงสร้างและกฎแห่งหน้าที่ ครอบครัวก็เช่นกัน เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกันก็ต้องมีการกำหนดกฎขึ้นมา อาจมีการกำหนดโดยชัดเจน (explicit rule) มีการปรึกษาคอยกันว่าในบ้านควรมีกฎอะไรบ้าง เช่น พ่อแม่วางกฎว่า ลูกจะต้องกลับบ้านทันทีหลังเลิกเรียน เป็นต้น แต่กฎส่วนใหญ่ในครอบครัวไม่มีการกำหนดชัดเจน (implicit rule) ไม่มีการพูดคุยตกลงกัน แต่เป็นที่เข้าใจและยอมรับกันโดยปริยาย เช่น กฎที่ลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ หรือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างพ่อกับลูกนั้นเป็นสิ่งที่ต้องห้าม เป็นต้น

ครอบครัวแต่ละครอบครัวมีวิถีปฏิบัติที่เป็นรูปแบบแน่นอน แม้ในครอบครัวที่มีปัญหายุ่งยากก็จะมีวิถีปฏิบัติที่เป็นลักษณะเฉพาะ วิถีปฏิบัติหรือกฎเหล่านี้มีขึ้นเพื่อควบคุมให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเป็นไปในขอบเขตหนึ่ง และไม่ให้เกิดเลยไปกว่านั้นจนทำให้ครอบครัวเสียสมดุลได้ กฎต่าง ๆ ภายในครอบครัวจะต้องมีความยืดหยุ่น และเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการแต่ละระยะ ปัญหาจะเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวไม่มีความยืดหยุ่นเพียงพอหรือไม่ยอมรับปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (อุมาพร ธรรมสมบัติ, 2541, หน้า 17)

ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory)

เซเทียร์ (Satir, 1967, pp. 63 - 74) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory) ไว้ว่าการสื่อสารเป็นกระบวนการของการมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) หรือการติดต่อด้านกัน (transactional) ระหว่างบุคคลโดยใช้ภาษาพูดและภาษาท่าทางในการรับและส่งข้อมูล การสื่อสารที่ใช้จะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตด้วยประสบการณ์ทางภาษา สามารถรับข้อมูลได้จากการตอบสนองกันทางคำพูดและการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออก บุคคลจึงต้องมีการสื่อสารกันอย่างชัดเจนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน การสื่อสารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากบุคคลหนึ่งสื่อสารด้วยคำพูดในความหมายหนึ่ง แต่ผู้รับสารสื่อความหมายในทางตรงกันข้าม จะเกิดความยุ่งยาก เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างบุคคล ถ้าบุคคลไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการสื่อสาร ก็จะทำให้เกิดความผิดพลาดจากการสื่อสาร และหากผู้รับสารมีความบกพร่องในการสื่อสารเช่นเดียวกัน การตอบสนองก็จะขาดประสิทธิภาพ ซึ่งถ้าการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความชัดเจนมีคุณภาพ โอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดในการสื่อสารระหว่างกันจะมีน้อยมาก ซึ่งบุคคลที่มีการสื่อสารชัดเจนมีคุณภาพควรมีลักษณะดังกล่าว ต่อไปนี้

1. มีการยืนยันเรื่องราวหรือข้อมูลของตนเองอย่างแน่นอน
2. มีการใช้ถ้อยคำที่ชัดเจนและมีความหมายอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

3. มีการซักถามเรื่องราวย้อนกลับในสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน

4. มีการตอบรับข่าวสารที่ได้มา

หากการสื่อสารขาดประสิทธิภาพ ขาดคุณสมบัติดังกล่าว เรื่องราวหรือข้อมูลอาจถูกบิดเบือนทางด้านความคิดมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีครอบครัว (Family Theory)

ซะเทียร์ (Satir, 1967, pp. 1 - 55) กล่าวถึง ทฤษฎีครอบครัว (Family Theory) ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกว่า เด็กที่มีปัญหาส่วนใหญ่มักมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากการที่พ่อแม่มีปัญหา มีการทะเลาะวิวาท มองโลกในแง่ร้าย ขาดความไว้วางใจบุคคลอื่น อาจขาดความภาคภูมิใจในตัวเอง มีเจตคติและความคิดไม่ตรงกัน เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง พ่อแม่ทะเลาะกันบ่อยครั้งที่ลูกต้องตกไปเป็นแพะรับบาป (scapegoat) ผลที่ได้รับคือลูกเกิดความรู้สึกสับสนยุ่งยาก มีความขัดแย้งภายในใจ บางครั้งหาทางออกให้กับตัวเองไม่ได้ ลูกก็จะกลายเป็นบุคคลที่มีปัญหา พ่อแม่จึงมีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูลูก หากพ่อแม่มีบุคลิกภาพดี มีความภาคภูมิใจในตัวเอง มีชีวิตสมรสที่ราบรื่น ลูกซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวจะได้รับผลแห่งความสุขนั้นด้วย ในทางตรงกันข้ามหากพ่อแม่มีปัญหา ชีวิตสมรสไม่ราบรื่นหรือต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการหาเลี้ยงครอบครัวจนไม่มีเวลาให้ลูก ลูกก็จะได้รับปัญหาที่ตามมา อาจสรุปได้ว่าพ่อแม่มักจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับลูก ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นลูกมักเป็นผู้ที่ต้องรับปัญหา ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพ่อแม่มีลักษณะเป็นเช่นไรดูได้จากผลสะท้อนในตัวลูกนั่นเอง

บาร์ธ และฮิวเบอร์ (Baruth & Huber, 1984, pp. 244 - 255 อ้างถึงใน หยกแก้ว กมลวรรณ, 2530, หน้า 15) ได้กล่าวถึงทฤษฎีครอบครัวสรุปได้ดังนี้คือ ครอบครัวจัดเป็นระบบหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์เป็นของตนเองและครอบครัว ถือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีการจัดตำแหน่ง (พ่อแม่ - ลูก) ในแต่ละครอบครัวก็จะมีวิธีการของการปรับปรุงหรือแก้ไขวิกฤติการณ์ภายในครอบครัวแตกต่างกันด้วย ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวที่พบเห็น เช่น การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนของสมาชิกภายในครอบครัว และสภาวะการเป็นแพะรับบาปของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเวลาที่พ่อแม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็มักจะระบายอารมณ์ลงที่ลูก ผลที่ตามมาคือลูกกลายเป็นเด็กที่มีปัญหา และมักกลายเป็นปัญหาของครอบครัวในที่สุด

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าทฤษฎีการให้คำปรึกษาครอบครัวมีแนวคิดพื้นฐานในการช่วยเหลือครอบครัว จากการพิจารณาครอบครัวในฐานะที่เป็นระบบ ๆ หนึ่ง ซึ่งทฤษฎีการให้คำปรึกษาครอบครัวของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์ได้ให้ความสำคัญแก่ทฤษฎีระบบ (System Theory) ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory) และทฤษฎีครอบครัว (Family Theory)

เป้าหมายของการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์

ซะเทียร์ (Satir, 1983 อ้างถึงใน อุมพร ตรังคสมบัติ, 2541, หน้า 110 - 111)

กล่าวถึงเป้าหมายสำคัญของจิตบำบัดกลุ่ม Communication Family Therapy คือเพื่อเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เหมาะสมขึ้น โดยเฉพาะด้านการสื่อสาร โดยเน้นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ตามทฤษฎีระบบและ cybernetics เช่น การมองหาวงจรแห่งปฏิสัมพันธ์ กฎในครอบครัวที่ทำหน้าที่รักษา homeostasis และความสัมพันธ์แบบ complementary หรือ symmetrical ของสมาชิก

วีรวุฒิ เอกกมลกุล (2537, หน้า 17) กล่าวว่าครอบครัวบำบัดแบบมนุษยนิยมของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์มีเป้าหมายคือการสื่อสารที่ชัดเจนไม่อ้อมค้อม ตรงประเด็น รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของบุคคลและครอบครัวโดยผ่านประสบการณ์ร่วมกัน

เมธินันท์ ภิญโญชน (2539, หน้า 98) กล่าวว่าเป้าหมายในการให้คำปรึกษาของทฤษฎีการให้คำปรึกษารอบครัว กลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยมของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์ที่สำคัญคือการมุ่งที่จะพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้เกิดการเจริญเติบโต (growth) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความเร็วในการรับรู้ความรู้สึก (sensitivity) และการแสดงความรู้สึก (expression of feelings) การเจริญเติบโต (growth) ในที่นี้ไม่ใช่การเจริญเติบโตทางด้านร่างกายที่วัดโดยต่าซังหรือเครื่องวัดส่วนสูง ในที่นี้การเจริญเติบโตมีลักษณะค่อนข้างจะเป็นนามธรรม ซึ่งไม่สามารถวัดได้โดยเครื่องวัดดังกล่าว แต่จะสามารถมองเห็นการเจริญเติบโตได้โดยการเปรียบเทียบการสังเกตพฤติกรรมของสมาชิกครอบครัวแต่ละคนในด้านการตระหนักรู้ความรู้สึก และความต้องการของตนเองและคนอื่น ๆ และความสามารถที่จะสื่อความรู้สึกและความต้องการของตนเองให้ผู้อื่นทราบ ทั้งก่อน ระหว่างและภายหลังการให้คำปรึกษารอบครัว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวมีความใกล้ชิดกันทางอารมณ์มากขึ้น มีความยืดหยุ่น มีชีวิตชีวา และพัฒนาความภาคภูมิใจในตนเอง (self esteem)

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2540, หน้า 29) กล่าวถึง เป้าหมายของการให้คำปรึกษารอบครัวของกลุ่มประสบการณ์นิยมและมนุษยนิยมไว้ว่า ต้องการให้สมาชิกครอบครัวพัฒนาทางด้านความไวในการรับรู้ความรู้สึก การแสดงความรู้สึก การตระหนักรู้เกี่ยวกับการแสดงออกทั้งภาษาถ้อยคำและภาษาท่าทาง ความสามารถที่จะสื่อความต้องการ ความรู้สึกให้ผู้อื่นทราบ เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพัน ใกล้ชิด สนับสนุน มีชีวิตชีวาและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ทำให้บุคคลนั้นเป็นตัวของตัวเอง เชื่อมมั่นในตนเองมากขึ้น

สรุปได้ว่าเป้าหมายสำคัญของการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ซะเทียร์ คือการมุ่งให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการพัฒนาทางด้านการตระหนักรู้ความรู้สึกและ

ความต้องการของตนเองและผู้อื่น และสามารถสื่อความรู้สึกและความต้องการระหว่างกันได้
อย่างเหมาะสม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน สมาชิกมีความภาคภูมิใจในตนเอง

บทบาทของผู้ให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์

ฟาเรส (Phares, 1979 อ้างถึงใน หยกแก้ว กมลวรรณ, 2530, หน้า 23) กล่าวว่า
บทบาทของผู้ให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์ควรมีบทบาทไม่นำทาง
แต่ต้องกระตุ้นหรือรื้อในการนำการสนทนา กระจายงานและบทบาทให้กับสมาชิกในครอบครัว
โดยเฉพาะเรื่องของมนุษยสัมพันธ์ และผู้ให้คำปรึกษาต้องทำหน้าที่สังเกตพฤติกรรมของทุกคน
ในครอบครัว และต้องทำหน้าที่เป็นแบบอย่างของการติดต่อสื่อสารหรือการพูดคุยที่ชัดเจนและ
กระชับกระเฉง ข้อสำคัญผู้ให้คำปรึกษาต้องทำหน้าที่เป็นทั้งครูและผู้สื่อข่าวในตัวด้วย โดยมี
บทบาทดังนี้

1. ผู้ให้คำปรึกษาต้องสร้างความมั่นใจ ลดความหวาดกลัวของผู้รับคำปรึกษาและ
ช่วยให้เขามีความหวังต่อกระบวนการให้คำปรึกษา
2. ผู้ให้คำปรึกษาต้องแสดงให้เห็นว่า ตนเองมีทิศทางที่แจ่มชัดต่อกระบวนการให้
คำปรึกษาและต้องมีความรอบคอบ ไม่ด่วนถามโดยปราศจากการตรวจสอบเสียก่อน
3. ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องถามหรือให้ข้อมูลตามข้อเท็จจริง ไม่มีการตัดสินโดยมีแต่
ความจริงใจ มีท่าทางที่เหมาะสมกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น
4. ผู้ให้คำปรึกษาต้องพยายามให้กำลังใจกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว กระตุ้นให้
สมาชิกในครอบครัวเห็นถึงคุณค่าของความเป็นประชาธิปไตย มีการยอมรับความคิดเห็นของ
สมาชิกอื่น แม้จะเป็นสมาชิกตัวเล็ก ๆ ก็ตาม
5. ผู้ให้คำปรึกษาต้องมีความยืดหยุ่น กล้าเสี่ยง มองโลกในแง่ดี เปิดเผย และเป็นตัว
ของตัวเอง ดังนั้นในช่วงเริ่มต้นของการให้คำปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาต้องสัมภาษณ์และมีการพูด
คุยกับสมาชิกทุกคนในครอบครัวว่า ทุกคนคือคนในครอบครัวเดียวกัน สมาชิกทุกคนใน
ครอบครัว ควรจะอยู่กันอย่างพร้อมหน้า

คอตตัน (Cottone, 1992 อ้างถึงใน กาญจนา ไชยพันธุ์, 2539, หน้า 6) กล่าวว่าถึง
บทบาทของผู้ให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์ดังนี้

1. ทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความสบายใจเป็นกันเอง มีอิสระและแลกเปลี่ยน
ทัศนคติซึ่งกันและกัน
2. ผู้ให้คำปรึกษาควรบอกกฎเกณฑ์ของการให้คำปรึกษาที่วางโครงสร้างไว้แต่ละ
ขั้นตอนของการให้คำปรึกษา
3. ผู้ให้คำปรึกษาต้องระงับการที่แต่ละบุคคลในครอบครัวใช้กลไกป้องกันตนเอง

4. ผู้ให้คำปรึกษาควรพยายามให้ผู้รับคำปรึกษาอยู่ในภาวะความเป็นผู้ใหญ่ โดยให้เขาสามารถมีสำนึกในเรื่องราวที่เกี่ยวกับตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้โดยทบทวนหน้าที่ที่เขามีต่อครอบครัว

5. ผู้ให้คำปรึกษาควรหลีกเลี่ยงการด่วนตัดสินใจ ควรมีความสอดคล้องต่อผลการตอบสนองของผู้รับคำปรึกษาไม่ว่าจะเป็นสามีหรือภรรยา ผู้ให้คำปรึกษาควรเข้าใจความรู้สึกและช่วยเหลือสิ่งที่เขารู้สึกนั้น ซึ่งอาจจะออกมาในรูปคำพูดและสัมพันธภาพ

กาญจนา ไชยพันธุ์ (2539, หน้า 7) สรุปว่าผู้ให้คำปรึกษารอบครัวจะมีบทบาทสำคัญในการทำให้สมาชิกเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีการสื่อสารที่ถูกต้อง รับบทบาทหน้าที่ของตนเอง และรู้ถึงความหวังของผู้รับคำปรึกษาที่มารับคำปรึกษา

เมรินันท์ ภิญโญชน (2539, หน้า 106) กล่าวว่า บทบาทของผู้ให้คำปรึกษาในทฤษฎีการให้คำปรึกษารอบครัว กลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ให้คำปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาจะต้องมีลักษณะเปิดเผย มีความเห็นอกเห็นใจและไวในการรับรู้ความรู้สึก และแสดงออกให้เห็นถึงความเข้าใจและการยอมรับ สำหรับผู้ให้คำปรึกษาตามการนำของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์ มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวอย่างของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ช่วยสมาชิกในครอบครัวให้เรียนรู้ที่จะสื่อ หรือแสดงความรู้สึกอย่างชัดเจน มีบทบาทในการพัฒนาการตระหนักรู้และการเจริญเติบโต

เทคนิคในการให้คำปรึกษารอบครัวตามทฤษฎีของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์

เนื่องจากชะเทียร์พยายามที่จะช่วยเหลือบุคคลให้มีความรู้สึกที่ดี และมองชีวิตมองโลกในแง่ดี ดังนั้นในการให้คำปรึกษาจึงต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ให้สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมและคำนึงถึงหน้าที่ และประสบการณ์ที่ร่วมกันระหว่างสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว
2. ผู้ให้คำปรึกษาจะสอนสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับวิธีการสื่อสารที่มีความสอดคล้อง โดยให้สมาชิกสำรวจความรู้สึกของตนเอง ให้เรียนรู้ที่จะเผชิญความรู้สึกของตนเอง และสามารถที่จะสัมผัสกับความรู้สึกนั้น ๆ และยอมรับความรู้สึกนั้นในการเผชิญความรู้สึกของสมาชิกในครอบครัว ผู้ให้คำปรึกษาใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น ใช้การจินตนาการ ใช้การประติมากรรม ใช้การวาดภาพครอบครัว ใช้บทบาทสมมติ และใช้การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ
3. จากการที่สมาชิกในครอบครัวสามารถรับรู้ ตระหนักรู้ถึงความรู้สึก ยอมรับความรู้สึกนั้น ๆ ได้ จะช่วยให้เขาสามารถเลือกทางใดทางหนึ่ง หรือแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง อีกทั้งจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น

4. เนื่องจากชะเทียร์เป็นผู้ให้คำปรึกษาที่มีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีแหล่งที่มีพลังความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการหรือการเผชิญปัญหา หรือจัดการปัญหานั้น ๆ ผู้ให้คำปรึกษาจะเป็นเพียงผู้ช่วยให้ผู้รับคำปรึกษา ได้ตระหนักรู้ว่า เขาก็มีศักยภาพที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่เขาต้องการ และเรียนรู้หนทางที่จะนำศักยภาพนั้น ๆ ไปใช้ ผู้ให้คำปรึกษาจะทำหน้าที่ให้กำลังใจผู้รับคำปรึกษา ให้กล้าลงมือกระทำ กล้าเสี่ยง ให้กล้าแสดงออก เพื่อให้เขาได้รับผิชอบชีวิตตนเอง

5. ในการให้คำปรึกษา ผู้ให้คำปรึกษาจะพบกับสมาชิกในครอบครัวทุกคน เพราะชะเทียร์ต้องการให้สมาชิกในครอบครัวทำความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดของสมาชิกแต่ละคนว่า สมาชิกแต่ละคนคาดหวังอะไรจากการให้คำปรึกษา หรือจากการบำบัด และเพราะเหตุใดสมาชิกแต่ละคนต้องมาพร้อม ๆ กัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อการระลึกถึงสิ่งที่เกิดก่อนการบำบัด หรือการรับรู้ในด้านความแตกต่างระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในการที่เขาหรือเธอได้พูดออกมาอย่างชัดเจน เพื่อการยอมรับ การไม่เห็นด้วย และการรับรู้ที่แตกต่างกันของสมาชิกในครอบครัว และสิ่งที่สำคัญคือการพูดในสิ่งที่เขาเห็น คิด และรู้สึกเพื่อการเปิดเผยถึงสิ่งที่ไม่ลงรอยกันหรือความไม่เห็นด้วยระหว่างสมาชิกในครอบครัว (Satir, n.d. อ้างถึงใน ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2540, หน้า 29)

เวอร์จิเนีย ชะเทียร์ จะใช้เทคนิคและเครื่องมือต่าง ๆ ในการให้คำปรึกษาครอบครัว ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ และในการบรรยายแต่ละครั้ง บางเทคนิคเป็นการคิดขึ้นเอง บางเทคนิคก็ดัดแปลงมา หรือบางครั้งก็ทำให้มันสั้นลง ง่ายขึ้น หรือผสมผสานกับเทคนิคอื่น ซึ่งข้อจำกัดบางอย่างผู้ให้คำปรึกษาสามารถสร้างสรรค์ ปรับปรุงให้เหมาะสมได้ จะไม่มีรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงลงไป แต่เน้นที่เป้าหมายและความพยายามทำให้บรรลุความสำเร็จมากกว่า ตัวอย่างของ เวอร์จิเนีย ชะเทียร์ ที่ทำให้ไว้ไม่ได้ให้ความหมายที่สิ้นสุดเพียงเท่านั้น ผู้ให้คำปรึกษาสามารถจินตนาการ สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่เพิ่มเติมเป็นเทคนิคใหม่ก็ได้ (Virginia & Michele , 1983, p. 248) สำหรับเทคนิคและเครื่องมือที่ เวอร์จิเนีย ชะเทียร์ ใช้ในการให้คำปรึกษาส่วนใหญ่จะเน้นที่กิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. แผนที่ครอบครัว (The family map) แผนที่ครอบครัวประกอบด้วย 3 บุคคล คือ พ่อ แม่ และลูก ซึ่งชะเทียร์ (Satir, 1991, p.206) ได้แสดงไว้ดังนี้

The Satir Model

b. 1930

Lawyer

Catholic

(Welsh)

Stance:

Blaming

Adjectives:

Dominiccing,

Opinionated,

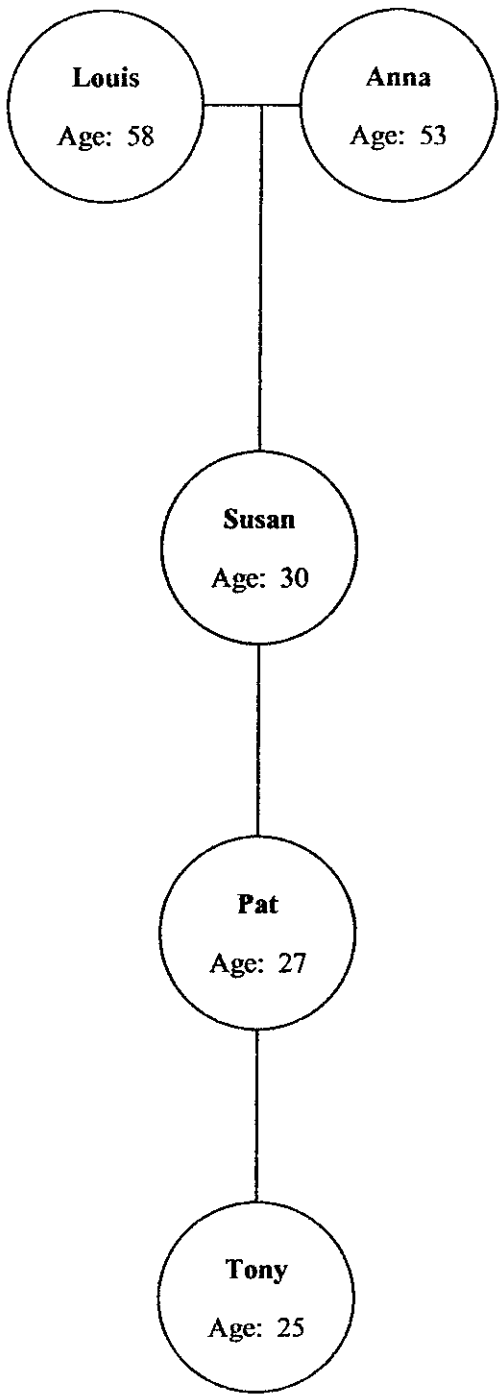
Critical

Likes skiing
and the outdoors

Likes hockey
and swimming

Likes football
and car - racing

M. 1956

b. 1935

Teacher

Anglican

(British)

Stance:

Placating

Adjectives:

Pleasant,

Hard-working,

Accommodating

b. 1958 Toronto

Teacher

Stance: Placating

Adjectives:

Caring,

Clever,

Withdrawn

b. 1961 Toronto

Accountant

Stance: Super-reasonable

Adjectives:

Accurate,

Outgoing,

Arrogant

b. 1963 Toronto

Mechanic

Stance: Blaming

Adjectives:

Hot-headed,

Stubborn,

Loyal

ภาพที่ 1 แผนที่ครอบครัว

แผนที่ครอบครัวเป็นโครงสร้างของครอบครัวที่สร้างขึ้นเพื่อให้ง่ายแก่การเรียนรู้หรือทำความเข้าใจครอบครัว ด้วยการเขียนแผนผังประกอบ ผู้ใดทำให้เกิดปัญหาหรือเกิดความยุ่งยากในครอบครัว จะถูกจัดให้เป็นสตาร์ (star) อันเป็นจุดศูนย์กลางของข้อมูล

การทำแผนที่ครอบครัว มีขั้นตอนดังนี้

1. สตาร์บอกรายละเอียดของบิดามารดา (star's parents) ชื่อบิดามารดา วันเกิด สถานที่เกิด อายุปัจจุบัน อายุที่ตาย เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา งานอดิเรก ซึ่งข้อมูลทั้งหมดใช้เขียนประกอบแผนผังครอบครัว

2. สตาร์เพิ่มเติมรายละเอียดข้อมูลของบิดามารดา โดยอธิบายเพิ่มเติม 3 อย่าง รวมทั้งความเครียดอันดับแรกและอันดับที่สอง ในส่วนที่สตาร์เสริมเพิ่มเติมตามข้อมูลที่เป็นสภาพจริงในครอบครัว ผู้ให้คำปรึกษาต้องเก็บรายละเอียดของข้อมูลโดยไม่มีกาววิพากษ์วิจารณ์ และแนะนำให้กำลังใจในกรณีที่สตาร์เกิดความลังเลไม่แน่ใจ

3. สตาร์เพิ่มเติมข้อมูลในส่วนของผู้แต่ละคน (พี่/น้อง) ของสตาร์

4. สตาร์สร้างแผนที่ครอบครัวของปู่ย่า ครอบครัวยาย ครอบครัวยุ้ย และให้ข้อมูลเกี่ยวกับกฎระเบียบ แบบฉบับ คุณค่าหรือความเชื่อของแต่ละครอบครัว เหตุการณ์สำคัญหรือความลับของบรรพบุรุษ และให้สตาร์เสนอแนะแนวทางที่เป็นไปได้ในภายหน้า (Verginia, 1991, pp. 206 - 209)

2. การลำดับเหตุการณ์ในชีวิตครอบครัว (Family life chronology) ลำดับเหตุการณ์ในชีวิตครอบครัว เป็นเหตุการณ์ที่ครอบคลุมถึง 3 ช่วงอายุคน (generation) เริ่มจากปู่ย่า ตายาย จนถึงตัวของสตาร์ เป็นแผนผังรวมที่จะบอกข้อมูลของครอบครัว เกี่ยวกับวันเกิดของสมาชิกแต่ละคน วันที่ที่มีเหตุการณ์สำคัญในครอบครัว (ย้ายบ้าน แต่งงาน หย่าร้าง ตาย กลับมาอยู่ใหม่ หลังจากแยกกัน เหตุการณ์โสเภณี ฯลฯ) ประสบความสำเร็จ (รับปริญญา เลื่อนตำแหน่ง ฯลฯ) วันที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (เกิดสงคราม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ฯลฯ) (Verginia, 1991, p. 209)

3. การสอนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยการใช้สรรพนาม “ฉัน” (Modeling of Effective Communication Using “I” Messages) ผู้ให้คำปรึกษากลุ่มเน้นประสบการณ์และมนุษยนิยม กล่าวว่า ในครอบครัวที่หน้าที่ของครอบครัวมีประสิทธิภาพต่ำ มักจะมีการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ขาดประสิทธิภาพ เพื่อช่วยให้ครอบครัวมีการสื่อสารที่ดีขึ้น ผู้ให้คำปรึกษาจะสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวใช้สรรพนาม “ฉัน” นำหน้าประโยคในการแสดงความรู้สึก ตัวอย่างเช่น “ฉันรู้สึกผิดหวังเมื่อลูกไม่กลับบ้านตามที่ตกลงไว้”

ประโยคที่ใช้สรรพนาม “ฉัน” กับการแสดงความรู้สึกที่เป็นส่วนตัวและรับผิดชอบในสิ่งที่พูดนั้น จะช่วยให้ผู้อื่นแสดงความรู้สึกและความคิดเห็น การสื่อสารในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการสื่อสารที่จริงใจ เป็นการเปิดเผยความรู้สึกและความต้องการที่แท้จริงไม่เสแสร้ง ช่วยให้คุณเกิดความรู้สึกที่เห็นคุณค่าและภูมิใจในตัวเอง (self-worth) หากว่าการสื่อสารของทั้งสองฝ่ายไม่มีความตรงไปตรงมา เสแสร้ง ไม่แสดงความรู้สึกและความต้องการที่แท้จริงออกมา บุคคลก็มักจะมีบทบาท 4 อย่าง ดังต่อไปนี้ คือ ผู้ตำหนิ (blamer) ผู้ยอมตาม (placater) ผู้ชักคอก (distractor) และผู้มากเหตุผล (computer หรือ rational analyzer) คนทุกคนใช้บทบาททั้งสี่มาบ้างน้อยบ้างในบางโอกาส บทบาททั้งสี่มีประโยชน์ในบางสถานการณ์ แต่หากบุคคลใช้บทบาทนั้นในการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นจนเป็นนิสัยก็อาจทำให้เกิดปัญหาได้ บทบาทแต่ละบทบาทมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ผู้ตำหนิ (blamer) คือ บุคคลที่พยายามที่จะไม่รับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้น แต่จะโยนความรับผิดชอบหรือความผิดนั้นไปให้ผู้อื่น ตัวอย่างประโยคเช่น “ดูซิ เขาทำให้ฉันต้องเป็นอย่างนี้” หรือ “มันเป็นความผิดของเธอ” ในการตำหนิบุคคลอาจชี้นิ้วไปที่คนอื่นในลักษณะของการติเตียน

2. ผู้ยอมตาม (placater) คือ บุคคลที่พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและพยายามทำให้คนอื่นพอใจทั้ง ๆ ที่บางครั้งไม่ตรงกับความรู้สึกและความต้องการของตนเอง ตัวอย่างเช่น “ดีแล้ว” “ใช้ได้แล้ว” ทั้ง ๆ ที่เธอไม่ได้เห็นอย่างนั้น

3. ผู้ชักคอก (distractor) คือ บุคคลที่พูดหรือกระทำในสิ่งที่ไม่ตรงกัน บุคคลลักษณะนี้ดูเหมือนว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรเลย เช่น ขณะที่ครอบครัวกำลังคุยกันเรื่องเงิน และการประหยัด ผู้ชักคอกอาจจะนำเรื่องตลกเข้ามาคุยท่ามกลางที่ครอบครัวกำลังสนทนากัน หรือเดินไปรอบห้องชวนสมาชิกคนอื่นมาสนใจสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องที่คุยอยู่

4. ผู้มากเหตุผล (computer or rational analyzer) ผู้มากเหตุผลคือ บุคคลที่จะใช้เฉพาะสติปัญญาและพยายามหลีกเลี่ยงเรื่องอารมณ์และความรู้สึก เวลาถูกถามว่า เขาารู้สึกอย่างไร แทนที่จะตอบออกมาเป็นความรู้สึก เขากลับตอบว่า เขาคิดอย่างไร

ในการที่จะช่วยครอบครัวให้สามารถสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ บางครั้งจะช่วยให้ใช้เทคนิคอื่นมาประกอบเรียกว่า การทำท่าทางในการสื่อสาร (communication stance) การใช้เทคนิคนี้คือ การให้สมาชิกทำท่าทางประกอบกับบทบาทที่เขารับรู้เกี่ยวกับตัวเอง เช่น หากสมาชิกครอบครัวคนใดรู้ว่าตัวเองมักมีบทบาทเป็นผู้ตำหนิ (blamer) ก็ให้เขาหรือเธอทำสีหน้าโกรธ กับตัวน้อยๆ แล้วชี้นิ้วไปยังบุคคลที่เขาหรือเขาต้องตำหนิ กระบวนการนี้จะช่วยให้เกิด

การตระหนักรู้เพิ่มขึ้น และอาจนำไปซึ่งการสำรวจอารมณ์และความรู้สึก และอภิปรายเพื่อหาวิธีการสื่ออย่างอื่นแทนที่จะเป็นการคำหนัดดังกล่าว (เมธินันท์ ภิญโญ, 2539, หน้า 103 - 104)

4. การประติมากรรม (Sculpting) คือ การให้สมาชิกครอบครัวแสดงท่าทางต่าง ๆ เพื่อแสดงลักษณะของสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นจริงในครอบครัว ตามการรับรู้ของสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือมากกว่า สมาชิกทุกคนทำตัวเองราวกับดินเหนียวที่ใช้ในการปั้นสิ่งต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกที่ได้รับบทบาทให้เป็นผู้ปั้นหรือประติมากร (sculptor) ทำหน้าที่ปั้น แต่งท่าทางของคนอื่น ๆ ตามการรับรู้ของผู้ปั้น ในกระบวนการนี้เหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตและรูปแบบของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่กระทบต่อครอบครัวจะถูกนำมาปั้นเพื่อให้สามารถรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ในครอบครัวซึ่งพ่อติดยาการโทรทัศน์มากและไม่ให้ความเอาใจใส่ต่อลูกชายเลย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ในอดีต แต่ลูกชายซึ่งขณะนี้โตแล้วและจำได้ว่าตัวเองไม่ได้รับการเอาใจใส่ รู้สึกถูกทอดทิ้งอาจจะจัดรูปปั้นออกมาดังนี้ พ่ออาจถูกจัดให้นั่งใกล้กับวัตถุอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของโทรทัศน์ แล้วลูกชายคนนี้จะแยกไปนั่งห่างออกไปอยู่มุมใดมุมหนึ่งของห้อง เมื่อปั้นเสร็จแล้วจะได้ภาพนิ่งจำลอง (still life portrait) ภาพนิ่งจำลองนี้จะช่วยให้สมาชิกครอบครัวและผู้ให้คำปรึกษาเห็นภาพที่ชัดเจนของความสัมพันธภาพภายในครอบครัว การใช้เทคนิคประติมากรรมต้องอาศัยขั้นตอน 4 ขั้นตอน และบทบาทประกอบดังต่อไปนี้

4.1 การเลือกเหตุการณ์หรือฉากที่จะเสนอ ผู้ให้คำปรึกษาจะช่วยสมาชิกของครอบครัวที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ปั้นในการเลือกเหตุการณ์หรือฉาก

4.2 การเลือกตัวละคร (role players) เพื่อแสดง

4.3 การสร้างงานประติมากรรมซึ่งผู้ปั้นจะทำหน้าที่ในการจัดสมาชิกแต่ละคนวางตำแหน่งเฉพาะที่มีความหมาย

4.4 หลังจากการปั้นภาพนิ่งจำลองเสร็จแล้ว ทั้งผู้ปั้นและสมาชิกคนอื่น ๆ ออกจากบทบาทที่ถูกปั้นนั้น แล้วมาร่วมกันอภิปรายถึงประสบการณ์ ความรู้สึก และการหยั่งรู้ (insight) ที่เกิดขึ้นจากการร่วมกิจกรรมประติมากรรมนั้น (เมธินันท์ ภิญโญ, 2539, หน้า 104 - 105)

5. การวาดภาพครอบครัว (Family drawings) มี 3 ลักษณะ ขึ้นอยู่กับผู้ให้คำปรึกษาจะเลือกใช้ ลักษณะแรก เป็นการรวมภาพวาดอย่างง่ายของครอบครัว (join family scribble) วิธีนี้ผู้ให้คำปรึกษาจะให้สมาชิกครอบครัวแต่ละคนวาดภาพอย่างง่าย ๆ หวัด ๆ เกี่ยวกับครอบครัว จากนั้นก็เอาภาพวาดของแต่ละคนมาเสนอรวมกันเป็นภาพรวมของครอบครัว ในกระบวนการนี้สมาชิกได้ประสบการณ์และความรู้ที่ทำงานของตัวเองและทำงานร่วมกันฉันท์ครอบครัว แล้วนำเอาประสบการณ์และความรู้สึกดังกล่าวมาอภิปรายร่วมกัน ลักษณะที่สอง เป็นการให้สมาชิก

ครอบครัววาดภาพสิ่งที่เขาหรือเธอรับรู้เกี่ยวกับตัวเองในครอบครัว แล้วนำมาอภิปราย ร่วมกัน (conjoint family drawing) การวาดภาพลักษณะนี้ผู้ให้คำปรึกษาจะเป็นผู้สั่งให้สมาชิกแต่ละคน วาดภาพตามการรับรู้เกี่ยวกับตนเองในครอบครัว ตัวอย่างเช่น น้องชายคนเล็กอาจจะรับรู้ว่ามีพี่ชาย คนโตใกล้ชิดกับพ่อแม่มากกว่าตัวเอง ภาพวาดของเขา ก็จะสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของความ ใกล้ชิดกับพ่อแม่ระหว่างเขากับพี่ชายของเขา ลักษณะที่สาม เป็นการวาดภาพโดยใช้สัญลักษณ์ ต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นช่องว่างในครอบครัว (symbolic drawing of family life space) การวาดภาพ แบบนี้มีลักษณะเป็นเทคนิคการฉายภาพ (projective technique) อย่างหนึ่งที่ผู้ให้คำปรึกษาจะ วาดวงกลมใหญ่วงหนึ่ง แล้วบอกให้สมาชิกครอบครัววาดทุกอย่างที่เป็นตัวแทนของครอบครัวเอาไว้ ในวงกลมนั้น สำหรับบุคคลและสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่เป็นตัวแทนของครอบครัวหรือไม่เป็นส่วนหนึ่งของ ครอบครัวให้วาดเอาไว้นอกวงกลม ในกิจกรรมนี้ผู้ให้คำปรึกษาจะขอให้ครอบครัววาดภาพ สมาชิกของครอบครัวในวงกลมใหญ่ และวางตำแหน่งความใกล้ชิดและความห่างไกลตามที่ ครอบครัวรับรู้ หลังจากวาดเสร็จ ผู้ให้คำปรึกษาจะให้ครอบครัวอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับภาพวาดนั้น จะเห็นว่าเทคนิคการวาดภาพทั้ง 3 ลักษณะ เมื่อวาดภาพเสร็จแล้วจะต้องตามมาด้วยการอภิปราย ว่าครอบครัววาดอะไรลงไปเป็นภาพ และทำไมจึงวาดภาพนั้น ระยะห่างและระยะใกล้ชิดระหว่าง บุคคล หรือวัตถุมีความหมายอย่างไร จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะให้ครอบครัวได้สำรวจพลวัตร (dynamics) ของชีวิตครอบครัวจากการรับรู้ของสมาชิกแต่ละคน และจากครอบครัวโดยส่วนรวม (เมอร์นิงเกอร์ ภิญญชน, 2539, หน้า 105 - 106)

6. การใช้เส้นเชือก (ropes) เชือกจะถูกใช้โยงใยความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็น เทคนิคที่จะแสดงให้เห็นส่วนที่สำคัญส่วนหนึ่งในระบบครอบครัว โดยสมาชิกในครอบครัวจะ ได้รับเส้นเชือกมาผูกไว้ที่เอวของตนเอง แล้วนำปลายอีกข้างหนึ่งไปผูกเอวของสมาชิกคนอื่นใน ครอบครัว สมาชิกแต่ละคนจะขอให้เชือกก็เส้นก็ได้ เชือกจะเป็นตัวแทนความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอด ไปยังสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจะได้รู้ถึงความพอดี ความตึงและความสับสน ที่เส้นเชือก ซึ่งเปรียบเสมือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ที่ทำให้ระบบครอบครัวมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป้าหมายของเทคนิคเส้นเชือก ต้องการให้สมาชิกในครอบครัวเห็นการมี ส่วนร่วมของแต่ละคน สังเกตการใช้เส้นเชือกผูกโยงซึ่งกันและกัน ถ้าขาดความพอดีจะทำให้ ดัดพัน ค้างรั้ง เหนียวแน่นและสับสน ซึ่งเมื่อเทียบกับชีวิตจริงก็ไม่สามารถเข้าใจถึงความรู้สึก และความต้องการของกันและกันได้ เชือกจึงสามารถสื่อให้เห็นความมีส่วนร่วมของทุกคนใน ครอบครัว และสามารถเรียนรู้ผ่านไปถึงความจริงในชีวิตได้ และยังสามารถอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ ความเกี่ยวข้อง หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวได้เป็นอย่างดี (Virginia & Michele, 1991, p. 251)

7. การใช้คำอุปมา (metaphor) เป็นการใช้คำพูด ถ้อยคำ วลี กระตุ้นให้เกิดความคิดเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตครอบครัว การอุปมาอาจให้ผู้รับคำปรึกษาจินตนาการขึ้น หรือนำไปเกี่ยวข้องกับวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ตามตัวอย่างของเวอร์จิเนีย ชะเทียร์ เช่น

"Pod ซึ่งแปลว่าฝักถั่วหรือรังไหม ถูกนำมาใช้แทน self esteem (ความภาคภูมิใจในตัวเอง) ของบุคคล pod จะถูกเติมเต็มได้อย่างไรให้อธิบายในเวลาที่กำหนด"

การใช้คำอุปมา จะทำให้ได้ข้อมูลจากสมาชิกในครอบครัวอย่างง่ายดาย โดยไม่ต้องไปบังคับ บีบคั้น สมาชิกในครอบครัวจะตอบคำถามต่าง ๆ อย่างสบายใจ (John, 1997, p. 51)

8. การสัมผัส (touch) เป็นเทคนิคหนึ่งในการช่วยเหลือครอบครัว ชะเทียร์ใช้วิธีการสัมผัสสมาชิกในครอบครัวอยู่บ่อยครั้ง การใช้มือสัมผัสจะมีค่าต่อการช่วยเหลืออย่างยิ่ง ชะเทียร์ใช้วิธีการจับมือมา ๆ ในช่วงการสร้างความสัมพันธ์ (rapport) กับสมาชิกในครอบครัว แต่ถึงอย่างไรก็ไม่ได้เป็นการสัมผัสอย่างอัตโนมัติ ชะเทียร์มีความไวที่จะรับรู้เกี่ยวกับขอบเขตที่ควรใช้กับสมาชิกของครอบครัวแต่ละคน (Virginia & Michele, 1983, p. 247)

9. การแสดงละคร (drama) เป็นเทคนิคที่ให้สมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือทุกคน ร่วมกันแสดงฉากชีวิตในครอบครัวหรือชีวิตส่วนตัว โดยใช้ท่าทางและภาษามือ (ละครใบ้) สวมบทบาทที่แสดงถึงสัมพันธภาพที่มีต่อกัน จินตนาการออกมาเป็นสถานการณ์ แสดงเสมือนอยู่ในสถานการณ์ที่อยากสำหรับการแสดงออก การร่วมกันแสดงฉากชีวิตในครอบครัวหรือชีวิตส่วนตัว เป็นโอกาสที่สมาชิกจะมองเห็นสถานการณ์เก่าด้วยสายตาใหม่ จะช่วยให้เกิดความสำเร็จในการทำความเข้าใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าเหตุการณ์ในอดีตจะเป็นโอกาสที่เอื้ออำนวยที่จะมองไปข้างหน้าอีกครั้ง (Virginia & Michele, 1983, pp. 245 - 246)

10. การสร้างครอบครัวใหม่ (Family reconstruction) การสร้างครอบครัวใหม่เหมือนกับการแสดงละคร มองการดำเนินชีวิตของครอบครัวในอดีตเป็นสิ่งยุ่งยากที่เห็นได้จาก chronology และ family map เป็นการแสดงละครที่มีฉากตั้งแต่ ปู่ย่าตายาย จนถึงพ่อแม่ ช่วงระยะเวลาที่พ่อแม่พบกัน เกี่ยวพาราตี แต่งงานกันและช่วงระยะเวลาที่มีลูกด้วยกัน การกำหนดให้ลูกแต่ละคนได้แสดงเป็นพ่อแม่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจพ่อแม่ได้ง่ายขึ้น เข้าใจสิ่งที่ซ่อนเร้นเจ็บปวดนำไปสู่การพัฒนาในครอบครัว

เป้าหมายของเทคนิคการสร้างครอบครัวใหม่มี 3 ประการดังนี้

1. ให้นักลเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดของตนเอง
2. พัฒนาความรู้สึกนึกคิดไปสู่การเป็นพ่อแม่
3. ให้นักลค้นพบความเป็นตัวของตัวเอง

(Virginia & Michele, 1983, pp. 253 - 258)

11. การมองปัญหาในแง่มุมใหม่ (Reframing) การสร้างมุมมองใหม่เป็นเทคนิคที่ทำให้ผู้รับคำปรึกษาเปลี่ยนการรับรู้ใหม่อย่างสร้างสรรค์ โดยผู้ให้คำปรึกษาใช้ประโยคคำพูดที่ช่วยให้สมาชิกเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหาไปในทางบวกมากขึ้น หรือรับรู้ปัญหาที่เป็นลบให้เห็นลบน้อยลง การสร้างมุมมองใหม่ไม่ได้เปลี่ยนพฤติกรรมหรือสถานการณ์ใด ๆ ในครอบครัว สิ่งที่เปลี่ยนไปคือการรับรู้และการให้ความหมายต่อพฤติกรรม และสถานการณ์นั้นในด้านที่ดีขึ้น (Virginia & Michele, 1983, p. 246)

12. อารมณ์ขัน (humor) อารมณ์ขันเป็นเทคนิคที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ใช้ในการบำบัดรักษา สะเทียรใช้เทคนิคนี้กับครอบครัวอยู่บ่อยครั้ง อารมณ์ขันช่วยให้ครอบครัวรู้สึกว่าคุณให้คำปรึกษาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว ช่วยผ่อนคลายสถานการณ์ความตึงเครียดต่าง ๆ และช่วยให้สมาชิกลดการใช้การป้องกันตนเอง สามารถเปลี่ยนแปลงให้สมาชิกได้มองเห็นตนเองและความเป็นครอบครัว (Virginia & Michele, 1983, p. 246)

13. เส้นลวดประสบการณ์ (The wire experience) เป็นเทคนิคที่ใช้เส้นลวดเป็นอุปกรณ์มีจุดประสงค์เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสย้อนกลับไปดูประสบการณ์ในอดีตของแต่ละคน ในช่วงใดช่วงหนึ่งหรือช่วงชีวิตทั้งหมดที่ผ่านมา เส้นลวดสามารถตัดให้โค้งงอ ยึดหยุ่นตามสภาพที่ต้องการได้ อาจใช้เส้นลวดที่มีสีแตกต่างกัน ตัดให้มีความยาว 9 ฟุต แจกให้สมาชิกในครอบครัวคนละ 1 เส้น ใช้ลวดเป็นตัวแทนช่วงชีวิต ช่วงใดช่วงหนึ่งหรือช่วงชีวิตทั้งหมดที่ผ่านมา เช่น ช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ช่วงที่เกี่ยวข้องพาราดีกัม ช่วงปีแรกของการแต่งงาน ช่วงเวลาที่มีลูกคนแรก หรือช่วงอื่น ๆ จนถึงปัจจุบัน ให้แต่ละคนมองเส้นลวดของตนเอง และเล่าเรื่องราวหรือประสบการณ์ของตนเอง พร้อมกับหักลวดให้โค้งงอหรือบิดเป็นเกลียว ประกอบกับการเล่าประสบการณ์ หักขึ้น-ลง ตามการขึ้น-ลง ของชีวิต หลังจากหักงอเส้นลวดเสร็จแล้ว ให้แต่ละคนได้แสดงความรู้สึก ความคิดเห็น อธิบายส่วนที่โค้งงอหรือบิดเป็นเกลียว เกี่ยวกับช่วงชีวิตความเป็นมาที่เลือกสรรมาบอกเล่าทั้งของตนเองและสมาชิกคนอื่นในครอบครัว (Johanna, 1990, p.141)

14. การมอบหมายการบ้าน (homework) เป็นเทคนิคที่จะใช้พัฒนาครอบครัวให้ก้าวต่อไป โดยให้การบ้านกลับไปทำ เป็นข้อเสนอแนะบางประการที่เป็นประโยชน์แก่บุคคล กลุ่มบุคคลหรือครอบครัว เพื่อให้เกิดประสบการณ์ใหม่และเกิดทักษะในด้านต่าง ๆ ไม่ใช่มีเพียงความเข้าใจเท่านั้น การบ้านจะเริ่มจากง่ายไปหายาก เพื่อให้ครอบครัวทำได้สำเร็จ ครอบครัวที่ได้รับมอบหมายการบ้านต้องทำการบ้านในชั่วโมงให้คำปรึกษาก่อนเพื่อดูว่าเข้าใจขั้นตอนต่าง ๆ ถูกต้องแล้ว ก่อนจบครอบครัวจะต้องทบทวนว่ามีการบ้านอะไรบ้างอาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่าใครต้องทำอะไรบ้าง จะช่วยให้ครอบครัวทำการบ้านได้อย่างครบถ้วน เมื่อพบกันครั้งต่อไป

ครอบครัวต้องทบทวนแก่ผู้ให้คำปรึกษาว่าการบ้านที่ได้รับมอบหมายไปนั้นทำได้มากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคใดบ้าง (Johanna, 1990, p. 111)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้คำปรึกษารอบครัว

หยกแก้ว กมลวรรณ (2530, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลของการให้คำปรึกษาสำหรับครอบครัวที่มีต่อนักเรียนที่มีพฤติกรรมหนีเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่มีพฤติกรรมหนีเรียน ในปีการศึกษา 2529 โรงเรียนวัดโบสถ์ศึกษา อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่มีพฤติกรรมหนีเรียนที่ได้รับการให้คำปรึกษารอบครัวมีพฤติกรรมหนีเรียนลดลง

สุพิศ รนขาว (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลของการให้คำปรึกษารอบครัวที่มีต่อการสื่อสารในครอบครัว โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านบ่อไทย จังหวัดเพชรบูรณ์ ปีการศึกษา 2541 จำนวน 5 คน และเป็นนักเรียนที่มีคะแนนการสื่อสารในครอบครัวต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 ลงมา และมาจากครอบครัวที่มีบุตรจำนวน 2-3 คน ให้คำปรึกษาทั้งครอบครัวเป็นจำนวน 5 ครอบครัว พบว่านักเรียน บิดาและมารดาที่ได้รับการให้คำปรึกษารอบครัวมีการสื่อสารในครอบครัวดีขึ้น

เคลน, อเล็กซานเดอร์ และพาร์สัน (Klein, Alexander & Parsons, n.d.; cited in Phares, 1979, p. 454) ทำการทดลองการให้คำปรึกษารอบครัวต่อพฤติกรรมและความสัมพันธ์ในครอบครัวเด็กเกรจำนวน 86 ครอบครัว ผลการทดลองพบว่า พฤติกรรมเกรของเด็กลดลงและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดีขึ้น

บาร์ธ และฮิวเบอร์ (Baruth & Huber, 1984, pp. 266-269 อ้างถึงใน หยกแก้ว กมลวรรณ, 2530, หน้า 29) ได้ทดลองให้คำปรึกษารอบครัวกับสมาชิกในครอบครัว 5 คน และวินิจฉัยปัญหาของครอบครัวพบว่าสามีและภรรยามีความขัดแย้งกันในเรื่องเลี้ยงดูลูก แต่ทั้งสองไม่เคยคุยกัน ไม่มีการสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ลูก ๆ ทั้งสามก็ชอบทะเลาะเบาะแว้งกัน และมีการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเพื่อหันเหความสนใจของพ่อแม่ หลังจากการให้คำปรึกษารอบครัวเสร็จสิ้นแล้ว ผลการทดลองพบว่า ทั้งสามีภรรยาได้มีการปรับปรุงการสื่อสารให้เหมาะสมยิ่งขึ้น มีความเข้าใจที่ดีต่อกันและสามารถทำหน้าที่ของพ่อแม่ได้ดีขึ้น

เบลโลโม (Bellomo, 1986, p. 419-A อ้างถึงใน สุพิศ รนขาว, 2542, หน้า 35) ศึกษาผลการให้คำปรึกษารอบครัวที่มีต่อการปรับตัวและการอยู่ร่วมกันของครอบครัวที่มีสมาชิกป่วยเป็นโรคมะเร็ง ผลการทดลองพบว่า หลังจากได้รับการให้คำปรึกษารอบครัว สมาชิกมีการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันดีขึ้น